

ERDÉLYI MAGYARSÁG

II. ÉVFOLYAM
1991. MÁJUS

Negyvenezer
magyar áldozat

Köröstárkányi
tragédia

Könyvek
Erdélyről

Mielőtt ütne
az óra

Tamási Áronra
és Teleki Pálra
emlékezünk

6

Játszani sok mindennel lehet: betűvel s élőszóval is. De hiába reméljük, hogy a szó elszáll, elillan. Megmarad! Bekéreszkedik az írott sajtóba, tovaviszi a rádió, a televízió, őrzí az utókor számára a magnószalag. A szó ellenőrizhetően munkál az egyes ember és a társadalom lélektüzeiben. A közgondolkodást alakítja. És mennél feljebb ül valaki a társadalmi létrán, annál messzibbre hallható a szava is.

Nemcsak a kicsiny hazában köröz. Túl azon is. Hallják, figyelik azok is, akik hallani akarják az ígét, s izlelni a lelki malasztot, mert ha nem kapják meg a mindennapit, akkor elpillled a szellem, a lélek elomlik: az élet maga válik elviselhetetlenné. Nézik hát túl határainkon is a tévét, hallgatják a rádiót, olvassák az ezer ok miatt újra tiltott áruként érkező la-

pokat, s marad a meg-megismétlődő gondolat: add meg minékünk ma! Túlnan – a vigaszt. Add meg a hitet, hogy érdemes megmaradnunk annak, amivé születünk, hogy ahová sors vetett bennünket ott nem fölőslégesen élünk! Add, add a hitet és a készséget a barátkozásra, a megértést a mássággal szemben, a vallási és nemzeti türelmet. De add azt is, hogy legyen bennünk elegendő elszántság önmagunk megőrzésére. Erre kellene a biztató szép szó: az igaz. Kellene, hogy a lélek naponta erősödjék, hogy önmegőrzésünk létfeltételei számára felépíthessük azt az erős várat, amely nélkül nincs menekvés a történe-

lem iszonyú malmaiból. Mert ha a lélek megroggyan, beleomlunk más népekbe, jó-rossz nemzeti tulajdonságunk belemasszázódik ficánkoló környezetünkbe, ahonnan már nincs visszaút, mert az önmarcangolásra kaptott magyarságot magukba nyelhetik a céltudatosabb szomszédnépek.

A határainkon túl élő milliók lélegzetvisszafojtva figyelik az itt elhangzó szavakat. S mondják, okkal megkeseredve: ezek mi volnánk? Ésők azok, akikhez tartozunk? Kérdezik mind sűrűbben, az önmarcangolás és önmegmérettetés küzdelmét szenvedve. Mind sűrűbben elhangzik: azok ott kicsodák – a dühösödő parlamentben s annyi más he-

kal: hogyan lehet, hogy elengedő volt rövid egy év, történelmünk pillantásnyi ideje, hogy rangunk, érdemeink, erkölcsi hitelünk így elherdálódjék. Herdáltassék!

Mintha az öngyilkosság fortélyait tanulná a magyar közélet, mikor a semmi „vétekért” is kórusban ostorozzuk magunkat, amikor nemzeti érdekek fölé emelik egyesek a pártparancsokat. Amikor halálos ellenségeinknél is szenvedélyesebben gyalázzuk – önmagunkat!

Éveken át példa voltunk a világnak; maga a merészség. Ige is. De elég volt a szabadság egy éve, hogy el-el forduljon tőlünk a világpolitika irányítóinak az arca. A nemzetközi élet jelesei mármár kissé másfelé néznek, s ránk egyre kevésbé. Mi pedig kérdegethetjük újra meg újra: hogyan történhetett? Hogyan lehetséges, hogy

Az (ön)gyilkosság fortélyai

ilyen – a testvéreink valóban, pláne gondoskodó szülélnék? Akkor miért oly idegenek az indulataik, miért szolidárisak, több ügyben is a honatyák közül annyian az ellenünk taktikázó halálos ellenségeinkkel. Mi történik ott: a Duna-parti nagyházban? Illúzió kergetés, ködevés? Az új Európa lehetőségeinek rosszul értelmezése? Vagy éppen arra megy a játék (már Pesten is!) hogy ne legyen közös a sorsuk határon belülieknek s kívülrekedteknek, hanem történelmi és nyelvközösségünket megtagadva csak egyes emberként létezhessünk az időben? „Emberi jogon?” Feljedve végleg, hogy egy nemzet vagyunk? Kérdezik, s ok-

önmagunkat látványosabban megtiptortuk, mint bárki más tehette volna? Hogyan? – kérdezik a „külső” magyarok megkeseredetten? Hogyan lehetséges, hogy vitapartnerünk, a nemzetiségi magyarság nyomorgatói immár ellenünk nem saját hiteltelen eszköztárukból merítik az érveket, hanem bizonyos hazai politikai pártoktól? Őket idézik! – forrásként immár! Hogyan? – kérdezzük, s kérdezzük. És más válasz aligha lehet, minthogy újra okítják a társadalomnak az (ön)gyilkosság fortélyait, azt a tragikus játékot, amibe egyszer már majdnem belepusztult nemcsak a nemzet, de az ország is. Még Trianon előtt.

MAKKAI SÁNDOR:

A magyar kisebbségi nemzetrészek életképtelenek

(...) Nem tudom elképzelni a kisebbségi életnek semmiféle emberhez méltó elrendezését, mert magát a kisebbségi „kategóriát” tartom emberhez méltatlannak és lelkileg lehetetlennek.

Volt ugyan egy ábránd, melyet a liberalizmus szelleme táplált, s amely azzal kecsegtette a világháború kisebbségi sorsba taszított áldozatait, hogy az emberiség most már csakhamar elnövi szomorú gyermekbetegségét: a faji és nemzeti elfogultságot, s helyükbe lép az emberiség egységének öntudata, az általános emberszeretet és a szellem tisztelete, melyek a népeket elválasztó politikai határokat nyomtalanul elmosás, s ebben a földre szállt mennyországban semmivé fognak törpülni azok a keserves ellentétek, melyek most annyi millió ember életét gyötrik halálra.

Egy cseppet se sajnáljuk ennek az ábrándnak a szétfoszlását, mivel önmagában véve a lehető legnagyobb hazugság volt. Egészen az ellenkező történt: a nemzeti öntudat soha nem ismert új értelmű kivirágzása és megteljesedése, mely hadat üzen minden elszíntelenítő és képmutató hazugságnak. A nemzetek megérezték azt, hogy emberi mi voltuk faji és történelmi sajátosságaik öntudatos kiművelésében, nem pedig azoknak feláldozásában áll egy olyan általánosság kedvéért, melynek minden eddigi kísérlete csak azt bizonyítja, hogy fényes ígéretei a legsötétebb zsarnokságot takarják. (...)

Természetesen régebben is, most is előfordul, hogy egy nemzet egyedei életkörülményeik kényszere folytán idegenbe vetődtek, ott gyökeret vernek, egzisztenciát teremtenek maguknak, és megtalálják emberhez méltó életformájukat. De akárhány ilyen egyéne legyen egy nemzetnek, mit se bizonyít az előbb körvonalazott igazság ellen. Teljesen más dolog az, hogyha egyes emberek, bár kényszerű okokból is, de saját elhatározásukból kivetődnek a nemzeti közösségből, s elmennek, szerencsét próbálnak, mintha egy nemzet nagy tömbjei, saját akaratuk ellenére kerülnek, felettük álló vaskényszer súlya alatt, idegen impériumok alá. *A magyar nemzettel pedig ez történt. Ez a sorsa egyetlen más európai nemzetével sem mérhető össze. Nemcsak azért, mert élő testet alkotó tagjainak több mai egyharmad részét kénytelen nélkülözni, hanem azért is, mert nemzeti tradícióinak, művelődésének, géniuszának lényeges erőforrásait és csomópontjait veszítette el. A magyar nemzet abban a jelenlegi állapotában, amelyben állami szuverenitást gyakorolhat, soha és semmi körülmények között nem lehet önmaga, nem lehet egészséges és életképes, mert társadalmi szerkezetében és szellemi organizmusában történtek a rettenetes operáció által olyan végzetes eltolódások, melyek ezt lehetetlenné teszik. A másik oldalról: a kisebbségi testrészek szempontjából pedig még sokkal inkább áll ez az igazság, hogy a magyar kisebbségi nemzetdarabok teljesen képtelenek az életre, még akkor is, hogyha az életösztön parancsára ezzel biztatják vagy hitegetik önmagukat. Nem azt jelenti ez, hogy a kisebbségi magyarság máról holnapra elüintethető vagy beolvasztható lenne, hiszen szolgasorsban, lefokozott életformák között hosszú időig el lehet tengődni, de nem lehet fejlődésképes nemzeti életet élni, ez pedig az új Európában annyit jelent, hogy nem lehet embernek lenni. (...)*

(Láthatár 1937/2.)

Erdélyi Magyarság
II. évfolyam, 6. szám
1991. május

Független politikai és művelődési szemle
Megjelenik: negyedévenként
Előfizetési díj egy évre: 176 Ft
Főszerkesztő: **KÖTELES PÁL**
Rovatvezetők: **JÓZSA PÉTER**
MÁTYÁS B. FERENC
POMOGÁTS BÉLA

Művészeti szerkesztő: **GERGELY ISTVÁN**
Szerkesztőség: H-1012 Budapest,
Kuny Domonkos u. 4/C.
Telefon: 175-0089
Kiadja a Magyar Világ Kiadó Kft.
Felelős kiadó: **HALÁSZ GYÖRGY**
A kiadó címe: **H-1068 Budapest,**
Benczúr u. 15.
Telefon: 122-5616

Szedés: Ciceró Kft.

AZ ALÁÍRT VAGY NÉVVEL ELLÁTOTT CIKKEK
NEM FELTÉTELENÜL AZONOSAK A
SZERKESZTŐSÉG VÉLEMÉNYÉVEL, AZOKÉRT
MINDENKOR A SZERZŐ FELELŐS.
KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM
KÜLDÜNK VISSZA!

HU ISSN 0865-6819
Zalai Nyomda, Zalaegerszeg
F. v.: Galla József igazgató

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a
Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR), Budapest XIII., Lehel utca 10/A. 1900
- közvetlenül vagy postautalványon, valamint
átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi
jelzőszámra. Külföldön történő előfizetés:
csекken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ
Kiadó Kft. címén (1068 Budapest, Benczúr u.
15.) vagy a képviselőteken.

Előfizetési díj:
20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.
KÉPVISELETEK:
USA, KANADA Leslie J. Dus. P. O. Box 20596
Bradenton, Fl 34203 Tel. + Fax. (813) 7515210
Eva DiGioia P. O. Box 70, KEASBEY N.J. 08832
(201)-442 6838
AUSZTRIA: Österreichische Länderbank
Aktiengesellschaft, Wien,
Konto-Nr.: 243-190-188/01
BELGIUM: Sass István, Place des Verriers
14/102; 4100 Serrain, Tel.: 41-36-72-46
BRAZÍLIA: Livraria D. Landy Ltda, Rua 7 de
Abril 252, s/50 (CEP 01044) Sao Paulo
DÁNIA: Béla Tömörkényi Blokhaven 18.
2740 Skovlunde
FRANCIAORSZÁG: SOCIÉTÉ BALATON 12,
Rue de la Grange-Batelière 75009 Paris
France-Hongrie ASSOCIATION 8,
Rue de Montyon 75009 Paris
IZRAEL: Breuer Péter Hungarian Cultural and
Business Center, Tel-Aviv 62 116 Allenby str.
38. P.O.B. 26 439 Tel.: 972-3-664006
NAGY-BRITANNIA: Klára Adams, Hungarian
Book Agency 87 Sewardstone Road,
London E2 9HN Tel.: 00-44-1-980-9096
NSZK: POSTGIROAMT München, Konto
TANDEX 173-809 BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717055
OLASZORSZÁG: Maria Toth Pittaluga,
Melibodes 41. 09045 Flumini (CA)
c/c N 15853096
SVÁJC: De. Anikó Parragi 8051 Zürich,
Luegislandstr. 41. Tel.: 41/1/322-44-68
Zürcher Kantonalbank Kto. Nr. 1118-0298.950
ZÜRICH P. VEZÉNYI BERNINA
VERLAGSBUCHHANDLUNG
POSTFACH 8365, CN-8050
Más országokban az Erdélyi Magyarság
előfizethető:
FINNORSZÁG: AKATEMINEN KIRJAKAUPPA,
Keskuskatu 2, SF 00100 Helsinki 10
HOLLANDIA: FAXON EUROPE Postbus 197,
1000 AD Amsterdam
JUGOSZLÁVIA: FORUM Vojvode Misica broj. 1.
21000 Novi Sad
NORVÉGIA: A/S NARVESENS LITTERATUR
TJENESTGE P.O.B. 6125 Etterstad Oslo 6.
SVÉDORSZÁG: ESSELTE TIDSKRIFTS
CENTRALEN P.O.B. 639. 101128 Stockholm

TARTALOMJEGYZÉK

- Az (ön)gyilkosság fortélyai
- Makkai Sándor: A magyar kisebbségi nemzetrészek életképtelenek

VALÓSÁG

- Török László: A demokrácia próbaköve: a nemzetiségi kérdés?..... 2
- Halász Anna: Mielőtt ütne az óra..... 4
- Kenéz Ferenc: Nemzetközi magyar „terrorizmus?”..... 6
- Kreczinger István: Nagyromán stratégia..... 7
- Ara-Kovács Attila: Egyházak kisebbségben..... 8
- Czegő Zoltán: „En iskolám, mi lesz véled?”..... 9
- Robotos Imre: A szőszegés ünneplése..... 10
- Kósa Csaba: A fűszálban is..... 12
- Ditróy-Huszár Zsolt: Elszalasztott lehetőségek..... 14

MÉRLEG

- Fábry Zoltán: „Európa a távoli kedves” (I.)..... 15
- Sütő András: Példázat a kék bálnáról..... 17
- Beke György: Ki szólhat hitelesen?..... 18
- Páskándi Géza: A „helytállók”..... 21
- Könyveket a megmaradásért..... 23

SZÉPMÍVÉSSÉG

- 25 éve halt meg Tamási Áron..... 24
- Részletek Tamási Áron írásaiból..... 24
- Kányádi Sándor: T. Á. sírjánál..... 26
- Németh László: Tamási Áron..... 26
- Sütő András: Ábel kacagása és szomorúsága..... 27
- Nagy Gáspár: Tamási Áron sírjánál..... 27

HISTÓRIA

- Rafal Wisniewski: Erdély: mítosz és valóság..... 28
- A Székely Köztársaság történetéből (II.)..... 30
- Lipcsey Ildikó: A független Erdély alkotmánya..... 32
- A hiány ötven éve: Teleki Pálra emlékezünk..... 34

VISSZAPILLANTÓ

- Gáll Ernő: A romániai magyarság identitástudatának változásai..... 36
- Szamosközy István: A mérleg másik serpenyője..... 37
- Takács Ferenc: Nemzetállam és intolerancia..... 38
- Fogarassy László: Adalékok a köröstárkányi tragédiához..... 40
- Illés Sándor: Akikért nem szólt a harang..... 42
- Szaniszló József: Diákszínjátékok alkonya..... 44

VITA

- Székelyhidi Ágoston: A szabadság lépcsőfokai..... 45
- Trianonban történhetett volna másként is?..... 46
- Beke Mihály András: Erdély - frontvonalon..... 47
- Józsa Péter: Tervek és remények..... 48
- Árvay Sándor: Határok a vaktérképen..... 49

FIGYELŐ

- Pomogáts Béla: Politikai vagy kulturális nemzet..... 51
- Tordai János: Piros pontos március..... 51
- Ágoston Vilmos: Nacionalizmusok..... 52
- Mátyás B. Ferenc: Konc-stratégia..... 52
- Szalontai Gyula: Szomszédok..... 53
- Szabó Károly: Idegenek..... 53
- A lesántult százlábú..... 53

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA..... 54

KÖNYVEK ERDÉLYRŐL..... 57

HÍREK, POSTABONTÁS..... 62

LAPZÁRTA

- Háttal Európának..... 64

- Románia: Idegenellenesség, zsidógyűlölet

E számunkat XANTUS GÉZA alkotásai illusztrálják.

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
JÚLIUS MÁSODIK FELÉBEN JELENIK MEG

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

A demokrácia próbaköve: a nemzetiségi kérdés

Románia új alkotmányától az erdélyi magyarság azt várja el, hogy egy valóban demokratikus jogállam igazságos alaptörvénye legyen, s mint ilyen, az általános emberi és állampolgári jogokon túlmenően biztosítsa a nemzetiségek egyéni és kollektív jogait is. Az új alaptörvény azonban egyáltalán nem felel meg ennek a követelménynek.

A nemzetiségi kérdés igazságos és méltányos megoldása egyik legfontosabb próbaköve a demokráciának. De a román alkotmány – egyebek közt – éppen ezen a próbakövön bukik majd el, mert még annyi jogot sem biztosít a romániai nemzetiségeknek, mint amennyit a volt diktátor alkotmánya legalább papíron előírt.

Az alaptörvények már az első szakasza is Ceausescu-féle demagóg frázis. A „homogenizálás” mániákusa unos-untalan azt hangoztatta, hogy *Románia egységes nemzeti állam*. Szó szerint ugyanez olvasható most is, így már az alkotmány első pontjában *kitagadja a nemzetiségeket az országból*. Ezzel az elvakult nacionalizmussal ellentétben az új alkotmánynak – az igazságot, a tényeket elismerve és szentesítve – mindenekelőtt le kellene szögeznie, hogy *Románia soknemzetiségű állam*. Ugyanis az országban 13 nemzetiség él; (ebből több, mint 2,5 millió magyar). Összesen mintegy 6 millió ember: tehát 1/4 része Románia összlakosságának. Ez tagadhatatlan tény, aminek az alkotmányban mindenképpen tükröződnie kellett volna.

Úgy tűnik, Románia képtelen föl fogni, hogy a nemzetiségi kérdés de-

mokratikus megoldásában egyszer s mindenkorra a világ azon civilizált országai felé kell orientálódni, amelyek a legjobb modelleket nyújtják e kérdés megoldásához. Sok ilyen országot sorolhatnánk fel, de mi, erdélyi magyarok, elsősorban Svájc és Finnország felé tekintünk.

Svájci és finn példa

Nézzük a finn példát: ott az ország lakosságának 6,7 százaléka svéd nemzetiségű (a lélekszámuk mintegy 360 ezer). Ezért az alkotmány leszögezi, hogy a svéd nyelv a finnel egyenjogú hivatalos nyelv az országban. Minden törvényt, rendelkezést mindkét nyelven publikálnak. A parlament ülésein, a bírósági tárgyalásokon, az ország bármely részében mindkét nyelv használható. S a beszédek fordítása, szinkronizálása biztosítva van.

A svéd iskolákban az oktatás minden tantárgyból svéd nyelven folyik, de természetesen – külön tantárgyként – tanulják a finn nyelvet is. Ez azonban fordítva is érvényes: a finn iskolákban kötelező a svéd nyelv tanulása. *Az állami bivalatnokoknak vizsgát kell tenni svéd nyelvből*.

A helsinki egyetem hallgatóinak mintegy 10 százaléka svéd, s ezért minden tantárgyat svédül is lehet tanulni. Az egyetem tehát kétnyelvű. Ezenkívül a svéd nemzetiség számára Turkuban önálló svéd egyetem, Vaasaban pedig svéd nyelvű tanárképző főiskola, Helsinkiben meg svéd nyelvű kereskedelmi főiskola működik.

Finnországban az államtanács hivatalos statisztika alapján úzévenként határozza meg, hogy mely közigazgatási területek tekintendők finn vagy svéd nyelvűnek, s melyek kétnyelvűnek. *Törvény írja elő, hogy azt a helységet, ahol a lakosság több, mint 8 százaléka (vagy legalább 3000 fő) más nyelven beszél, kétnyelvűnek kell tekinteni. A kétnyelvű városokban,*

falvakban a felíratok, utcanévek stb. természetesen kétnyelvűek.

A parlamentben a svéd nemzetiségű képviselők anyanyelvükön is beszélhetnek, a kormányban pedig két miniszteri tisztséget – az oktatásügyit és a honvédelmit – svédnek töltenek be. A svédnek autonóm tartománnyal is rendelkeznek, amelyben – az etnikai arányok megőrzése érdekében – szabályozzák a finnek betelepülését.

Mindezt ott senki sem tekinti „szeparatizmusnak”, és senki sem tart attól, hogy a svédnek nemzetiségi jogainak érvényesülése veszélyeztetné Finnország függetlenségét és területi épségét (mint ahogy a román nacionalisták állandóan ettől rettegenek!).

Visszalépés

A nemzetiség kérdés demokratikus rendezésében – kiváltképp a nyelvi egyenjogúság biztosítása tekintetében – a mi törvényhozóink számára is követhető lehetne a finn példa.

Ezzel szemben nézzük meg, milyen cikkelyeket állítottak össze a román jogászok. Először is: megfogalmazták, hogy *Romániában az egyetlen hivatalos nyelv a román*. A 18. szakasz előírja, hogy *„a bíróságon minden per román nyelven folyik”*. A 11. szakasz úgyszintén leszögezi, hogy *„Az oktatás minden fokon román nyelven történik”*. S a xenofóbiás törvényhozók ehhez nem fűzik hozzá, hogy a nemzetiségek lakta területeken vajon milyen nyelven tanítanak?

Mindez még a Ceausescu-féle alkotmányhoz képest is nagy visszalépést jelent, ugyanis az – a 22. szakaszban – kimondta: „Románia Szocialista Köztársaságban az együttélő nemzetiségeknek biztosítva van az anyanyelv szabad használata, továbbá könyvek, újságok, folyóiratok, színbázak és minden fokú oktatás, és saját nyelvükön. Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ame-

lyekben a román lakosságon kívül más nemzetiségű lakosság is él, minden szerv és intézmény, szóban és írásban az illető nemzetiség nyelvét is használhatja, és tisztviselőket nevez ki ezek sorából vagy más olyan állampolgárok közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét és életmódját." (Más kérdés az, hogy ezeket a törvényes előírásokat a diktatúra idején sohasem tartották be, ellenkezőleg: az alkotmány minden pontját lábbal tiptórták.)

Halálos ítélet az RMDSZ-re?

A mostani egyik legsúlyosabb magyarellenes (és általában nemzetiségellenes) cikkely az, amely nyíltan és szemérmetlenül kimondja, hogy „Azok a pártok, amelyek (...) etnikai, vallási vagy nyelvi alapon jöttek létre, alkotmányellenesek”. (15. szakasz)

Amikor ez törvényerőre emelkedik, az azt jelenti, hogy *tüstént betiltható – mint „alkotmányellenes” – az ország legerősebb ellenzéki szervezete, a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége*, továbbá más pártok és szervezetek (Magyar Kisgazdapárt, Független Magyar Párt, Magyar Kereszténydemokrata Párt stb.) is.

Különben Marosvásárhelyen, a Vatra fészkeben már rég elhangzott az a követelés, hogy az RMDSZ-t törvényen kívül kell helyezni. S íme, most már az alkotmányba is beiktatják ezt a nyíltan sovíniszta, fasisztoid Vatra „tételt”!

A parlament többsége ragaszkodik a Front egíse alatt készült és megfogalmazott tervezethez. Így a mi parlamentereinknek, az erdélyi magyarság képviselőinek és szenátorainak nagyon nehéz harcot kell vívniok a nacionalizmus erőivel szemben a mi érdekeinkért, az igazságunkért.

Követeljük!

Félő, hogy ez csak szélmalom-harc lesz. Ettől függetlenül, ha beléptünk a „hórába”, végig kell járni a táncot. S Kurkó Gyárfás szavaival élve: „Annyi jogunk lesz, amennyit ki tudunk barcolni magunknak”.

Tehát: a már említett finn modellre s a nemzetiségek jogaira vonatkozó nemzetközi egyezményekre hivatkozva *követeljük a hivatalos kétnyelvűség, illetve több-*

nyelvűség bevezetését Romániában is a nemzetiségek lakta területeken.

Nem mondhatunk le arról a követelésünkről, hogy azokban a megyékben, városokban, falvakban, ahol a lakosságnak legalább 10 százaléka valamely nemzetiséghez tartozik, a román nyelv mellett az illető nemzetiség nyelve is hivatalos legyen a közigazgatás minden területén. A főispáni és polgármesteri hivatalokban, a rendőrségen, a bíróságon és más hivatalokban csak olyan állampolgárok tölthetnek be fontos funkciókat, akik ismerik és használják a helyi lakosság (hol kisebbségben, hol többségben lévő) nemzetiségi rétegének nyelvét is. Továbbá: a hivatalos közlemények, feliratok, utcanévek, helységnevek, intézmények nevei stb. legyenek kétnyelvűek, illetve többnyelvűek.

Egyébként mindez egybehangzik az 1918. december 1-i gyulafehérvári kiáltványnak az erdélyi népek önkormányzati jogára vonatkozó pontjával is, amely kimondja: „*Teljes nemzeti szabadság az együttilkó népek számára. Minden népnek joga van az anyanyelvi oktatáshoz, közigazgatáshoz és bírálkodáshoz a saját soraiból származó egyének által. A törvényhozó testületben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép számarányának megfelelően kap jogot*”. Ez összhangban áll a Helsinki Záróokmánnyal s más nemzetközi egyezményekkel is, melyeknek szellemében alkotmányos jogunk, hogy *önálló magyar nyelvű iskolahálózatunk legyen – az ovódától az egyetemig. Úgyszintén legyen törvényesen szavatolva az*

autonómiához való jogunk is a magyarlakta, illetve a vegyes lakosságú területeken.

A romániai magyarság tehát követeli, hogy alaptörvényben biztosítsák a magyarság és a többi nemzetiség egyéni és kollektív jogait, hogy hazánkban is érvényesüljenek a világ civilizált jogállamaiban már valóra vált demokratikus alapelvek!

Soha, semmit...

S végül felvetődik a kérdés: de mi a garancia arra, hogy jogainkat majd gyakorolni is tudjuk a mindennapi életben? E téren ugyanis szomorúak a történelmi tapasztalataink több, mint 70 éve. Mert soha – sem a királyság, sem a fasiszta, sem a kommunista diktatúra idején – egyetlen román kormány nem tartotta be egyetlen, a nemzetiségeknek tett ígéretét sem (vagy ha taktikából, hintapolitikából valamilyen jogot meg is adott, azt később visszavonta); soha egyetlen román kormány sem tartotta tiszteletben saját alkotmányát; soha egyetlen román kormány sem tartott be semmilyen nemzetközi egyezményt, amit aláírt.

Akkor pedig mi a biztosíték arra, hogy ezután a gyakorlatba ülteti az alkotmány előírásait, tiszteletben tartja a nemzetiségek jogait? Hiszen a jelenlegi kormány – a nemzetiségek elnyomása szempontjából – még ravaszabb hintapolitikát folytat, mint a volt diktátor. A választ erre a balsejtelemre csak az európai közösség népei adhatják meg.

TÖRÖK LÁSZLÓ
(Marosvásárhely)

Mielőtt ütne az óra

(...) Miniszterelnök úr!

Néhány héttel ezelőtt ön olyan – megtapsolt – beszédet tartott a parlamentben, amelynek tételesen ki nem mondott, de érthető célzata az volt, hogy az erdélyi magyar parasztok ne kaphassák vissza a kollektivizálás előtti földtulajdonukat: a földreformkor a nagybirtokokból kapott nagyon szerény szántóikat vagy szorgalmas, hozzáértő földműves őseiktől örökölt tíztizenöt holdas igen apró kis birtokukat. Az 1945-ös földreform el nem ismerését azzal magyarázta, hogy 1940-ben nagy tömegben menekültek volna el a román parasztok, és földjüket Horthyék másoknak adták volna oda, s még 1947 végéig is a magyar hatóságok intézkedtek volna Észak-Erdélyben. Bizonyításul hozza fel felesége tanító őseinek a menekülését és – számomra érthetetlen – vissza nem térését falujukba. Csak szeretném figyelmeztetni, hogy – mint minden rendszer-változtatáskor, és eleget látott belőlük ez a század – nem a parasztság az, aki menekül, hanem a hatalomból éppen kieső rendszertől hivatalilag és érdekeit tekintve függő tisztviselő-értelmiség; hogy a Horthy-rendszer, mint súlyosan konzervatív, s a magyar paraszt földhétségétől is hisztérikusan féltő, szinte feudális úrmagatartást képviselő rendszer, óvakodott mindennemű földjuttatástól az új területeken, hiszen az precedenst teremthet. Végül pedig – hadd hangozzék el végre olyasvalakinek a szájából, aki akkor középiskolába járt – *beti két órában kötelező tantárgy volt a román nyelv. Budapestről Észak-Erdélybe került osztálytársaink nagy riadalmára.* Iskolai diszkrimináció pedig csak a zsidókra vonatkozott. Azok kerülhettek be csupán 6 százalékos arányban az iskolákba – nagyjából egy-egy tanuló egy osztályba. A többieknek iskolákat teremtett a hitközség. Marosvásárhelyen érintetlenül megmaradt román líceumnak a Papiu-Ilarian. Kolozsváron is megvolt az a román líceum, ahova Doina Cornea járt, Váradon is tovább működött a hol Gojduinak, hol Szent Lacinak nevezett Körös-parti nagy líceum román tagozata. (...)

Miniszterelnök úr! A faji kérdésre visszatérve – a román neam, amit már Ceausescu óta nemzet és nép helyett használnak, szó szerint fajtát jelent, tehát vérségi, hogy ne mondjam: törzsi összetartozást – ismételní kényszerülök azt a közhelyet, hogy Európában Helsinki óta elvben az emberi jogok Chartájába foglal

va, de gyakorlatilag már sokkal régebben: semmilyen eredet nem szégyen. Egy nemzeti állam uralkodó többségétől eltérő, szülőföldjéhez hűségesen ragaszkodó másnak lenni nem szégyen és nem bűn. Zsidónak lenni egyáltalán nem szégyen, s még Romániában nem románnak lenni sem bűncselekmény, csak egy bizonyos szélsőségesen türelmetlen kisebbség szemében, amely immár háromnegyed éve közveszélyes uszítással foglalkozik, ön pedig hajlandó velük üvöltölni. Ha édesapja élne, nem merné ezt tenni, elszégyelné magát. Sajnos, ő már nem tudja óva inteni... Ő pedig az ilyenfajta farkasüvöltéssel fiatal diákként találkozott Berlinben, amikor egy csahos kisebbség teherautón ide-oda szállított rendzavarókkal, uszító jelszavakkal, kirakatok és fejek beverésével kezdte az egyeduralomra törő rohamot – tehát ma itthon is csalhatatlanul felismerné a nem is annyira a kisebbségeket, mint inkább a román becsületet fenyegető veszélyt.

Miniszterelnök úr! Ha én figyelmeztetem származására, abban nincs semmi diszkrimináció, allatomos szándék, arról nem is beszélve, hogy amire hivatkozom, az nyílt titok. Ön félig váradi magyar zsidó, félig spanyol. Ragyogó, jóminőségű összetétel. Európa egész történelme bizonyítja, hogy a vérkeveredés emeli az emberi, szellemi minőséget, arról nem is beszélve, hogy ez a legékesebb bizonyíték minden agresszív fajtisztasági abszurditással szemben. Hogy saját családom szomorúan groteszk példájával éljek: egyik dédapám, egy Magyarországon, a Dunántúlon megtelepedett angol egyik fia volt. A múlt század közepén, Erdélybe kerülve, kitért zsidónak egy lányért, akit nagyon fiatalon hagyott özvegyen, öt gyerekkel. Kb. húsz unokájukat családostul deportálták 1944-ben – mindössze két unokája és hat dédunokája maradt életben, míg testvérei leszármazottait másfél évvel később, 1945 végén a Dunántúlról telepítették ki, mint svábokat... Nos?

A nemzeti hovatartozás nem annyira vérségi, mint inkább érzelmi és kulturális ügy. Nem vagyok az önkéntes asszimilálódás – pontosabban nemzetváltásztás – ellensége, hiszen magam is választottam a magyarságot, ahogyan például a még mindig fanariótáknak bélyegzett havasalföldi-moldvai nagy görög családok, mint tudósokat és emberbarátokat adó Cantacuzinók, az ország modern polgárosodását fejedelmi székéből előmozdító Carageák, vándor péksütemény-árusként idetelepedett, de a legeurópaibb román író adó Caragialek és sokan mások. Vagy Erdélyben egy szász Micu-Klein, egy Mayernek született Petru Maior nem hatalmi, hanem alárendelt, mostoha helyzetben választotta a románságot, és dicsőségére vált. De ők éppúgy tudták, mint én, hogy amikor valaki nemzetet választ, és befogadásra számít, le akarja küzdeni a „fajtájára” vonatkozó előítéleteket, akkor biztosabb a maga belső értékeit, legnemesebb és legproduktívabb tulajdonságait kínálnia, s a választott nemzet emberi elitjéhez asszimilálódnia, nem pedig a szellemi csőcselékhez, amely a faji vérségi kizárólagosság ürügyén feszít meg!-et kiált a jövevényre különösen olyankor, amikor az illető személy vagy közösség hasznosnak, produktívása folytán hatóképesnek – tehát konkurenciának – bizonyul.

A faji kizárólagosság csahosai nem szoktak tehetséges emberek lenni, azoknak ilyesmire nincs szükségük. A jelentéktelenségük miatti frusztráció érzése termeli ki a szervezett csoportokban ordítókat és pogromlovagokat. Olyan embernek, mint ön, miniszterelnök úr, óvakodnia kellene ezektől, mert mindennemű hangos, diszkriminatív, türelmetlen csoport hatalmi kizáróla-

gosságra tör. Önöknek jót tett, azt hiszik, a magyarel-
lenes pogromhangulat-keltés diverziója a választási győ-
zelemhez, meg az RMDSZ-nél szélesebb ellenzék – fő-
leg a parlamenten kívüli ellenzék – visszaszorításához,
hogy finoman fejezzem ki magam. *De akinek egyszer
már eredményesen volt a kezében a bunkó, az vérsze-
met kap.*

Nem tűnt fel önnek, miniszterelnök úr, hogy a gyu-
lafehérvári ünnepségek rendezőinek – akiket ön
olyan gátlástalanul és ízléstelenül üdvözölt a dísztri-
bünről – a nevetségesen kicsi, mindössze tíz tagú par-
lamenti képvisellete a hadügyi, a belügyi, a közoktatás-
ügyi és a művelődésügyi tárcát meri követelni a parla-
ment szószeréről, *s az ön pártja meg is tapsolja a
már ellene irányuló követelést?* Nem veszi észre, hogy
egy önjelölt tábornok, ha büntetlenül fenyegetőzhet a
tömeg közé lövetéssel, és ezeket az igazi rendezőket
hagyja nyugodtan randalírozni, akkor egy civil kor-
mány hátvéd nélkül áll a katonai diktatúra fenyegetésé-
vel szemben? Még egy olyan civil kormány is, amely a
politikai rohamcsapatokhoz és szervezett fegyveres
erőkhöz egyaránt szeret folyamodni a kritikával szem-
ben... Nem veszi észre, hogy amikor nem is kormány-
rendeletbe, de egyenesen az alkotmányba akarják be-
iktatni, hogy a kormány éléssel lövethet a lakosságra,
ez már arra bátoríthatja a fegyveres erőket, hogy sem-
miféle civil kormánynak ne engedelmességesnek? Az
ötvenhatvan évvel ezelőtti, képmutatás nélküli fasiszta
kormányzatok legalább felfüggesztették az előző, töb-
bé-kevésbé polgári-liberális alkotmányokat – de alkot-
mányilag biztosítani a katonai diktatúra jogát?! Tálcán
felkínálni a lehetőséget esetleges önjelölt tábornokok-
nak arra, hogy a nekik engedményeket tévő civil kor-
mányzatot félreseperjék?

(...) Édesapja mindezt sokkal dokumentáltabban
hozhatná tudomására, ha ma élne. Sajnos, úgy látszik,
önből teljesen kivészett az űzött vadak, az ősök véde-
kezési ösztöne: hogy egyetlen mentségünk az ártatlan-
ság s az óvakodás a ragadozóktól. Ön pedig még alá is
játszik nekik, s elhiszi önmagának, hogy szintén raga-
dozó. Pedig már az év elején megjelentek a városban a
feliratok, amelyek önt és Silviu Brucant együtt figyel-
meztették arra, hogy ez itt nem az önök országa. Gon-
dolja, hogy akik azt a csengő-bongó kétszeres antisze-
mita versikét megfogalmazták, megfélemlenek önök-
ről, vagy megbocsátanak önöknek, amiért a magyarel-
lenes kampányban melléjük állanak? Nemrég hallottam
valakitől, akinek az apja mesélte egy moldvai paraszt
elbeszélését arról, hogyan verték agyon ötven évvel e-
zelőtt a falujukbeli egyetlen zsidót, aki mindenkiel
csak jót tett, s akire ő, az elbeszélő, aki szerette és
szánta, elsőnek és végzetesen sújtott le, „hogy ne szen-
vedjen”. Arra a kérdésre pedig, hogy ha jó ember volt,
miért bántották, különös választ kapott: „Mert ütött az
órája”.

Az illető – önöknek naív, rendületlen híve, akit
nem nevezek meg, hogy ne bántsam – azért mesélte
ezt el, hogy megértse velem: ön és Iliescu elnök úr,
szegények, nem úszhatnak az árral szemben, ha fenn
akarnak maradni.

Ennek ellenére nem hiszem, hogy ez az iszonyú tör-
ténét jellemezné a románságot. Számomra a modern
románság jelképe és lényege azokban a tiszta tekintetű
fiatal intellektuelekben, diákokban testesül meg, akik
oly következetesen érvelnek „erőszak nélkül” a régi
struktúrák lebontása, a demokrácia következetes ke-
resztülvitele, a hazugság beszüntetése mellett. Igaz, a
manipulált agresszív primitívség egyelőre többségben
van, hiszen a diktatúra ezt kultiválta, és félt a gondol-

kodó emberektől, a fiataloktól –, de a lényeg a jövő,
bennük jelentkezik. Nem felejtettem el még, hogy egy
évvel ezelőtt együtt sírtunk, együtt örültünk, együtt
kockáztattak és estek el fiataljaink. De nem felejttem el
azt sem, hogy a kezdeti baklövésekre: annak elmulasz-
tására, hogy azonnal a fiatalságra támaszkodjanak, a ja-
nuár 12-i és a január 28-i végzetes politikai hibákra, a
hitelvesztésekre következett a marosvásárhelyi pog-
rom. Mindennek ellenére, az a véleményem, minisz-
terelnök úr, hogy annak a szegény moldvai falusi
szatócsnak igaza volt. Jónak és segítőkésznek kell
lenni önvédelemből, még ha testileg nem is mentheti
meg magát az ember – de nem kell szégyellnie magát.
Az ősi barbár indulatokon csak a nevelés segít,
a visszafogás. Ha beáll az üvöltözők közé, még
nem biztosítja magának a mentelmi jogot. Egyetlen se-
gítség: a barbár indulatoknak következetesen nemet
mondani.

Silviu Brucan úr pedig elvállalta, hogy külföldi kém-
nek nevezze Tőkés Lászlót, s huszonnégy órán belül
őt is éppoly csattanósan megcáfolták, mint júniusban
önt. Ön meg a parlament szószeréről új, általánosító
vádakat hoz fel, hogy magyar paraszt ne kaphasson
földet Romániában. Gondolom, hogy váradi nagyapja,
akit Auschwitzban égettek el, megélte előbb, ha
boltját, ha volt, „zsidótlanítsák”, s eltiltsák esetleges
ügyvédi, orvosi magánpraxisától.

Miniszterelnök úr! Ha most a magyarok elleni uszi-
tással próbálja visszaszerezni az úgynevezett „népi tö-
megek” rokonszenvét, amelyet a gazdasági reform
megalapozatlansága s az árak elszabadítása folytán el-
vesztett, akkor sem fogják elfelejteni azok, akiket egy
történelem során mérgeztek idegengyűlölettel, hogy
aki nyomorúságba taszítja őket – mert egyelőre ennyi-
re szorítkozik az ön elügyetlenkedett gazdasági re-
formja –, az vérség szerint nem román. Nem Vatasescu
miniszter urat, csakis önt fogják hibáztatni. Az éhség
nem oltja a nacionalista vérszomj. De az éhség –
megfelelő manipulálás mellett – felkelti a nacionalista
vérszomjat. Akármilyen „idegen vérre”. S akkor utá-
nunk ön következik. (...)

HALÁSZ ANNA

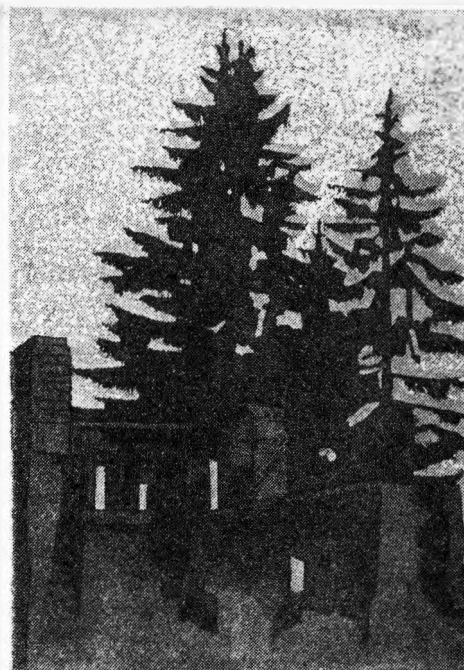
(Részletek a Romániai Magyar Szó 1990. dec. 29–30-i
számából.)

Nemzetközi magyar „terrorizmus?”

1991 januárjában a Romania Mare című szélsőjobboldali, uszító, nacionalista, sovinszta – avagy, ahogy nemes egyszerűséggel szerkesztői nevezik: abszolút független – bukaresti hetilapból minden héten ezer darab érkezett a Kolozsvár főterén lévő újságáradába. S – jó, nem jó, tetszik, nem tetszik – a lapok közül ez fogott el elsőként. Gyanítom, nem a Magyar Köztársaság ügynökei vásárolták föl (bocsánat, én papírügynökségre gondoltam), hogy vécepapírt gyártsanak belőle. S nem is a magyar egyházügyi hivatal (amely már nincs is), hogy bibliát gyártasson belőle erdélyi testvéreinknek. (A biblia-vécepapír utalás, beismerem, nem valami ildomos – legalábbis magyar vonatkozásban –, hiszen ez román patent, s még beperelhetnek érte).

A Romania Mare olvasói tehát elkapkodják a lapot Kolozsváron. Kérdés: a példányszám kevés – vagy az olvasó sok? A magyar ember számára mindkettő egyformán fájdalmas lehet – az is, ha csak vásárlói szerint kevés a példányszám, s az is, ha csak a kis példányszám miatt lesz a kaphatóság tömeghisztéria. Hiszen ez az „abszolút független” hetilap programszerűen magyarellenes. Így abszolút független mindattól, ami a világban, ami Kelet-Európában, ami Romániában, vagy ami Magyarországon történt és történik – csak egytől nem független: a felvállalt magyarellenességtől. A hetilap függetlenségét tehát így kell érteni: abszolút független mindentől és mindenkitől. Egyetlen céljuk: a magyargyűlölet fanatizmusát ébren tartani, és azt táplálni minden románban. Így

szólítja – szólíthatja! – fel olvasóit az egyik januári számában arra, hogy tekintsék az 1991-es évet a magyar terrorizmus elleni harc nemzetközi évének. Főszerkesztője, nemcsak a patent-, hanem a plágium-ügyekben is jártas író, Eugen Barbu vezércikkében ilyesmi olvasható: „... kijelentjük tehát, hogy az új esztendőben is rajta fogjuk tartani a szemünket mind a belföldi, mind a külföldi magyar terrorizmuson. A múlt év végképp meggyőzött minket, hogy ezeknek a súlyosan beteg embereknek az ádáz sovinizmusával szemben nekünk csak egyetlen politikánk lehet: az erőpolitika. Az erőszakra csak erőszakkal válaszolhatunk, könyörtelenül meg kell torolnunk minden olyan bűnös kísérletet, mely arra irányul, hogy otthonukban alázzák meg a románokat, és hogy részekre szakítsák az országot. Tisztán látjuk végre, hogy kikkel van dolgunk. Az úgymond demokratikus igények valójában a román lakosság ingerlésének és kicsúfolásának álcázott formái: zsarolás ez, melynek során a követeléseket az elviselhetetlenség határáig viszik, hogy aztán beszálljon a játszamába a második lépcső, vagyis a nemzetközi sajtó azon része, mely szakértőjévé szegődött az operett-magyarizmusnak” – Ilyeneket állít tehát az a prózaíró, akivel majd harminc évvel ezelőtt találkoztam legelőször – középiskolás tankönyveinkben. Az a Barbu, aki nem egy romániai magyar írotársával koccintott pohárt az elmúlt évtized írószövetségi díjkiosztásai alkalmával, s amely koccintások emlékéét nem egy romániai magyar író viselte diadémként Kolozsvárott, vagy Marosvásárhelyen. Szóval az az Eugen Barbu, aki most nyíltan ennyi rosszat tehet ellenünk, vajon mennyi rosszat tett eddig, titokban – miközben éppen valamelyik magyar íróval poharazgatott? No persze, ezeket a diadémokat nem idézgetik már olyan kedélyesen erdélyi magyar írotársaink. Mint egykoron. Csakhogy „a múltat végképp eltö-

rölni” (mentál) higiénés szempontja a legnagyobb tisztálkodás közepe sem feledtetheti el, hogy mostmár régóta nem a múltról, hanem a jelenről van szó. Arról a jelenről, amelyik – tetszik, nem tetszik – naponta olyan igazságokat szállít egykori román és magyar kolozsvári szomszédaink otthonába (csak a főtér környékén legkevesebb ezer lakásba), mint a már idézett, s a csak most idézendő, úgyszintén a Romania Mare-ban megjelent, múlt év novemberi kis „magyar-perlekedő”: „Mi már kétszer jártunk Budapesten ebben a században, kétszer kényszerítettük térdre a gőgünket. Nem, német testvérek (utalás egy Die Welt-beli cikkre), Románia nem aggódik Magyarország (háborús – szerk. megj.) készülődései miatt. Megtájtjuk mi ökelméeket kesztyűbe dudálni, adbat nekik a NATO-főtítkár, a német Manfred Wörner magyar felesége annyi seréket, annyi flintát, annyi vitorlázó-repülőgépet, amennyi csak tetszik, a mi visszacsapásunk megsemmisítő lesz. Nem ez a gond, Románia tulajdon hatalmi szervei miatt aggódik, melyek tudják, hogy Magyarország fegyverkezik, nekünk azonban nem mondják. Hallgatnak, mint a csuka” – mondja, mondja hétről-bétre, hónapról-hónapra az „abszolút független” bukaresti hetilap.

Hány példányszám a veszélyes egy ilyen hetilapból?

És hány igazság – az ilyen igazságokból?

Nagyromán stratégia

Túlzás nélkül állíthatjuk: történelmünk folyamán mindig balga öntudatlansággal viseltettünk a román nemzeti törekvésekkel szemben. Értetlenül álltunk bizánci erőszakossága, makacs következetessége előtt. Trianonban aztán drágán fizettünk, mert európai gondolkodásmódunkkal képtelenek voltunk követni a románok logikáját. Önbizalmát vesztett nemzetünk, így a hivatalos magyar politika is, a mai napig nehezen ismeri ki magát potenciális tárgyalópartnerre eszjárásában.

Jancsó Benedek írta: „Meg kell ismernünk a román politikai mozgalmakat, mert azok nagy veszélyt jelentenek a magyarságra” (idézte Raffay Ernő: A Vajdaságtól a Birodalomig, JATE kiadó, 7. oldal). Aki ismeri a román irredentizmus fejlődéstörténetét, nem okoz különösebb meglepetést számára a Nagyromániát, mint nemzeti célkitűzést megtestesítő mozgalmak politikai tevékenysége, valamint ennek fokozatos, célirányos evolúciója. Emlékszünk? Az 1989 decemberi események alkalmával a tüntető tömegben, egyházi és polgári személyiségek szájából elhangzott egy-két jelmondat, felvillant egy-két transzparens, amelyek Nagyromániát éltették. Sokan azt hitték: az eufória hatása! Ám ezek rövid idő alatt homogenizálódtak, fokozatosan intézményesedtek, és egyre magasabb szinten jelentkeztek. Alig egy hónappal később, már akadtak politikai és társadalmi szervezetek is, amelyek nyíltan felvállalták ezeket (például: Vatra Romaneasca Szövetség, Fundatia Romania Mare – Nagyrománia Alapítvány –, a Chisinau-Bukarest Nemzeti Bizottság stb.).

A román sajtó, szinte kivétel nélkül, tele volt (és van) felhívásokkal Nagyrománia jelenlegi és „klasszikus” kovácsainak lelkesítő, buzdító írásaival. A vezetés, a hagyományoknak megfelelően, természetesen néma maradt. Miután azonban lemérté a nemzetközi és a hazai visszhangot, nyíltan is állást foglalt – egyelőre – Moldávia egyesítésének jövőbeni le-

hetősége mellett (lásd: Petre Roman miniszterelnök interjúját a Die Weltnek, vagy Mihály király nyilatkozatát stb.). Ilyen módon lett a jelmondatokból, transzparensokból rövid időn belül hivatalos román állásfoglalás is. De a szélsőséges nacionalista szervezetek által manipulált „tömeg” már követeli Észak-Bukovínát, Dél-Dobruzsát és a magyar Nagy-Alföld egy részét is. A vezetés ez alkalommal is – még – hallgat!

Megfeledekezünk arról, hogy létezik egy mozgalom: „De la Nistru pina la Tisza (Dnyesztertől a Tiszáig), amit sok keserű tapasztalatunk ellenére sem kezelünk kellő komolysággal. Emlékeznünk kellene Bratianunak Trianonban elhangzott szavaira: „Romániának a természetes és történelmi határai a Tiszánál húzódnak”. Ő nem hagyott kétséget afelől, hogy pontosan mire gondol.

A románok területi követelést kívánnak érvényesíteni, történelmi jog címén! Ehhez teremtik meg a lélektani föltételeket. A politikai föltételek pedig immáron adóttak. Nem véletlen, hogy a közvetve vagy közvetlenül, nyíltan vagy burkoltan, minden irányból támogatott Vatra Romaneasca Szövetség támadásba lendülhetett.

Ha a Vatra nem támad, nem vádaskodik, akkor a propaganda aligha tudta volna felhasználni – még az oly sok mocskolódást, útszéli hangnemet kibíró román sajtó döntő többségét is – a magyarellenesség durva, a civilizált világban példátlan szítására. Ismerjük el: mestermunka volt! Ezt tanítani lehetne még a román propagandaművészet magasiskolájában is. Csoda?... „Román ügyekben” manapság már csodák nincsenek: Mózes után ők az elsőök, akik „tízparancsolattal” lepték meg a „földi halandókat”. Igaz, nem kótáblára róva, hanem valamivel szerényebben: a „Romanul Liber” (Szabad Románia) 1990. decemberi, a teljes terjedelmében Nagyrománia eszméjének szentelt különszámában. Hogy mit jelent a román egység nemzeti ügyekben? Íme:

A román emigráció „tízparancsolata”

„1) Légy büszke, hogy román vagy. Mindenkor ebben a minőségemben nyilvánulj meg. Régi, nemes nép vagyunk. A civilizáció mélyen gyökerezik hazánk földjében.

2) Nyilvánítsd ki hazád iránti szeretetedet valahányszor alkalmad van rá. Nem azért, mert sovíniszta vagy, hanem azért, mert az otthonmaradotakat kívánod szolgálni.

3) Védjed teljes egészében a román nép jogait. Nem regátiak, erdélyiek, besszarábiaiak, bánágiak vagy románok; mindnyájan románok vagyunk.

4) Segítsd bonfitársaidat abból, amid van. Add oda a falat kenyeredet, ne fukarkodj.

5) Támogass román intézményeket a diaszpórában, bármennyire szerények vagy hiányosak is lennének.

6) Soha ne bíráld, még „barátiilag” se azt a románt, aki a nemzeti ügy támogatásáért és védelméért fáradozik. Csináld te jobban.

7) Ne illesd bírálattal, még csak építővel sem véredet, ki barcol. Bírátod tetteiben nyilvánuljon meg: több jót cselekedvén, mint amennyit ő tesz.

8) Légy mindenkor tudatában, hogy a féltékenység, irigység és rágalom a sértett és gyenge ember utolsó menedéke, akinek már se hazája, se társadalmi pozíciója. Ne engedd át magad ezen alacsonyrendű érzelmek marta-lékának.

9) Csak azoknak állj ellen, akik erőszakkal szembeszegülnek a román nép akarátának. Más román hazafiak erőfeszítéseivel szembeni ellenszegülés: elpocsékolott energia.

10) Tegyéél valami pozitívát hazáért, a hazáért, amelyből származol, bonfitársaidért. Bármily szerényet vagy jelentéktelent is, de tedd meg minden nap.

Vajon ránk, magyarokra, nem érvényes ez a „tízparancsolat”? S ha netán vétkezünk ellene, kinek gyónjuk meg bűneinket, hogy az utókor bűnbocsánatát elnyerjük?

DR. KREZINGER ISTVÁN

Egyházak kisebbségben

Az elmúlt egy esztendő eseményei új és lényeges szempontokat vetettek fel egyes egyházak társadalmi szerepével kapcsolatban. Romániai viszonyok közepette mindössze két rendezőelv létezhet, melyek közül az egyik a totális viszonyok helyreállítására törekszik, a másik az egyéni és kollektív szabadságjogok tiszteletben tartását szorgalmazó egyházak tevékenysége. A különböző egyházak lehetőségei Romániában meglehetősen eltérnek egymástól, s ha a nemzetiségi, valamint a hivatalosnak számító ortodox egyház által követett politikát vesszük alapul, akkor – szemmel láthatóan – céljaik egyértelműen ellentétes törekvéseket bizonyítanak.

Míg a nemzetiségi egyházak nyíltan vállalják a protestálást, politikai aktivitásba fogtak, és messzemenően igyekeznek a kisebb tömegbázissal rendelkező helyi társadalmi szervezetek számára megeremteni valamiféle intézményességet, addig az ortodox egyház minden eszközzel mozgósítani igyekszik az összrományságot a korábbi rezsim örökösének, a Nemzeti Megmentés Frontjának támogatására. Mint eléggé köztudott az ortodox klérusnak nem kis szerepe volt abban, hogy az 1990 májusi választásokon a mai vezetés elsőprő győzelmet aratott, és nyilván meghatározó szerepe lesz a közeljövőben is a nemzeti ideológia újratermelésében és életben tartásában, különös tekintettel az újabb – *például Besszarábiával kapcsolatos – területszerzési tervek*re.

Mindezzel párhuzamosan módosult a két nagy nemzetiségi egyház, a közel egymillió kétszáz ezer lelket tömörítő római katolikus, valamint a nyolcszáz ezres lélekszámú református egyház társadalompolitikai helyzete és befolyása is. Ez utóbbinak Tőkés László révén egyértelműen történelmi és egyedülálló szerep jutott 1989 decemberében, míg a római katolikus hierarchia – gyaníthatóan vatikáni nyomásnak engedve – lényegében akkor még távol tartotta magát az eseményektől. *A református egyház ezt követően szinte ökumenikus magasságokba emelkedett, majd egyik lényegi prototípusa lett azoknak a politikai kezdeményezéseknek, amelyekből később a pártok létrejöttek.*

Már a kezdet kezdetén nyilvánvalóvá vált az is, hogy a rendszerrel szembeni protestálás lefoglalta a református egyház minden energiáját, miközben az eseményekben betöltött felekezeti súlypontú szerep tulajdonképpen országosan elszigetelte a lelkészek által szervezett akciókat. *A hatalom bosszúja nem várattott sokáig magára: Tőkés Lászlót nem választották be a törvényhozásba, s a református egyház által elindított kezdeménye-*

zésekről feltehető, hogy a helyi önvédelmen túl talán nem képesek az erdélyi magyarság demokratikus törekvéseit az európai vérkeringésbe bekapcsolni.

Úgy tűnik a Vatikánt a decembert követő fejlemények egyáltalán nem érték váratlanul. Az első lehetséges pillanatban kinevezett új püspökök személye arról tanúskodik, hogy a római katolikus egyház csendes, olykor meglepő egyetértéssel, alaposan felférte a helyzetet, és lényegében intézmények egész sorát tervezte meg, és tartotta e terveket készenlétben olyan időkre, amikor megvalósulásukra lehetőség nyílik. Bár nehéz lenne a decemberi fordulat utáni időszakot egyértelműen konzolidációnak nevezni, mégis igaz, hogy a római katolikus egyház által kezdeményezett nemzetiségi intézményi rendszer fontos előrelépés a felé, hogy – az oktatás, a hitélet és a szociálpolitika terén – *legalább a magyarság számára esetleg megte-remtethetők legyenek azok a bizonyos konzolidált feltételek.*

A jövőre nézve tanulságos fejlemény az, amely egyértelműen rávilágít arra, hogy az etnikai konfliktusok körülményei között a „külső”, azaz nem „etnikai” szemlélet könnyebben tudja a sajátos érdekeket és értékeket a kontinentális egészbe bekapcsolni és hitelessé, azaz: intézményessé, működőképessé is tenni azokat.

Persze az erdélyi nemzetiségi egyházak magatartásában megmutatókozó különbséget bűnös egyoldalúság lenne valamiféle ellentétte fokozni. *Egymást kiegészítő történelmi hivatások ezek, s a létező különbség sokkal inkább gazdagítja az erdélyi magyarság társadalmi lehetőségeit, semmint megosztaná annak erejét. Arról nem is beszélve, hogy az etnikai szemponton alapuló mai egységet az egyházak különböző társadalmi kezdeményezései fogékonnyá tehetik a pluriális társadalmi hagyományokra.*

ARA-KOVÁCS ATTILA

„Én iskolám, mi lesz véled?”

Tavaly vette külső tagjai sorába a Magyar Tudományos Akadémia Pataki Józsefet, Benkő Samut, Imreh Istvánt, Csetri Eleket és Egyed Ákost. Mind az öt történész Kolozsvárt él, valamennyiüknek közvetlen kapcsolata volt a megszüntetett Bolyai Tudományegyetemmel. Ma a Bolyai Társasággal együtt próbálnak tenni a magyar anyanyelvi oktatás visszaállításáért Kolozsvárt, ahol az első egyetemi szintű intézet működött már a XVII. század végén. Én iskolám, mi lesz véled? – kérdezik ott, ahol az abszolvensnek nem szabad visszavágyódnia sem az ősi intézetbe, ott, ahol a volt professzorokat faggatjuk reménységünkről.

Miben hisznek Kolozsvár ősi magyar nyelvű intézeteinek romjain? *Imreh István* professzort a bukaresti puccs előtt három hónappal köszönti a (szintén néhai) *Új Tükör* Budapesten 70. születésnapján. És szintén itt jelent meg a Magvető Kiadó gondozásában *Székelyek a múltó időkben* című könyve is.

– *Sem a tudományért magáért, sem annak örömeért nem dolgoztam, hanem annak a jegyében, hogy tudván tudtam: mindenkinek tartoznia kell valakibe, valamilyen közösséghez. Ezt akartam mindig is elmélyíteni másokban is, az egyetemi hallgatókban is. Ezért írtam közösségekről. És nemcsak az önismeret céljából, hanem tudatosítani akartam egy közösségben a diktatúra elleni összefogás szükségességét. Ebből a célból jelent meg háromszáz tanulmányom, és ezt szolgálták könyveim is: A rendtartó székely falu, az Erdélyt bétköznepok, A törvényhozó székely falu. És továbbra is a közösségek dolgaival bajlódom, Kászon székkel különösen. Már első tanulmányomban is – Székely falutörvények – ebben a mértetelen kincsesbányában kutakodtam. Múlhatatlannul szüksége van a romániai magyarságnak, Erdélynek az anyanyelvi felsőfokú oktatásra, a Bolyai egyetemre. Ezt nagyon is tudják a mostani vezetők, épp ezért gátolják létrejöttét. Ami a Magyar Tudományos Akadémia döntését illeti, megtisztelő, hogy az a kulturális közösség, az a művelődési tömb, melynek tagjai vagyunk, természetesnek tartja velünk, velem a rokonságot.*

Csetri Elek a magyar tudományos élet kiváló egyénisége, a volt Bolyai Tudományegyetem történésze ha-

sonlóképpen nagy megtiszteltetésnek tartja az Akadémia választását.

– *Úgy érzem, ezzel a döntéssel kifejezték valamennyire, hogy munkánkat a magyar tudományosság részének tekintik. Mindenképpen igyekeztünk a délkelet-európai tudományosság, a romániai magyarság érdekében tevékenykedni, ez csak természetes. Érzek erőt magamban arra, hogy ezen a vállalt csapáson dolgozzam továbbra is. Nagy dolog a kétféle tudományosság, a magyar és a román közti különbségek áthidalása, közelítése. Az itteni, meg az ottani eredményeket be kell építeni, mindkettőt gazdagítani, elsősorban a romániai magyarság sorsának függvényében. Én magam aktívan nem dolgozom most a Bolyai Bizottságban, elfoglalnak teljes mértékben a tudományos feladatok. Viszont ami az oktatás rendeződését illeti, nem látok nagy kilátásokat, kedvezőket a legfelsőbb hatóságok részéről. Nagyon szomorú, hogy az ifjúság egy része a megváltozott romániai helyzetben átáramlott Magyarországra tanulmányai folytatásáért. Szerintem két oldalról is kell segíteni az anyanyelvi oktatás megszervezését nálunk.*

Csetri Elek tanár úr Bethlen Gábor életrajzán dolgozik, reméli, megjelenik hamarosan, majd soron következik a *Wesselényi* uradalom története, amelynek célja párhuzamba hozni a reformpolitikust a korszerű gazdálkodóval. Viszont *nincs egyelőre kinek tanítani az összegyűjtött anyagot, nincs ki továbbvigye a történelmi kutatást Erdélyben – nincs egyetem.*

Egyed Ákos történész arról a nagy lelkesedésről szól, mely az 1989. decemberi eseményeket követte az iskolaszervezésben, a visszaállításában.

– *Sokasodnak a föl nem adott remények. Óriási ellenállásba ütközött még a gondolata is az egyetem visszaállításának Romániában. Pedig intézményesen csakis felülről lehet megoldani a kérdést, központi döntés kell, az pedig..., hát egyelőre várat magára. És az ifjúság várakozik... bizonytalanok, nem nagyon reménykednek, és nem is remélhetnek sokat a mostani román hatalomtól, ezért kerülhetett sor ilyen nagymértékű kiáramlásra Magyarországra felé.*

Hát arra csak bölintani tudunk, hogy „barcolni, reménykedni kell”. Valóban csak abban reménykedhe-

tünk, amit kicsikartunk. Egyed Ákos szintén háromszéki származású, s akár Imreh István, elkötelezett és elhivatott kutató történésze Háromszéknek, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc történetének, a háromszéki ellenállási mozgalomnak. Kutatója a XIX. századi Erdélynek minden vonatkozásban.

Újabb tanév végén, annak nyomába lévő új felvételi vizsgák előtt állnak Erdélyben is. Mi lesz az anyanyelvi oktatás sorsa? Petre Román miniszterelnök közismerten „megejtő” mosolyával és megtévesztő kijelentéseivel már-már vakmerően kijelenti mindenütt, hogy „*a romániai magyarságnak azonos jogai vannak a románokéval*”. Igaz, joguk van Romániában románul tanulni, vizsgázni a magyaroknak is. A képlet teljesen egybevágó az előző rezsimével: kijelentéseken alapszik. Érvrendszer, bizonyítás, a valós helyzet fölmutatása nélkül – egyáltalán: a létező tudomásul vétele ma is mellőzhető...

1988, 1989-ben egyetlen magyar nyelvű tanár nem került Háromszék vármegyébe, még tornatanár sem. Hadd említsünk egy példát, nagyon jellemző: Székely Adrien román szakos tanár, a moldvai Bákóból került a bukaresti egyetem-re, onnan Magyarhermányba, Benedek Elek Kisbaconjának tőzsomszéd falucskájába helyezték. Egyetlen szót nem tudott magyarul. Azt hitte szegény feje, hogy ha románul Herculean-nak írják a település nevét, holott az *Helkulesfürdő*, akkor az az európai híró gyógyfürdő lesz.

Ő maga kérdezte tőlem: Tulajdonképpen mit keres egy román tanár egy székely faluban, ahol annyit sem tudnak románul, amennyi a katonaságnál rájuk ragadhat? Aztán elmagyaráztam neki, hogyan lett ő Székely családnévvel tiszta román, és milyen célból került épp Erdővidékre! Elmagyaráztam, milyen sorsra szánták a Bákó környéki, a Szeret menti csángó magyarokat, akik közül ő is sarjadt – asszimilációra. Ő úgy tudta, hogy *Kolozsvárt működik magyar egyetem*, és onnan küldenek Erdélybe tanárokat.

Romániában a dolgok így működnek. Mert ugye mindenük megvan a magyaroknak, de ők Erdélyt csak maguknak akarják. A téves tájékoztatás ma is a fő román módszer.

CZEGŐ ZOLTÁN

A szószegés ünneplése

A politikai cinizmus a csillagokat ostromolja. Eszköze a hazugság, képmutatás, a valóság frivol megtagadása. A gátlástalanság.

A politikai cinizmus ünnepi szertartásának voltunk tanúi 1990. december 1-jén Gyulafehérváron, amelyen részt vett a román vezetés minden számottevő képviselője.

1918. december 1-jét a jelenlegi román kormány avatta nemzeti ünneppé. Igaz, a román történetírás 72 év óta idillikus képet fest a gyulafehérvári eseményről, amikor is, még az Osztrák-Magyar Monarchia idején, 1228 román küldött kimondta Erdély egyesülését a legelmaradottabb európai monarchiával, a román királysággal. Meg is tették. Mégpedig az erdélyi magyarok, szászok, svábok, szerbek, bolgárok megkérdezése nélkül, mármint, hogy akarnak-e ők is csatlakozni a kezdetleges társadalmi szerkezetű román királysághoz – a minőségileg fejlettebb viszonyok ellenére, amelyben az immár magyar Köztársaságban részük volt? Miért is kérdezték volna meg Erdély soknemzetiségű népeit? Hiszen jól tudták, hogy Székelyföld magyarjai, a Körösvidék magyar lakossága, a bánáti-bánsági svábok, magyarok, szerbek stb. nagyon határozott nem-et mondtak volna! A magyar köztársaság kormánya olyan szabadságjogokat biztosított Erdély soknemzetiségű lakosságának, amelyekről korábban talán nem is álmodoztak. Mindezt most hagyták volna el, hogy csatlakozhassanak az egész Európában hírhedt királyi zsarnoksághoz, amelyhez sem nemzetiségileg, sem társadalmi szempontból közük nem volt és nem lehetett? Rossz álmaikban sem gondoltak ilyen képtelen fejleményre, nemhogy szándékukkal és akarattal találkozhattak volna. Hasznos volt tehát nem kérdezni a magyarságot, németiséget (svábokat, szászokat), a felvilágosult szerbeket. Nem is kérdezték meg őket.

Döntöttek nélkülük, ellenükre!

De vajon megkérdezték a román többségű lakosságot? Őket sem kérdezték. Csak azokat kérdezték, akik 1918. december 1-jén Gyulafehérvárra érkeztek, s azok közül is csak azt az 1228 román delegátust, akik szavazásra jogosultak voltak.

(Zárójelenesen utalnom kell arra a groteszk magyar kormánynaivításra, amely a gyulafehérvári népgyűlést lehetővé tette. Károlyi Mihály és Jászi Oszkár utasította a magyar államvasutat, hogy minden jelentkező román ingyen szállítsanak a gyulafehérvári színtérre, azaz magyar államférfiak voltak a fő szervezői a népgyűlésnek, amely hátba támadta a magyar államiséget. Államvezetői naivítás 72 évvel ezelőtt! S most?...)

Untatunk kell a szíves olvasót egy-két számadattal márcsak a hitelesség kedvéért is. Tehát: az 1228 román küldöttből mindössze 76 személy képviselte az erdélyi román munkásságot és kisiparosokat, azaz az összképviselők alig hat százaléka, a „maradék”, a 94 százalék értelmiségi, ügyvéd, tanító, s főként pap volt. Ezt az arányt aligha lehet az erdélyi román lakosság többsé-

gének tekinteni, amelynek túlnyomó része paraszt és munkás volt. A román szociáldemokrácia nyilvánosan szót emelt amellett, hogy Erdélynek autonómiát kell biztosítani, különben is az új román államot Köztársaságnak tudják csak elképzelni. Albani Tiron, román újságíró, akihez személyes kapcsolat is fűzött Nagyváradon, az 1938-as emlékezésében ugyanazt az álláspontot vallotta, mint az Adaverul 1918. november 24-i számában: „Egyesülni fogunk Romániával, de ennek feltételeket kell szabnunk. Haladjon a korrallal, és űzze el a zsarnokot, és a román nép szabad lévén, akárcsak mi most ... alkossunk egy nagy, szabad és demokratikus országot. Nem kell többé sem bojár, sem hatalmuk szimbóluma, a király!”.

A román szocialista balszárny 1918. december 31-re Budapestre összehívta az „ausztriai, magyarországi és erdélyi román internacionalista szocialisták kongresszusát”. 54 küldött jelent meg, akik „felemelték szavukat a Román Királysághoz való csatlakozásról szóló Gyulafehérvárt hozott határozat ellen, mert ezt a határozatot nem a nép igazi képviselői hozták meg”. A kongresszus a területek hovatartozása kérdésében népszavazás mellett döntött. Apponyi Albert, 1920. január 16-i beszédében világosan kifejtette Párizsban, hogy a magyar küldöttség Erdélyre éppúgy, mint a többi vitás területre – Körösvidék, Bánság – népszavazást kér, kijelentvén: „előre is alávetjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az”.

Maga a jobboldali román pártvezetés is így ítélte meg a gyulafehérvári kongresszuson: „ünnepélyesen ki kell nyilatkozni, hogy fenntartjuk a szabad Erdély autonómiáját, addig, amíg Romániában megváltoznak a jelenleg uralkodó szomorú állapotok”. Ilyen értelemben nyilatkozott Goldis képviselő is. Vlad és Vaida-Voevod az ideglenes autonómia mellett szavazott; Pop-Cicio a közigazgatási autonómiát tartotta helyénvalónak; Fluera – akit jobboldali szociáldemokratának tartottak – az erdélyi autonómia mellett tette le voksát; Novac egyesülés-párti volt ugyan, de hangsúlyozta, hogy az erdélyi román szocialisták többségének véleménye szerint, nem a királyi Romániával, hanem egy demokratikus országgal akarnak egyesülni, hiszen ha Magyarországon meg lehetett dönteni a királyságot, miért ne lehetne ugyanezt tenni Romániában?

Mindezeketől talán eltekinthetnők. Ámde nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ún. gyulafehérvári határozatokat, amelynek 1. pontja így szól:

„Teljes szabadságot az itt lakó nemzeteknek, minden nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből vett egyének által. Minden nemzet törvényhozási képviselőre és az ország kormányzásában való részvételre, népességének számarányában nyer jogot.” I. Clopotel: Revolútie din 1918 (Az 1918-as forradalom) című könyvében a gyulafehérvári határozatokat így jelöli meg: „Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára.

Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott személyek által”.

Mit valósítottak meg ebből a román kormányzatok? Semmit!! Nemcsak Hohenzollern Ferdinánd román király uralkodásának idején, de Gheorghiu-Dej vagy Nicolae Ceausescu kommunista zsarnoksága időszakában is: semmit!!

Ezért különösen hangzik Stefan Pascu 1983-ban megjelent *Mit jelent Erdély?* című könyve, amelyben azt állítja, hogy Erdély lakosságának mintegy 90%-a határozott Romániával való föltétel nélküli egyesüléséről. „Mintegy” – írja, tartózkodván attól, hogy ezt a kerek százalékarányt szükségesnek tartaná bizonyítani. Érthető. Nem bizonyítható a bizonyíthatatlan, nem bizonyítható a nyilvánvaló valótlan. A Gyulafehérvárra – magyar kormánysegédlettel – összecsiszított románokat, vagy az 1228 – nagyon is megosztott – román képviselőket tekinthetjük Erdély lakossága mintegy kilencven százaléknak? Azokat a magyar tömegeket, németeket, szerbeket, zsidókat, bolgárokat stb., akiket meg sem kérdeztek hová kívánnak csatlakozni, s akiket meg sem hívtak Gyulafehérvárra, meg sem jelentek ott? Ez az a mintegy 90%?

Méltán kérdezhetjük: *Gyulafehérvárt miért kell meghamisítani?* Meggondolkoztató, hogy a román történészek – és a jelenlegi román kormányzat – arra büszke, hogy a gyulafehérvári határozatok egyetlen pontját sem tartották be? S nem tartják be a temesváribukaresti „forradalom” után sem!

Vagy mégis? De akkor hol az erdélyi, országnyi – két és félmillió – magyar lakosság nemzeti autonómiája? Hol az anyanyelv szabad használata a közigazgatásban? Az iskolarendszerben? Hol a Bolyai Egyetem – amelynek visszaállítására a mostani kormány tett ünnepélyes ígéretet? *Hol van a szabadságjogok ígéretének garmadája?*

Sehol nincs!

Csak az „egyesülés” örökségét őrzik, azt az örökséget, amelyet sorra megszegték és megcsúfoltak – mindmáig.

Ünnepség Gyulafehérváron?

Igen ünnepség! A szőszegés ünnepe!

ROBOTOS IMRE

A fűszálban is

SZÉKELY KÉPESLAPOK

Gyergyó

Ragyog a magasság, sziporkázik a fátyolosan szótt égbolt.

Fehér fény csordul odafenn – odahaza a Dunántúlon ez a Tejút.

Itt: Csaba királyfi viszi kivont pengével seregét a Hadak Útján.

Gyergyóból író-olvasó találkozó-ról Csíkba igyekezve, a mikrobuszból kiszállva rövid pihenő az országút mentén.

Velünk a gyergyóiak országgyűlési képviselője, tanárember, iskolaigazgató. Kicsiny, barna hajú ember, megfontolt beszédű.

Mennyire hiányzik az ilyen típus a mi politikai életünkben, mennyire hiányzik ez a higgadság, ez a kibillenthetetlen nyugalom, ez a hit a vállalt ügy igazában.

Szóba került délután, baráti asztalnál, mi történt két napja Bukarestben. A parlamentben több órás hiábavaló érvelés után felállt a magyar képviselők csoportja: kivonultak a teremből. Nem voltak hajlandóak szavazni a törvénytervezetről, amely azt fogalmazta meg, hogy az alakítandó gazdasági társulások vezetői csak románok lehetnek.

Magyar képviselők: „Kimaradt a törvénytervezetből az állampolgár szó!”

Románok: „Ha elmaradt is a román mellől, oda értendő...”

Miként érthető, értelmezhető – volt tapasztalása erről hét évtizeden át az erdélyi magyarságnak. Kitöltetlen csekket még egyszer alá nem írnak!

Másnap az újságok hozták a bukaresti kormány állásfoglalását.

Elfogadták a magyarok érvelését.
– Csak így lehet! – mondja a

képviselő. – Csak így! – s az égről visszateszi a tekintetét a földre.

Próbáló vidék is, sanyarú termőföld, míg ad, kétszer megkéri az árát. Ha valahol, Gyergyóban meg kell kapaszkodni a fűszálban is.

– Bár ide ne tévedtek volna az őseink... De ha már ide jöttek, megtapadunk itt. Most már még egyszer nem hőkölnék. Még egyszer ugyanazt meg nem engedjük...

Csomafalva

Errefelé nemcsak a széksorokban nyúlnak a szemük sarkához a meglett férfiak. Könnyeit nyelheti néha befelé a pódiumon az író is.

Mint itt, az iskola nagytermében, a felolvasás után, amikor feláll két kislány, két hatodikos. Egyikük a vendégek köszöntésére elmond egy Kányádi-verset.

A másik kislány – viszonzásképp a látogatásért – népdalt énekel. Viszonzásképp és üzenetként az ott-honiaknak:

*Árva vagyok nincs gyámolom
Még a vizet is gyászolom
Árva vagyok, mint a madár
Ki a fálbón odafenn jár.*

Csikzsögöd

Az emlék lassan már húsz esztendő.

Kétoldalt az úton hömpölyögve sodródott a tömeg, legalább húszezren készültek a zsögödi hegyoldalra, ahol májusonként Csík minden hangszere találkozott akkor-tájt.

A fesztivál a reggeli órákban kezdődött, amikor Csíkszereda központjából elindult az első népviseletbe öltözött falu. S aztán sorban a többiek.

Gyimesbükk, Csíkmadaras, Szenttamás, Hidegség, Szentdomokos.

Gyermekek, öregemberek, kislányok, legények lépegettek az aszfalton: a pirossal és feketével kivarrt fehér posztónadrágok, a fekete és piros sötétjével libbenő szoknyák, a székely harisnyák, kurtik, lájbik, rokolyák, zekék balladai tájak hangulatát hozták.

Közéjük vegyülve ballagtunk mi is Zsögöd felé Pista barátommal. Innen-onnan reá köszöntek: versei jelentek már meg, riportokat írt az újságokban a székely falvak keserveiről.

Nagy Imre, a festőművész háza előtt megálltunk. Pista tétovázott, tán a kapu reteszéhez is odanyúlt, aztán megrázta a fejét.

Kemény emberként, éppenséggel rigolyásként ismerték a székelyek festőjüket, Pistának sem akárodzott a tekintete elé kerülni, mert tudható-e: ki nem utasítja gorombán a kertből vendégével együtt.

Megtette még olyasvalakivel is, mint Tamási Áron. Ez úgy esett, hogy a farkaslaka-i látogató éppen akkor nyitott be a műterembe, amikor Nagy Imre aktot festett. Ebből még nem támadt baj, annál inkább abból, hogy Tamási az Éva-kosztümös modellhez lépett, ölébe kapta, s afféle füge-illatú szavakat súgdosott a fülébe. A házigazdát annyira felindította a nőablási kísérlet, hogy legjobb barátját kiutasította a házból.

Most itt álldogálunk az őszi kertben, az üres méhkaptárak között, s a nyitott ajtón belépünk a múzeumba. Nagy Imre műtermébe. A csergék, a bokályok a helyükön, a megkezdett festmény a festőállványon, a Mester könnyen beboruló kedélyétől, sajnos, már nem kell tartanunk.

Anyóka a tárlatvezetőnk, Nagy Imre egykori háziasszonya.

– Igaz-e a Tamási történet? Úgy esett-e, ahogy Sütő András megírta?
– Pontosan úgy.

Máskor – meséli a nénike – vendégeivel Csíkot járta Nagy Imre. Rájuk esteledvén, hazafelé igyekezve megpihentek egy útmenti borkimérésben. A vendégek megtöltötték volna a butéliájukat, de Imre bácsi rájuk szólt, hogy drága az. „Van nekem borom, adok én nektek!” Adott is. S amikor az üvegek megteltek, kinyitotta a tenyerét. „Líterje tíz lej!”

Ilyen történetek járnak Nagy Imréről. Meg olyanok, hogy a városi elvtársak képet vásároltak volna nála, de ő megmakacsolta magát. Addig nem mond árát, amíg meg nem fizetik az elvett hízó árát. „Mégfizetjük, mibe került hát?” „Húszezer lejbe!”

A húszezer lejt eltette, s biccentett. „A képet ingyen adom.”

Mit kérdeznénk tőle, ha élne a ház lakója? Mit kérdezne ő, a szülőföldjéhez haláláig hűséges székely zseni tőlünk?

De könnyű ki-bejárni egy üres műterembe. Pista barátom arcán sincs szorongás.

– Ezt a házat – mondja – az édesapám is építette Imre bácsinak. Kőműves mester volt.

Csíkszereda

Két héttel előttünk Jókai Anna és Nagy Gáspár járt a művelődési házban. Kilencszázan ültek a színházteremben, elképzelhető ilyesmi Magyarországon? Igaz, Kányádi Sándort is várták a találkozóra, az ő neve százakat toboroz bárhol Erdélyben.

Mi négyen jöttünk – Ágh Pista, Utassy Jóska, Lázár Ervin és jómagam – százötven-kétszáz szeredai ül a székeken. „Kányádit most nem plakátoztuk ki” – mentegetőznek.

Ha tudnák, hogy odahaza nálunk kétszáz embert egyszerre legfeljebb egy rock-énekesrel lehet megmozgatni...

Dehát Erdélyben másféle hangulata van az író-olvasó találkozónak. Itt a fejek a tenyerekbe temetődnek, itt nem szégyenlik a kicsorduló könnyecskéket. Itt évtizedekig sírni jártak az irodalmi estekre.

A találkozó után középkorú asszony lép hozzám. Suttogva beszél.

– Tavasszal az öcsém kijutott Amerikába. Levelet kaptam tőle, hogy írja a könyvét. 1957-ben csukták le, húsz éves korában. Tíz évre ítélték, mert lelkesedett október

huszonharmadikáért. Kitöltötte a tíz évet az utolsó napig, nyomorékká verve vergődött haza. De most ír, most megírhatja a szenvedéseit...

Harang lódul az ember mellkasához. Leírhatunk-e egy szót is, mi, akik éltünk, nevettünk, szerettünk ama tíz esztendő alatt?

Székelykeresztúr

Kisváros, gödrökkel, századelőt idéző üzletekkel.

Merre lehet a Gyárfás-kúria, udvarán a vén körtefával? A megcsavarodott törzsű fával, melynek lombjai alatt utolsó előtti napján notesze fölfe hajolt Petőfi Sándor?

Ha lenne időnk, megkeresnénk.

De az árvaházba vagyunk hivatalosak. Azaz: nevelőotthonba – megkérnek rá, hogy véletlenül se nevezzük másnak. Meghallhatná egy gyermek, s nem akarják, hogy megismerjék ezt a szót: árva.

Nyolcszáz székelyföldi apátlan-anyátlan kisfiú és kislány. Kevés kivétellel magyarok: kétszeresen árvák.

De az igazgató szavai valamit enyhítenek a sajtáson. Az intézet lakói az idén magyarul tanulhatnak. Ez idén, először, annyi esztendő után.

Kérdem, amiről Csíkszeredában már hallottam, nem szakad-e reájuk a legújabbban eldörgött bukaresti parancsolat, miszerint a történelmet és a földrajzot ismét román nyelven kell tanítani.

Még nem értesültek az utasításról.

És ha mégis megjönne?

Dacot látok az arcokon az igazgatói szobában, szigorú villanást a szemekben.

Az igazgató – csöndesen:

– Nézzék! Én félig szlovák eredet vagyok, félig székely. És teljesen magyar.

Székelyudvarhely

Aranyló vasárnap délelőtt, a szálloda előtti terazon ünneplőbe öltözött társaság. Házaspárok, s ahogy látom, egy-egy pár nélküli asszony, férfi. De mindnyájan jó pajtások.

Osztálytalálkozó, nem nehéz kitalálni. S néhány elkapott mondat után azt sem, hogy egykori tanítóképzősök találkoznak a városban.

A diploma átvétele után hány esztendővel?

Talán harminc-harmincötlet.

Visszaszámolva az időben: mi csoda három és fél évtizeddel a hátuk mögött. Hány csőre töltött tekintetű tanfelügyelővel, fülelő, szaglászó besúgóval, hány kihallgatással, hány rendbeli fenyegetéssel, hány gyötört éjszakával.

A béke őszi aranylása mintha láthatatlan messziségbe vetné vissza ezt a harminc-harmincöt esztendőt.

Poharat koccintva, arcukat a fény felé tárva így ülnek össze egykori diákok, valahai érettségizők emlékezni a víg diák-esztendőkre.

Európában lennének? Hát mégis... megesett, mégis megeshet a csoda?

KÓSA CSABA

Elszalasztott lehetőségek

A szomszédos államok határain belül élő magyarság jövője szempontjából a Felvidék, Kárpátalja, Erdély s a Délvidék magyar politikai-társadalmi-kulturális szerveződése mind megannyi reménysugárt jelentenek. Annak ellenére, hogy a felvidéki szlovák-magyar viszony, és az erdélyi román-magyar viszony sok hasonlóságot mutat, a lehetőségek e négy területen különbözőek: a románok élesen reagálnak minden olyan véleményre, amely európaiságukat látszik kétségbe vonni... Csakhogy európainak lenni nem földrajzi, politikai, gazdasági, de még csak nem is történelmi fogalom. Európainak lenni – klasszikus értelemben – egy bizonyos szellemi, lelki kultúrközösséghez tartozást jelent.

Ez az a választóvonal, ami a mai Jugoszláviát kettéosztja. Ezt a választóvonalat tolták mesterségesen nyugatra a második világháborút követő béke határozatai. Ennek a vasfüggönnyé merevedett választóvonalnak a leomlása adta vissza Európának a németek egy részét, a lengyeleket, cseheket és magyarokat.

De mi lesz a románokkal, akik ennek a szellemi Európának a történelmük során többnyire csak haszonélvezői voltak? Mikor lesz hajlandó belátni a román vezető réteg azt, hogy bizony meg kell adni az árát, ha népük felemelkedését biztosítani akarják.

Az első ilyen „ár” Iorga 1909-ben megfogalmazott alapelvének feladása lenne. Annak az elvnek, ami a mindenkorai román bel- és külpolitikát – társadalmi rendszertől függetlenül – irányította: *„Megteremteni Nagyromániát a Dnyesztertől a Tiszáig. Minden Románok Romániáját. De csakis a románok Romániáját”*.

Ami az 1989 decemberi változásokat illeti, sok eredményt lehet elkönyvelni: úgy mint az utazási lehetőség, a sajtó, a rádió, a TV relatív szabadsága, a nemzetiségek parlamenti képvisellete stb. De mindezek a tulajdonképpeni lényeg: a monolitikus pártállamot (gyökereiben) nem érintették. Nem, mert úgy a parlamenti képviselők nagy része, mint az államigazgatás vezetői egy átfestett cégtábla, a „Nemzeti Megmentési Front” mögött megbúvó régi nomenklátúra embereiből verbuválódott. A hírhedt Securitatea változatlanul állam az államban, ma is több, mint 400 000 (sic!) aktív taggal.

A bizantin-levantin mentalitásból táplálkozó román diplomácia is újból mozgékony. Egymás után szervezik a különböző égiszek alatt nyugatra indított „good-will tour”-okat. Nem csupán a hírhedt Vatra Romanesca tagjaiból – mint 1990 októberében –, hanem újabban a kormányt kiszolgáló magyar nemzetiségűek közül is...

Magyarországnak az Európa Tanácsba rendes tagként történt felvételét követően (1990. november 6.), Románia mindent latba vetett annak érdekében, hogy legalább megfigyelői státust sikerüljön szereznie. Ezt viszont az alábbi feltételekhez kötötték az illetékesek: az ország többpártrendszerű demokratizálódása, kiemelten az emberi jogok maradéktalan biztosítása, valamint a kisebbségek kollektív jogainak korlátozás nélküli megteremtése.

Az elmúlt év novemberében az Európa Tanács küldöttsége Romániába látogatott, hogy a fenti feltételek meglétéről meggyőződhesen. Az RMDSZ egyes vezetőségi tagjainak strasbourggi semmitmondó szereplése után, most másodszor is megadatott az alkalom arra, hogy *a magyar népcsoport jogfosztottságát ismertessék, és annak nemzetközi garanciák védelmében történő orvoslását követeljék*. Ám az RMDSZ hangadóinak egy része mélyen hallgatott! Valószínű nem képesek felfogni mi mindent jelent annak a fogalomnak a hozadéka, hogy „Európa Ház”! A történelmi események most adtak az RMDSZ kezébe. Ennek a jelentőségét nem ismerték volna fel? Vagy csak nem merték kijátszani?

Ismétlem: az RMDSZ Strasbourgba utazott tagjainak egy biankó (kiöltetlen) csekk volt a kezében. Az árát, Románia az Európa Tanácsbeli megfigyelői státusának feltételeként, maguk írhatták volna rá. Ezt vártuk tőlük mi, hazánktól távol élő erdélyi magyarok, de ezt várta tőlük minden gondolkodó ember, aki az európai nemzetiségi kérdéseket figyelemmel kíséri. Végül is Románia megkapta a megfigyelői státust – az RMDSZ támogatásának is köszönhetően. Ugyanazon a napon, amikor Románia betette lábát az Európa Tanács előszobájába, Petre Román az erdélyi magyarság szabadságjogairól szónokolt, s *ugyanazon napon gyakorlatilag harmadára csökkentették a bukaresti televízió magyar adásának időtartamát*.

Az RMDSZ, amikor besegítette a román kormányt az Európa Tanács előszobájába, önmaga felett mondta ki a hátrányos ítéletet.

S ha ez így folytatódik, nem kell még egyszer 70 év abhoz, hogy a románok az erdélyi magyarságot teljesen felszámolják.

DITRÓY-HUSZÁR ZSOLT
(Zürich)

„Európa a távoli kedves...”

Fábry Zoltán ismeretlen följegyzései

XIX. notesz, 1948. január

● Minden a múlté. Az antifasizmus is, de hűtlenség, hitehagyás avatta múlttá, csődtömeggé. És így nincs elveszve semmi sem. Szorongásnak, hűségnek, állhatatosságnak jövője is lehet. Csak ez képesít jövőre. Az új erkölcsi törvények hordozója, élője és éltetője vagy? Ha igen, akkor múltad: jövő. És nincs hatalom, mely elorozhatná.

Ellenség vagy. Voltál tegnap, és vagy ma. Ellenség vagy: író vagy. Kultúra tudata, és ma barbarizmus a tét. Ellenség voltál: ember voltál, amikor embertelenség konjunktúrája tobzódott. És megmaradtál. És vagy tovább: író és ember. És vagy tovább: ellenség. Igazolva vagy: igaz vagy. Vádlottá avattak? Bírói tisztedet el nem orozhatták. Pedig csak tanú akartál lenni.

● Nem tarthatok azokkal, akik a szláv kommunizmus elleni harc jogcímén akarják mindenütt a maguk reakciói pecsenyéjét megsütni. A szláv kommunizmus elleni harc nem erősíthet fasizmust, és nem adhat ennek menlevelet. A szláv kommunizmus elleni vétó a fasizmus újfajta megnyilatkozása elleni tiltakozás, és azt nem lehet a tegnapi fasizmus hasznára folytatni. Csak olyan magatartásnak van itt értelme, mely együtt és egyszerre likvidálja a náciizmust és rokonait, valamint a szláv kommunizmust és tartozékait.

A csődtömeg fontos tartozéka: az emberi jog. Bizonyíték: a békeszerződések, ahol a kisebbségek „emberi” jogáról szó sincsen. Ezek el vannak intézve sommásan. Nem fontos többé sem az erkölcsi megfontolás, sem az erkölcsi álarc. Egyszerűen nincs többé szó emberi jogokról. A fasizmus embertelensége magával rántotta az emberi jogokat is: csődtömeg mindkettő egyformán: német hatalmi konkurencia és a humánus erkölcsi gátlása. Egy csapásra két legyet! A mai uralkodó imperializmusok egyszerre és együtt likvidálták mindkét pólusbeli akadályzóikat. Ez korunk borzalmas lehetetlensége: lehetősége.

● A terror és parancsuralom barbarizmusa ellen a fasizmussal szemben annyi emberségi és szellem szabadsági nosztalgia gyűlt fel bennünk, mely eleve képtelenné tesz minket minden másfajta diktátum megértésére és – elviselésére.

A szláv kommunizmus mai megnyilvánulási formái ellen a fasizmussal szembeni utálat tett minket érzékenyebbé és elutasítóvá. Mi a parancsuralom ellentétét szomjúhozuk, egész valónkkal az emberséges életet, az emberhez méltó életet. A fasizmus nyitotta ki szemünket a szabadság értékelésére és realizálására.

● Antiimperializmus? Rendben van. De akkor legyünk következetesek. Antiimperializmust csak antimilitarista mentalitás realizálhat, csak olyan magatartás és világnézet, melynek első számú ellensége a „fegyver s vitéz” attitűd, amely hódító hatalmi törekvéstől mentes, és mely a hatalmi princípium ellenszere. Lamettakirakatok nem beszélhetnek antiimperializmusról. A SZU, mely állítólag az „egész emberiségért” szállt síkra, közös célokkért, ma ilyenről nem is beszél. Nem antifasiszta háborút folytatott, hisz állandóan a „nagy honvédelmi háborúról” beszél.

● A fasizmus terrorizmus, a fasizmus Führertum. Mi a fasizmus? A fasizmus első és legfőbb jellemzője: a diktatúra, a türelmetlenség, az intolerancia, a csak egyféleképp megengedett látás, hallás és gondolkodás. Tehát fasizmus minden rendszer, világnézet és kormányzat, mely tengelye központjába ezt helyezi.

● Az egyszerűsítés iskolapéldája: ami nem kommunizmus, az fasizmus. Ma újra a „harmadik út” emberei a legnagyobb „fasiszták”. Egyszer már megéltünk ilyen végzetes anatómiát, melyet aztán Komintern-kongresszusokon kellett helyreigazítani. A sztálini kommunizmus leg-

jobbán rohamozott és leggyűlöltebb neve a „szociálfasiszta” volt. Aztán beszéltek általánosított kleriko-fasizmusról, és a valóságban kitűnt, hogy az intranzigens katolikus Németországban a legkövetkezetesebb antifasiszta lett, belső adottságánál fogva. Több és lényegesebb ellenerő volt, mint az elfüstpölgő és belülről kilúgozott kommunista tömeg, mely egyik napról a másikra – 1939. VIII. 23.-a és a belső rokonság következtében – Hitler katonatömege lett (elég, ha a Torgler-esetre gondolunk: a lipcsei per hőse náci lett). (A hősi, de elszigetelt kommunista, antifasiszta példák csak még jobban aláhúzzák a megállapítást.)

● Fegyver s vitéz ellen harcoltál, s most a megnövekedett, az általánosodott szektornagyobbodás időszertelemmé teszi ezt a magatartást. Az éremfetisizmus, a lametták árvá-va avattak.

● Harmadik útról beszéltek, tehát arról az útról, mely nem lehet sem Amerika, sem Oroszország útja, és elfelejtitek, hogy a harmadik út követelése tulajdonképp az elhagyott út követelése és követése: az egyetlené, az első úté – az antifasizmusé.

A harmadik út: az első út. Amerika és Oroszország elhagyták, így tehát ők jelentik a második és harmadik utat. Marad a hűség, a tisztaság és tisztesség útja: az első. Vissza tehát. A „harmadik út” az antifasizmus útja, úgy, ahogy az igaz és történelem volt: változtató, embert megtartó és erősítő. A harmadik út: az elhagyott út, az eredetileg kijelölt út, a vállalt és elárult és ma gazzal felvert út. Ez az út az antifasizmus barbárságot bélyegző, totalitarizmust szüntető, imperializmust leleplező útja.

Az antifasizmus: emberséget alapozó, országoknak, kis népeknek, kisebbségeknek, egyéneknek szabadságot biztosító, félelmet szüntető útja. Út, melyről letértek, melyet elhagytak, és így érthető, miért nincs emberség, szabadság és biz-

tonság, és érthető, miért van félelem, bizonytalanság, embertelenség, erkölcsi káosz és hatalmi anarchia. Ez az út az emberhez méltó út, a szociális és kulturális élet útja, mely elvezet a faji önzéstől, intoleranciától, paganizmustól, kizárólagosságtól, tekintet nélküliségtől. A harmadik út az egyetlen, mely visszavezet a nihilizmusba torkolló rohanásból.

A harmadik út: Európa. Egyszerű és igaz: Amerika és Oroszország Európán kívüli hatalmak. Egy új háború előestéjén – melyhez Európának semmi köze, de melyet az ő nevében és terhére fognak viselni – a harmadik út: Európa teljes splendid isolation-je az amerikai és orosz törekvésekkel szemben. Ez a belülről éledő elkülönülés lenne a védekezés, a gyógyulás legbiztosabb útja: az öntudat-visszanyerés, a humánnumosztalgia legjobb jele. Tehát: vissza! A jelszó: vissza! A vissza: a non possumus.

● A téli madarak eltűntek: miért nem jelentkezik, hol vannak? Mert enyhe tél van? Ma, január 20-án először jelentkezték a cinegék.

● Jaj a győzőknek, jaj a győzelemnek! Méltatlanok kezébe került a győzelem: ki nem ért hatalmak kezébe: Amerika és a Szovjet. Ők lesznek eltékozlói a győzelemnek, meghamisítói, mert kisajátítói. Az egyiknek – a keleti partnernek – a fejébe szállt a dicsőség, és el akarja és el tudja hitetni önmagával és másokkal, hogy egyedül ő volt a győzelem oka és előidézője. A másik – Amerika – épp csak hogy belekóstolt katonailag a háborúba, és mert evés közben megjött az étvágya: katonanemzet lett.

● Tegnap büszkén vállaltuk a kommunizmust: dac volt ez, tiltakozás, s mást akarás muszája. Ma azonban nem a győzelme jött el. A mai kommunizmus nem a felszabadító, megszabadító érzés hordozója. Mára – mint kiszolgáltatottjai – csak konjunktúráját szenvedjük, a mások hatalmi tobzódását. És min-

den konjunktúra a hatalmi kérdés gyümölcsöztetése, mellyel azonban együtt jár a napos oldal züllesztő szerepe. Mi sose álltunk napos oldalon, mi nem a napos oldalra készültünk. Mi a győzelemben az antifaszizmus erkölcsi tudatát véltük felerősíteni.

● A győzelem jutalma a zsákmány. A zsákmány azonban nem mindig áldás. A zsákmány nem enged, a zsákmány beeszi magát, és a győztesek átka lesz. A mostani háború zsákmánya is jogát követeli, életét, önmagát: a fasizmust. A győztesek nem engedik ki a kezükből a német zsákmányt. Nem engedhetik. A győztesek történelmi bűne történelmi bűnhődést von maga után: békeképtelenek. Magukba nyelték a fasizmus lényegét: a háborút. Az antifaszizmus likvidálása minden táborban a maga módján duzzasztotta föl a fasizmust. Lényeges ellenszer nélkül nincs változás, nincs másultság, nincs béke. A győztesek a zsákmány jogán és átkán egyek lettek a fasizmussal: nem engedhetik ki a kezükből Németországot: a kísértő és vakító bizonyosságot, önmaguk győzelmi valóságát és tükrét.

● Csak ami emberségben fogant, lehet időtálló és emberhez méltó. Marx Menschwerdungja még humanisztikus indítékú volt, de Lenin és Sztálin már hatalmi stratégiák, a proletár ideológia machiavellistái.

Ami ma van, az tömegpedagógia a hatalom érdekében. Zsdanov teljes mértékben igazolja Gide meglátását: Gide a Nyugat szemé volt, és mást és másképp nem láthatott. De ami akkor hazugság és rágalom volt, azt most Zsdanov mint ideológiai vagy-vagy-ot szuggerálja: az egyedül üdvözítő, és így legmagasabbrendű szovjet-orosz kultúrát. A gide-i kis adalék és meglátás igazát Zsdanov most kötelező dogmaként dekretizálja, „cikkelyezi”, és így Gide-nek hallatlan elégtételt szolgáltat: az európai kultúra magasabbrendűségének teljes tagadásával.

Az alacsonyabbrendűségi tudat dolgozik itt hatalmi eszközökkel, imperialista lelkülettel, mely a végén kénytelen elhinni a maga diktatórikus állítását, és így el is hinni a saját felsőbbrendűségét. Túlkompensálja önmagát, hogy megszabaduljon a liderctől, a reális valóságtól.

A zsdanovi új kultúrvonal egyet bizonyít: az orosz kommunizmus lényegképtelenségét az univerzaliz-

musra. Aki önmagát látja, az csak önmagát oktrojálhatja másra. Mint-ha ezt a folyamatot egyszer már megéltük volna, de akkor hitlerizmusnak, fasizmusnak, Herrenvolk-ideológiának hívták, és egy egész világ mozgósított ellene, mert az egész világot ellenállásra provokálta hivalkodó, csak önmagát látó nagyzolása.

● A mai uralmi rendszerek céljaik érdekében annyi amoralitást mozgósítanak, annyi aljas ösztönt szabadítanak fel, hogy céljukat – a hatalmat – elérve képtelenek a moralitásra átváltani. Az eszközözé silányított fogalmak itt visszaütnek: többé nem hozhatók konstruktív értelemre. A mai hatalmi rendszerek képtelenek az embernemesbédést szolgálni, mert – még ha akarnák is – erkölcsileg kifulladásra érnek célhoz, és akkor a hatalom kénytelen önmagát morállá emelni, erkölccsel azonosítani: hazudni, terrorizálni.

● Ma megértem a Palackposta visszhangtalanságát. Ami itt ki van mondva, az sosem volt a tulajdonképpeni cél, amihez apelláltam, az nem lett mozgatóerő. Ma megértem visszhangtalan hangomat: válasz és tükrözés helyett a „győzelem” némítja és tagadja. Az antifaszizmus mai tükörképe a felismerhetetlenségig eltorzult, megmászult. Nem ismerek magamra: tegnapi hitünkre, szorongásunkra, makacsságunkra. A tükörkép nem én vagyok, nem mi vagyunk a tegnapi tiszták és emberségerősítők. Eltévedtem a mában? Utat, ajtót tévesztettem? Idegenek közt vagyok, ellenség között élek, kik szájukkal tegnapi ígéinket üvöltik, de a valóságban tegnapi elleneink embertelen gyakorlatát folytatják. Nézem, forogatom, hallgatom ezt a palackpostába zárt, és megőrzött hangomat, latolgatom, próbálgatom mai értelmét, útját, célját, helyét, és szemnyitó időszerűtlenségre döbbenek: magamra, a tegnap volt antifaszizmus mai üres értelmére, az európai csődtömegre, humanizmus facér voltára, a tegnap volt hasonló szituációra, de akkor még volt remény, és úrnak tudtam magam Tomiban.

Sehol nem ismerem tegnapi célkitűzéseinkre. Ha ehhez a tegnapi magatartáshoz akarok hú maradni, nem bölínthetök igent, és nem adhatok felmentvényt és nyugtát a győzőknek. Mi nem ezt akartuk, mi nem így akartuk!

(A következő lapszámban folytatjuk.)

Példázat a kék bálnáról

Hallgatván az én kartársaimat két program között – mert a másodikat is meghirdették Marosvásárhelyt –, az jutott eszembe ez idő alatt a gyermekkor olvasmányaiából: „hej, ha én is, én is köztetek lehetnék...” Nem Toldiként ötlött eszembe, fogalmazódott meg bennem a vágy, csak a Bécsben, az Önök előtt felvonult szellemi szabadcsapat egyszerű tagjaként.

Így vissza kell tehát térnem két pogrom között – mert Marosvásárhelyen a másodikat is meghirdették – s el kell mondanom azt, ami kartársaim szövegeit hallgatva eszembe jutott: ennek a szellemi szabadcsapatnak, amellyel Önök itt találkoztak, hatalmas odáhaza az ereje. Azoknak, akik otthon vannak, s azoknak is, akik távozni kényszerültek, de a magyarságban maradtak. S a magyarság szenvedésének ege alatt ugyanúgy velünk vannak, ahogy velünk volt eddig is minden magyar író, akár Erdélyben, akár Erdélyen kívül, akár Magyarországon, akár Magyarországon kívül él és alkot. Éppen ezért egy pillanatra csak – vagy, mondjuk, néhány percre – hadd vonom kétségbe – aztán majd visszaadom ismét az érvényét – Illyés Gyula szavait. Nem szó szerint idézem, csak a gondolatot magát: nem az a fontos ecsém, honnan jössz, hanem hova mész. Jelen esetben, ennek a szellemi szabadcsapatnak a megítélésében ez így csak részben igaz. Mert nagyon-nagyon fontos, tragikusan súlyos az, hogy ki honnan jön. Onnan jövünk, testvéreim és barátaim, abból a siralomházból, amelyben halálraítéltekként figyeltük a jövődőt, a mi egész népünkkel együtt, az egész romániai erdélyi magyarsággal együtt. Ezt a szellemi szabadcsapatot ugyanúgy halálra ítélte egy bukott diktatúra, miként valamennyiünket, egész népünket. Ennek a siralomháznak az ajtajai nyíltak meg a múlt év decemberében. S a reménységnek néhány röpke hete után újból meg kellett állapítanunk, hogy siralomházban vagyunk akkor is, hogyha annak az ajtajai nyitva is vannak. Van egy, a minket halálra ítéző csoportok által sűrűn hangoztatott mondat, amelyik azt sürgeti, harsogja: a határok nyitottak, mehettek, menjetek! Mehetni mehetünk, de nem megyünk. Azaz: mindig visszamegyünk. Két pogrom között az is eszembe jutott erről a szellemi szabadcsapatról, hogy lehetetlen időkből mily gyönyörű közös művet alkotott, s nyújtott át ennek a meghurcolt és meggyötört romániai magyarságnak. Milyen csodálatos szöveget alkotott, mennyi reményt nyújtott akkor is, amikor reménytelenségről szólt – mint Székely János itt megszólaltatott szövege (az Irgalmas hazugság. A szerk.) többek között –, hogy mennyi erőt adott ez a szellemi szabadcsapat a mi népünknek akkor, amikor kékülő orcával a reménytelenség egy-egy gyöngyszemet, szellemi erősítésként, biztatásként vagy elkeserülő gondolatként, amely a konokságát is növelte ennek a népnek. És még sok minden jutott eszembe őket hallgatván. Átjárt az a megnyugtató érzés is, hogy bárhol vannak, ugyanazt szolgálják, s hogy bármerre mennek a közeli napokban, jó

részével együtt megyünk haza, Erdélybe, ahol a következő pogromok fenyegetnek.

És más is eszembe jutott, a természetnek egy kihalófélben lévő csodája: a kék bálna. Ez most úgy tűnik, mintha valamilyen modern szövegben más régióba szökkenne a gondolat. Pedig nem így van. A kék bálna az óceánok kihalófélben levő csodája, amelyről azt olvastam valahol, hogy időnként érthetetlenül viselkedik és nem tudják pontosan megfejteti e jelenség okát. A kék bálnák csapatosan öngyilkosságot követnek el, amikor kimenekülnek az óceán vizéből, az életelemük-ből, és a parton pusztulnak el. Megkapott engem ez a szomorú, metaforikus jelenség, s hozzáolvastam még a következőket: a kék bálnák némelykor a delfinek elől menekülnek. A kardszárnyú delfinek, nem az emberek barátaiként ismert tengeri emlősök elől. A kardszárnyú delfinek kedvenc csemegéje ugyanis a kék bálna nyelve. Ezek a roppant dinamikus és villámsebességű kardszárnyú delfinek körül fogják a kék bálnát, erőszakkal felnyitják a száját, és a nyelvét marcangolják szét, zabálják föl, mert a nyelve a legértékesebb, a legfinomabb falat e ragadozók számára. Vajon, miért jutott eszembe a kék bálnák tragédiája március 19-én, de annak előtte már március 16-án, amikor nyelvünk egyetlen szavának a láttán – a román nyelvű kifejezés mellé magyarul is felírták: gyógyszer-tár – több száz főnyi magából kikelt fanatikus tömeg lepte el a teret. S a fanatikus tömeg élén egy még fanatikusabb csoport törte be azt a kirakatot s kezdte el levakarni a magyar betűk sorát, mint valami iszonyatos veszedelmet, mert az a mi nemzeti nyelvünk egy fogalmát hordozta, nevezte meg azon a marosvásárhelyi gyógyszer-tári ablakon. A kék bálna nyelve finom falat és a ragadozók erre törnek. Március 16-án ezek az elvadult, ragadozó lények, amelyek – hadd csatlakozzam Domokos Gézához – nem egy nép tulajdonságait, a teljes mivoltát képviselik, hanem söpredékét alkotják, akár a kardszárnyú delfinek a kék bálnára, a mi sorsunkra támadtak. Mi a kék bálnánknak a létét, a sorsát védjük és óvjuk a jövőben is. Két pogrom között. Mert a másodikat fényes nappal, Európa füle hallatára meghirdették, és Európa – ahogy közömbös harangjait találóan s igazul felidéztek itt – nem reagált sehogy sem erre. A kék bálna sorsát vállalva megyünk haza ezzel a szellemi szabadcsapattal, s próbáljuk megfogalmazni újból és újból azt, ami reánk vár. Talán nem veszi rossz néven egyikük sem, ha mindannyiunk nevében, jelenlétüket és szolidaritásukat megköszönve, itt Önök előtt felvállalt sorsunkat ismételten így fogalmazom meg: „mert ahova te megy, én is oda megyek, ahol te meghalsz, ott halok meg én is, ott temessenek el engem, Isten engem úgy segítjen!”

SÜTŐ ANDRÁS

Elhangzott Bécsben, 1990. október 14-én, a Borne-missza Péter Társaság megalakulásának harmincadik évfordulója alkalmából.

Ki szólhat hitelesen?

Demokráciában nincs homogén nemzeti közvélemény. Nemzeti kisebbségek körében mégis létezik olyan közös érdek és kötelesség, amely előbbre való minden egyéni véleménynél, izlésnél, anyagi érdeknél: *a megmaradás történelmi parancsa*. Ki fogalmazhatja meg ezt érvényesen a közösség nevében és érdekében? Nincs erre egyértelmű válasz. Csak körülmények vannak, lehetőségek és feladatok, amelyek Erdélyben hetven esztendeje, Trianon óta egyvégtében változnak.

Az utóbbi negyvenöt esztendőben Romániában élő, a román állam jogára alá tartozó magyar őszintén meg se nagyon szólalhatott. Következmények nélkül semmiképpen. Nyugati ember, a maga normái szerint, ezt meglehetősen nehezen érthette meg. A hetvenes évek végén felkeresett egy újságíró, a párizsi *l'Express* munkatársa. Pesti barátaim adták meg a lakáscímemet. Azt mondtam neki: én készségesen feltárom előtte nemzeti nyomorunkat. De ha a nevemet is közli, akkor lehetetlenné válik további munkám. Nem is a beidézéstől félttem igazán, hanem attól, hogy meggátolnak barangolásaimban, nem gyűjthetem tovább az élményeket könyveimhez. Ha viszont nem hivatkozik a nevemre, akkor a francia olvasók előtt hiteltelenné válik mindaz, amit megír, panaszkol. Tudom, feleltem. Kifakadt: de hát akkor ki szólhat egyáltalán az erdélyi magyarság nevében, érdekében? „Ön szólhat, kedves kolléga. Keresse meg Pesten a barátait, akik hozzám irányították, ők jól ismerik az erdélyi helyzetet. Sű-

rűn járnak ide, azért a barátaim. *Mostanában ők az erdélyi magyarság senki által meg nem baltalmazott, mégis teljbatalmú követői.*”

Hirtelen ötlettel párizsi kollégámat felhívtam akkoriban befejezett családi házunk tetőteraszára, ahonnan be lehetett látni egész Kolozsvárt. Felcsaptam idegenvezetőnek. Ott látni a Nemzeti Színházat. A Magyar állam pénzéből épült, most román együttes játszik benne. A kétszáz éves magyar színjátszás – itt volt az első magyar kőszínház az akkori Magyarországon – kiszorult a Szamos partjára, a hajdani Nyári Szinkör épületébe... Amott az egyetem épületsora, 1872-ben a magyar állam emeltette. Most román egyetem. A magyar Bolyai rektori hivatala itt volt, éppen alattunk, a sétány szélén, az Arany János utcában. 1959 óta nincs sehoh... A főtéri római katolikus templom még a miénk, de a görög katolikus románok, akiket ortodox román testvéreik kiszorítottak saját templomaikból, szemet vetettek rá... Hátunk mögött a gyári negyedek, a dombház eltakarja őket. Ott hallani a legtöbb magyar szót, érezni, hogy azért még százezernyi magyar él ebben a városban, a roppant árnyú román betelepítések után is. A főtéren meggyérült a magyar beszéd, a hivatalokban románok dolgoznak, szinte mind románok. A véletlenül közöttük maradt magyarok is románul beszélnek, féltelmükben.

– Ezeket az élményeket ön is megszerezheti, az én segítségem nélkül. Megírhatja. Igazat fog írni. Személyes tapasztalatokból.

– Talán el is beszélgethetnék a magyarokkal ott, a gyári negyedekben. Feleségem magyar asszony, szívesen tolmácsol.

– Ne tegye ezt, uram. Meggyűjtené a bajaikat az embereknek. Bizonyára minden lépését figyelik...

Eszembe jutott: a két háború közötti időkben magyar közéleti emberek, írók, költők legalább őszintén elmondhatták a véleményüket. Nem kellett másként szólniuk, mint

ahogy éreztek, gondolkodtak. (Azért Reményik Sándor mégis csak jobbnak látta versei egy részét Végvári álneven közölni.) Nemeskürty István Édes Erdély című, 1988-as könyvében megidéz egy epizódot: Horthy Miklós volt külügyminiszterét, Bánffy Miklóst 1926-ban Ferdinánd román király kihallgatásra kérte magához. A gróffal előzőleg Avarescu marsall, miniszterelnök és Octavian Goga – a Madáchtól fordító költő –, kultuszminiszter beszélgetett el. Avarescu megkülönböztetett tisztelettel köszöntötte a hazatért birtokost, amihez Goga hozzátette: „Úgy is mint az első magyar főrendet, aki ideköltözésével elismerte a román állam jogát Erdélyre.

Bánffy: Megtisztelnek bizalmukkal és megbecsülésükkel, de szeretném leszögezni, hogy *a román állam jogát Erdélyre nem ismerem el, és soha nem is fogom elismerni*. Ezzel szemben igenis elismerem az erdélyi román lakosság jogait, bármilyen államhoz tartozzék is, valamint abból a *de facto* tényből kiindulva, hogy Erdély, s benne a jelentős magyar nemzetiség egy nemzetközi békeszerződés határozványainak értelmében a Román Királyság részévé vált, igyekszem a lehető legbékésebb módon egyengetni a magyar és a román lakosság közötti jó viszonyt, nem utolsósorban az erdélyi magyarság jól felfogott érdekében.

Goga: Őszinte szavak.

Avarescu: Tisztelt gróf úr! Becsüljük őszinteségét. Ilyen világosan körvonalazott álláspont, ha azt gyakorlati tettek követik, mind a magyar, mind a román állam hasznára lehet.

Goga: Egy jószomszédi kapcsolat közös érdek.

Avarescu: Együttműködésünk feltétele természetesen, hogy ön azt, amit *de facto* tényként említett, tehát, hogy Erdély a Román Királyság szerves része, nem fogja vitatni és támadni.

Bánffy: Márcsak azért sem, mert ez a magyar királyi kormány hatásköre és feladata.”

Szólhatott volna-e ilyképpen 1945 után egy hivatalosan „elfogadott” erdélyi magyar politikus az Avarescu marsall székét elfoglaló Groza miniszterelnökhöz? Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség országos elnöke jónéhány magyar sérelem felvetésében – magyar kisebbségek vagyoniának elkobzása, a fogolytáborok borzalmai, a kormányzati ismételt szöszegései, a magyar iskolák és egyetem tantes-

tületének „kifelejtése” az állami költségvetésből – nagyon határozott álláspontot foglalt el a barátjának tartott Petru Grozával vagy éppen kommunista „fölttéseivel” szemben. De egyetlen egyszer sem vonta kétségbe Románia jogát egész Erdélyre, a párizsi békekötés előtt sem, pedig akkor nem követ el ezzel „hazaárulást”, hiszen a román-szovjet fegyverszüneti egyezmény Erdélyt vagy annak nagyobbik részét ígérte Romániának, a béketárgyalásoktól téve függővé a rendezést. Márton Áron római katolikus és Vásárhelyi János református püspökök, valamint Szász Pál dr., az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület elnöke 1946. április 29-én hatpontos nyilatkozatban fogalmazták meg az erdélyi magyarság igazi véleményét, hogy a béketárgyalásokon „az erdélyi magyarságot kielégítő területi rendezés jöjjön létre.” (Lásd az Erdélyi Magyarság 3. számát.)

Ez a vélemény sajtóban soha nem jutott el az erdélyi magyar közvéleményhez. A román állam- és pártvezetés (a kettő már egy volt), és velük az MNSZ, a nyílt vitát 1946-ban sem tűrte meg Erdély kérdésében, csak – nevét akkor még nem említve – Márton Áron ledorongolására, később börtönbe zárására vállalkozott.

De mi történt az erdélyi magyar közvéleménnyel, amely hajszálygökereken mégis tudomást szerzett Márton Áron fellépéséről? Megtörtött a nemzet életfenntartó ösztöne? A Magyar Népi Szövetségen belüli „lázasok”, például 1945 tavaszán, a kolozsvári első kongresszuson, de 1946 nyarán is, Székelyudvarhelyen, a magyar tömegek, a székely tömb elégedetlenségét fejezték ki éppen a határkérdésben vallott hivatalos MNSZ-magatartás miatt. A csatát veszített, mégis élni akaró magyar önvédelem a nemzetiség önkezeléssel fojtatott meg. A román párt parancsait legszolgáiban végrehajtó MNSZ-vezetők egyike, Bányai László 1945. március 27-én a brassói *Népi Egység* hasábjain keményen rendre utasította azt a fiatal kolozsvári ügyvédet, aki jogi garanciákat követelt az erdélyi magyarság biztonságára: nekünk nem kellene semmiféle jogi garanciák, így Bányai, számunkra Gheorghiu-Dej és Teohari Georgescu (éppen hatalmon lévő kommunista pártvezetők) személye „a legnagyobb garancia”.

Negyvenöt esztendőn át ez lett az egyedül üdvözítőnek kikiáltott „magyar ideológia” Erdélyben. Be-

ivódott ez a szemlélet az idegekbe, a lelkekbe, olyannyira, hogy a jószándékú magyar is úgy menekült ebbe a „védelembe”, mint öngyilkos a halálba. Ezen nőtt fel az újabb nemzedék, amelynek már nem lehetett személyes élménye a tényleges nemzeti önvédelemről, s így talán fel sem fogta, hogy a román államérdekeket helyezi a természetes magyar életigények elé. Vagy éppen egynek vélte a kettőt.

Evtizedeken át a tényleges erdélyi magyar érdekeket csak Nyugaton lehetett megszólaltatni, majd később az anyaországban is. A Szabad Európa Rádió magyar műsora ezzel a fellépésével szerzett igazán hitelt magának az erdélyi magyarok körében, s éppen ezért érintett fájdalmasan, hogy e rádió román szerkesztői – egyedül a kisebbségi kérdésben – magyarellenes hangot ütöttek meg.

Az anyaország becsületes kísérletei ellen a bukaresti hatalom az erdélyi magyar renegátokat vonultatta fel, s velük együtt kényszerhelyzetbe sodort tisztességes magyarokat, akiknek mást kellett mondaniuk, mint amit gondoltak, tudtak, vallottak. A történelem legijesztőbb tudathasadása ment vég-

be Erdélyben: magyar értelmiségiek olyan könyvről – *Erdély történetéről* – mondták el mások által írt véleményüket, amely könyvet nem is láttak, kezükbe se vehették. Ilyen viszonyok között az erdélyi magyarság igazi hangja csak az anyaországban vagy Nyugaton szólalhatott meg.

Közép-Kelet-Európa társadalmi földrengései és az 1989 decemberi romániai váltások véget vetettek-e a magyar lelki kiszolgáltatottságnak? Néhány hétig ebben hitt a világ, még inkább az anyaország, kevesbé Erdély sokat tapasztalt magyarsága. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség szándéknyilatkozata, még inkább kolozsvári magyar értelmiségiek bátor fellépése a *Szabadság* hasábjain az önrendelkezés mellett, magyar iskolák önállóságának visszaszerzése a Székelyföldön és egy-két erdélyi, bánági városban, a Bányai László-féle magyarellenes „magyar ideológia” elutasítását jelezte. A *Vatra Românească* dorongos csapatainak marosvásárhelyi gyilkolásáig. Ettől kezdve kísértetiesen tért vissza a józanságnak hitt önfeladás, az igazi vélemények magunkba fojtása, a túlélésben bizakodó ösztönök, és az ezt követő tudatos értelem önámítás.

Mindez azonban már nem „egyszólamú muzsika”, a pillanatnyi sajtóviszonyok – sajtószabadság akkor lenne, ha pluralista társadalom és törvényesség, jogállam garantálná – lehetőséget nyújtanak legalább a nyílt védekezésre, Erdély anyagi gondoktól, ravasz tiltásoktól szorongatott magyar lapjaiban. Fő-

lőslegessé teszi-e ez a viszonylagos nyíltság a Románia határain túli magyar állásfoglalásokat, az anyaországban és Nyugaton? Vagy még pontosabban: gátolják-e ezek a vélemények vagy éppen segítik az erdélyi magyarság létezőkének védelmét? Ne feledjük: a Nemzetközi Erdély-Bizottság tette közzé először, 1990. április 11.-én a Vatra Româneasca februári titkos dokumentumait, felnyitva ezzel az erdélyi magyarság és a nemzetközi közvélemény szemét. Lantos Tamás amerikai kongresszusi képviselő lépett fel Kolozsvárott a magyar egyetem és a magyar főkonzulátus visszaállítására érdekében, miután sem az erdélyi magyarság, sem az anyaország követelését nem méltatta figyelemre az Iliescu-rendszer. Nemcsak Ceausescu amerikai látogatásai alkalmából mozdult meg a magyar emigráció Erdély érdekében, de máskor is igen gyakran vette latba lehetőségeit, hogy tudatosítsa a közvéleményben a fokozódó jogtiprásokat Erdélyben. És az ilyesmire érzékeny amerikai közvéleménynek döntő szava lett abban, hogy az USA kormánya visszavonta a diktatortól a méltatlanul élvezett vámkedvezményeket. Erdélyi magyar politikusok ezt soha nem érhették volna el, nem is szólva arról, hogy öngyilkosság lett volna részükről a kérdés pusztá felvetése is. Inkább az vált gyakorlattá, hogy erdélyi magyar közéleti emberek, sőt püspökök – megcsúfolva rangjukat, visszaélve híveik bizalmával – Ceausescu oldalán sorakoztak fel amerikai utazásaikon.

Még a látványos New York-i ma-

gyar tüntetéseknél is tartósabb eredményt hozhat távlatban a nyugati magyar „emigráció” következetes munkája, az erdélyi valóság tudatosítása. Amerikai, kanadai, angliai, franciaországi, németországi magyar kisközösségek, néhány főből álló önkéntes csoportosulások vagy éppen családok végeznek felbecsülhetetlen tevékenységet. Egy ilyen „párizsi műhely” ismertem meg, emlétek példának, (semmiképpen sem kiemelve) sokszáz hasonló őrhely közül. Megküldték Franciaországból annak az írásomnak a francia fordítását, amelyik a *Magyar Nemzetben* jelent meg Budapesten egy újabb erdélyi magyarelzenes mozgalomról, a nyílt románosítás meghirdetéséről. A Vatra Româneasca kezdeményezte torz ötlet nyilván meghökkeníti a francia közvéleményt, hiszen a legalapvetőbb emberi jogokat támadja, egyképpen el akarja venni az erdélyi magyarok nyelvét és hitét. Kiss Andor erdélyi származású mérnök, Nádasdy Borbála tanárnő, ennek francia férje, aztán Bakonyi József, Tholdalagi Éva meg Ferenc – ennyi a csapat – módszeresen fordítja az Erdélyről szóló itthoni írásokat franciára, megküldi parlamenti képviselőknek, minisztereknek, az Európa Tanács tagjainak. Olyan feladatokat teljesít, amelyeket az erdélyi magyarság számára lehetetlenek lennének. Ők ott, Párizsban így élnek és építik a nemzet egységét.

Ezt az egységet – fogcsikorgatva bár – Iliescu kormányzatának is el kell fogadnia, hiszen másként a beavatott francia közvélemény visszakérdezhet: elnök úr, ez az egység csak a románok esetében, csak Románia és Besszarábia viszonyában szabad, a magyaroknak tilos? Ön éppen az egyik francia lapban hivatkozott a románság szellemi, kulturális egységére, Besszarábia kapcsán. A magyar anyaország sem tesz többet, a maga nemzeti egységének hűségén, mikor a maga eszközeivel védelmezi a nemzettest erdélyi szárnyának jogait, önrendelkezési szabadságát.

Ha ugyanis valaki tagadja a magyar nemzetnek ezt a jogát, akkor Ceausescu diktatúrájának erőszakérveit újítja fel. Ha éppenséggel magyar vonja kétségbe, akkor a szegyenben maradt tegnapi „közéleti emberek”, híveiktől megtagadott, eltűnt püspökök útjára lép, akaratlanul is.

Mert miként minősíthető az az aggódó erdélyi magyar, aki állítólagos óvatosságában kifogásolja, ha folyóiratunk, az *Erdélyi Magyarság* úgy fogalmaz, hogy Trianonban nemcsak a magyarság egyes csoportjain esett sérelem, hanem az egész nemzet? A józan nemzeti érdekek felismerése eloszlathatja hetven esztendő kódét és érvénytelenítheti az önfeladás érveit, azokat a hangokat, amelyek egyedül tartják illetékeseknek magukat az erdélyi magyarság sorsáról szólni. Im már magyar-magyar, erdélyi és anyaországi tanácskozásokon is hangot kap az igazi illetékesség. Miként 1990 őszén Debrecenbe, az irodalmi napokon, ahol Ágoston Vilmos – igaz, csak ő egyedül – minden magyar *közös felelősségét* hangsúlyozta, azzal a ma is kísértő szemlélettel szemben, amely szerint az erdélyi magyarságnak van egyedüli joga dönteni saját sorsa fölött.

Önfeladó szemlélet, hiszen valójában lefegyverzi az erdélyi magyarságot, magára hagyottsági érzetet ébreszt benne, ugyanakkor erősíti a románság téves jogérzetét, hogy „az állampolgári lojalitás szembeállítható a nemzeti összetartozás és a sajátos emberi jogok fogalmaival”.

„Litván időkben” a nemzeti önrendelkezésnél – vagy legalábbis az érte vívott harcnál – Európában aligha létezik más érvényes szemlélet és illetékesség.

A „helytálló”

– INDIGNATUS LEVELEI –

E levél íróját valóban Indignatusnak hívják, s nem „indignáns”-nak és a többi. Ezt azért bocsátom előre, nehogy a professzoros precizéria, magyarul: „káka-szórszálbasogató-csomókeresés” tiltakozék a latin nyelv megnyomorgatása ellen. Mert nemcsak dübös méltatlankodót jelent e név, hanem olyan férfiút, ki – játékos értelemben – a Háborgás Szülőite, harag magzatja is. (Natus – szülött, utód.) Tán belejátszik e névbe az „indigenátus” szó is: honos, benszülött, vagy érdemei okán honosított idegen a jelentése. Az idegen szavunk és az indigen szoros rokonsága (utóbbi az atya) tehát arra is céloz, amit rég írunk már, körülbelül a hetvenes évek óta: nem leszünk indiánok! Saját földünkön legalábbis.

De lássuk a tisztet – bár kissé régimódi – férfi levélét. Íme.

Tisztelt Helytálló Úr, netán Strázsai Nagy Lélek!

E nyomorú világban, midőn földönfutók áradata fenyegeti a különben sem bőség-kosaras új s új partokat, tudom, milyen fontos a Te Hazacsalogató Tüzed.

Micsoda alávaló, hányaveti ember, ki nem imádja szülőföldjét, mégha ez a fohászos szeretet nem is hályogos szemmel vert, mégha sejtí vagy tudja is az ember: némely dologban, szűkebb tája mennyi pénzt ér, s azt is: a tejföl meddig tejföl. Hát egyet szeretek, egyet kritizálok én ti véletek!

Még abban is társatok vagyok, ha azt mondjátok: bizony hány hitvány hagyta ott kedves, hű provinciáját! Az áldott szűkebb pátriát! Mondjuk, Erdélyt, Partium vidékét. Egyet értek! Bár gyorsan hozzáteszem: meglehet, még Noe apánk bárkájába is jónéhány érdemtelen állat s növény jutott a fedélzetig... Nincs-é közületek, ki a szőlővesszőt tiltotta volna ki, ne legyen annyi venyige-virág, rezesorrú hím s nő? Vagy a kigyót, ne legyen annyi kisikló ravasz simaság, mondjuk, a bizantinus-balkanoid morálban... Tudom! De mégis: a Bárka Jogát és dicsőségét ki veheti el? Épp úgy nem lehet s nem is szabad, ahogy az érdemes állatot s növényt hanyagul egy kalap alá taszítani mezei pocokkal, náci bélenekkel!

Azonos szájjal s szívvel mondom, ahogy ti: ne menekülj, te és: vigyázzatok ti egyébként ritkuló, sőt rémült csábítók! De hozzá kérdezem: csak az hibás, aki fut s aki *nem tart meg* az vétektelen? Önámító, sőt farizeus, ki csábító, asszony és férj hármásából mindent a „némberre” hárít, vagy csak a csábítóra ken. Mint ahogy férj-uramra se foghatod az összes viszkető fertályokat!

Egyetértek véletek abban is, hogy „*ki marad ott-bon?*”, abban is, hogy visszahívni s marasztalni kell és a többi..., hogy nem egy vasat kén a tűzben tartani (ó, mióta mondom!). De sietve kiegészítem: a menekült-áradat ugyanakkor változást sarkalló – sürgető, s rendezést csikarna ki, ha nem is egyetlen biztos módon. Nyugtat nem engedheti, hogy ami a szovjetnek, marxizmusnak, bolsevik pártnak nem sikerült – azt „elérjék”

az áradó onnan menekültek. Az – úgymond – kapitalizmusok „megdöntését”. Nem engedheti meg senki közülünk, hogy ami a Véreskezű Kondukatórnak sem sikerült – most kivándorlással teremtsenek homogén román nemzetet, „nagy-államot”. Olyan ez, mintha valamelyik nemzet némán, nyaklótlanul túlszaporulatra buzdítással *demográfiai sovinizmust*, jogtalan hódítást kezdene, s az emberi jogokkal, vallásszabadsággal takaródnék. Igen, én is azt akarom – *szívből* – mint a románok: *legyen homogén román nemzet, homogén román állam!* De csakis egy módon: *bizonyos – nem lényegtelen! – lemondásokkal*, és semmiképp: kivándorlattal, menekültetéssel, s pláne nem: beolvasztással, tűzzel-vassal, vagy hazug statisztikai táblákkal. Ráadásul: a kivándorlás egyik helyen (a régini) lohasztja az idegengyűlöletet, de az új térben (új hazában) megnövelheti!

Igen: sok vasat a tűzben! De ki tartja a vasat, kicsodák? S ki a *tűzdöntnök*, aki megmondja: most és itt éppen e tűz fölé mindenegy vasat! Ki nevezi ki, választja, vizsgálja ki a vas-tartókat s a tüzek kémlelőit? A tűzdöntnök erkölcsét ki vizsgálja meg? Ki jelöli ki a történelem *alkuszait* ott, hogy ne vesztegethesse meg őket senki, csakis kisebbségük vélt vagy valós jobbik jövődjéje? Ki jelöli ki a Fakalapácsos Nagy Licit-mestert s az ígérgető licitánsokat?

Valami új „káder-kérdés”? A megmérétes, „erkölcsi bizonyítvány” talán régi „káderpolitika”? A végén még a diplomát kérni is *káderezés-gyanús* lesz...

Nem! Hát nem a feltétlen gyanakvás mondatja ezt velem, sokkal inkább a tapasztalat. Még akkor is, ha jól tudom s mióta írom, mondom: ahogy a menekült sem mind *bitszegő* – a helytálló se mind-mind *béroszok!* Túlságosan „két tábor” lenne ez, mint régen: hősök és hitszegők... no nem! Nincs bennem gyanakvás, hisz ki volt, aki '69 óta mondja: vajon Luther Márton, vajon Dávid Ferenc s a többiek nem jó katolikusból váltak nagy protestánsokká? Itt nem éppen én mondtam ki ezt legelőbb, tisztelt Helytálló Strázsamester Úr!

Huszzonegy éve lesz ennek nemsokára!

Hiszzen az egyéni, az emberi változásban, sőt a mélyi változásban... jóhiszeműen, de sohase vakon. Hiszek a Kakasszó Péterében s a Damaszkuszi Pálban. Úgyszólván csakis a változásban hiszek!

Mégis... gyanús a habzó buzgalom, mellyel Te, tisztelt Helytálló riadva s riadózza félrevered s vereted ama deres vasat, amit – valljuk meg – egykor talán épp konyhás őrmesterként kongattál a „politós” raboknak... s annak még tán öt-tíz éve sincs. Valljuk meg, bűzlik, ha Te, *éppen Te* ugrasz hordóra a zászló alatt, melyet egy Nagyérdemű Tiszteletes tart, a nagyerkölcsű pap, kinek hol családját, hol őt magát mindig is üldözték... 56 előtt, után, 68 előtt s után, sőt: 89 december után is... (S ebben *kicsit* – ! – reám, Indignatusra is hasonlít, mondom, bár lehet, hogy ez túl nagy szerénytelenség tőlem.)

Tisztelt Helytállóm, netán Strázsamester Úr!

Nem írnék most se, ha nem gyúlt volna torkomba tülekedve, torlódom a szó... Ady azt kérdezte, a „várad-szilágyi”: „...én nem vagyok magyar?” Én csak azt kérdezhetem: „Neked – én vagyok hitszegő?” Szóval túrtem, túrtem, mint Toldi a szalontai Aranyban, túrtem, amíg túrhettem „toborzóidat”, sommás és pocskondaszagú jelzőidet, míg ma meg nem markoltam e tollat s meg nem kérdezem, íme:

Hova menjek vissza? Oda, ahol Te most is hordóra kerülhetsz és olyan becses zászló alá? (Ne védekezz, hogy nem vagy egyedül!) Újabb negyven vagy tán hetven évig – ha élnek! – ugyanazon arcokat lássam dobogón, szőlőszéken, katedrán? Vagy *nagyon* sokat közülük? A világot jelentő politikai deszkán? Oda menjek, ahol Téged tettek meg ítélni elevenek és holtak fölött, ahol újságban, netán újságokban besározzák az „áttelepülőit”, jobban mondva repatriánsokat, hiszen, sok közülük – *visszabonosodó*. (Hogy áttelepülésnek mondták ott s itt – ez is a ködösítés része volt csupán: mert ha nem – „*Csaus haragudni fog érte*”, vagy épp a „pesti társaság”.) Oda mennék, ahol tudtommal: nem volt, aki sajtóban megvédje e befröcskölt neveket? Hallgattak, mikor élt a Véreskezű – de most is? Most ki hallgattatja őket? Mégiscsak oly nagy úr *Vatra*? Vagy „magyar legényei” és a régi szekusok? A kormány? A Mit-mentő s Mit-nem-mentő Front? Vagy önmaguk hallgattatják önmagukat el? Netán: kéz a kézben – „testvériség” szerint? Elannyira, hogy nagyjából ugyanazon neveket támadja a *Vatra* és tágas, szélesedő köre, meg egy-két magyar újság, vagy ugyanazokra céloz... még az időpont is nagyjából azonos. Két tűz közé kerültünk? S hogyha még Pest is kezdi, jaj nekünk. *Irredenta* – mondja a *Vatra*, nem mintha ez fontos volna, vagy a fogalmakat egyformán értelmeznénk... *Hitszegő* – mondja sietve utána egy Helytálló Valaki... „Testvérek”, karöltve, időzítve tiltakozni, lépni... ó, de régi nóta! *Együtt* akarnak élni, és nem: *együtt melletted*. Nem tudják: együtt még a testvérek, még a szerelmesek se élnek mindig békeességben...

Oly régi s rossz e nóta, oly fals e zenekar, tisztelt Helytállóm, hogy tömlőctől csúzos lábam, rabtalicskától vásott derekam ilyen táncba nem áll be soha többé. Elég világos? *Álláspont*, ha úgy tetszik neked. A szembehazudásokkal nem fog kezdet az ingyulladásos csukló és göcsörtös tenyér... soha többé. Balkanizmussal vagy „balkanoid demokráciával” dél-keleti, keleti szönyegen együtt nem árul, vagy duna-deltai nádas gyékényein... Soha!

Helytálló úr! Úgy is, mint szájas strázsamester!

Megkeresett egy-két-három ember. Szegény repatriált, mint jómagam. Itt – Pesten. Bizony isten, nem gúnyból, de azt mondták, ismétlem, nem gúnyból, hisz majdnem könnyük csorgott, azt mondták: ők haza mennének, de ennek feltétele van. Mi az, kérdeztem

én. És ujjukon, mint fontoskodó gyermek, ha ajándékot kér a Mikulástól – felsorolták. Én csak röviden mondom, ezért oly kategórikus. Te, Helytálló Úr, ne légy „helytartónk”; de – sürgősen sajtó alá rendezd s kiadd *válogatatlán* irataidat, melyekből kiderül, hol, mikor, meddig foglaltál el díszesebb széket a Véreskezű uralma alatt: államban, pártban, s más fontos helyeken. Kinyomtatod összes feljelentő leveleidet. Közzé adod más, esetleg irodalmi (például szónoklatos) munkáidat, amelyekben a Kondukátort dicsőítetted. A hozzá írt hála-levelek is ide esnek. Nyilvánosságra hozod összes *titkos* tiltakozásaidat a „magyar nacionalizmus”, „Budapest furfangjai” ellen. Csupán közzé adod, *ennyit, semmi több!* És csupán 56 utántól, de még inkább: mondjuk, 68 utántól – erre. A többit fedje fátyol, hisz ifjú voltál, akárcsak én is és még annyian. Mi – jobbára mind!

Ígérhetem néhányunk nevében: senki nem bánt utjal se, nem megy „törvényre” senki. Csak tiszta legyen a víz egyszer már ama nagy pohárban! Szóval, ők *ekkor* hazamennének. Illetve: halkan azt is hozzátették: ha garancia volna, hogy módosul a térkép. Béke, de szigor útján persze. Ezt mondták ők. És én?

Nem vagyok farizeus. Én magam akkor se térnék vissza. (Végleg.) Fáradt vagyok újra költözni. Eljárt az idő. Fáradt volnék bármily prioritás-vitára ott, vadrózsa-pörökre, bartók-bélapörre, hunyadijános- és dákoromán-hunsumér pörökre, székely-román-csángó vagy akár trauz-agatirsz-dák pörökre is! Mindent leírtam már ez ügyben – majdnem harminc év óta, nagyjából legalábbis. És még fáradtabb lennék a Duk-duk afférotól a sok Váradokban, az örökös *Nyílt Tér*-rovaoktól: „Nem vagyok azonos...”, „Elhatárolom magam...”

A többség kisebbségi érzésétől (jobbára alaptalan!), a kisebbség nagy fölényérzetétől (ugyanúgy!), skizofréniától, paranoiától, a másokétól és a magamétól – fáradt. Lassú búcsúm volna ez? „Elbocsátó szép üzenet” egy *tematikának*, mely vér és kenyér, víz és kovász? Még az is meglehet...

Hát, Helytállóm, *helyettem ne állj helyt* sehol és soha. Gondolja arra: kit és mit strázsáltál még nemrég? Őrizted-e néma vagy hangos lojalitással a zsarnokság „jó” álmát?

Nézz hát magadba most először és hősín. Légy bölcs: olykor nem épp a gyújtogató ordít előbb és leg-hangosabban, hogy „felégették a házat”? Nem tolvaj kiált oly gyakorta tolvajt? Légy bölcs: nem akármilyen s akárcsak ugatás feledtetni a temérdek sok nyalintást. Légy bölcs: szitkos torokhangod csak felszíni, a szarvas *mélyről* bődul... még a Te változásodban is hiszek, ha akarod!

Légy nagyvonalú hát: dicsért meg az igazlelkű repatriánsokat, vagy áttelepülőket, vagy menekülteket, amiként megdicséred – joggal – az ottani igaz helytállók is. Mert helytállni itt is, ott is muszáj! Tedd ezt, Helytállóm, mert különben: ugyan ki túrné, ki túrhetné, hogy két, vagy isten ments, három tűz közé szoruljon oly törékeny teste s lelke is? Akkor itt harc lenne, s az megint nem nekünk jó.

Bántottalak? Nem én – a haragom volt.

Békét hát, hogy ne bánd meg... Maradok, ha nem is kedves, de a Te –

Indignatusod
(1991. január)

PÁSKÁNDI GÉZA

Könyveket a megmaradásért

A külföldi Magyar Cserkészszövetség az idegennyelvű könyvtárak és sajtó figyelését kéri tagjaitól, egyben szorgalmazza a baráti hangú könyvek terjesztését. A hamiltoni Hunyadi Mátyás Öregcserkész Munkaközösség az angol nyelvű, magyar történelmi, politikai és katonai tárgyú könyvek létezéséről és elterjedéséről jegyzéket állított össze. A könyvek „értékelésénél” egyetlen szempontot vettek figyelembe: hasznosak-e nemzetünknek? Az észak-amerikai könyvtárak magyar tárgyú anyagának felmérése befejeződött: a kiválasztott 397 egyetem közül 300 küldte vissza a közel ötven könyv és négy folyóirat címét tartalmazó felmérőíveket. Ezek eredményéről kérdeztük Magyaródy Szabolcsot, a hamiltoni Magyar Öregcserkész Szövetség vezetőjét.

– *Miként összegezték a felmérés eredménye?*

– Megdöbbenően kevés egyetem vásárolta, vagy tartotta meg az ajándékba kapott, de nem egyetem által kiadott könyveinket – mondta Magyaródy Szabolcs. – A washingtoni külügyminisztériumban például mindössze 10 jegyzékünkön szereplő könyv van, de ezek is csak az utolsó néhány év terméséből. Ez azt jelenti, hogy 8-10 évvel ezelőttig semmi érdeklődés nem volt Magyarországról, vagy csak a számunkra kellemetlen Masaryk, Benes, Titulescu, Iorga, „Scotus Viator”, és Jászi „halhatatlan” s nyilván elpusztíthatatlan munkáiból merítették bölcsességüket az amerikai külügyérek.

Időközben mind több és több egyetemi könyvtár kapcsolódott be számítógépes hálózatba, így kitűnő alkalom kínálkozott az eddigi felmérési eredményeink ellenőrzésére. Ekkor azonban néhány számunkra kellemetlen könyv címére is rákérdeztünk. Sajnos ezekből több van, mint a számunkra kedvezőkből.

A Jászi és Masaryk könyvek jelenléte könnyen érthető, hiszen mindketten az amerikai és angol egyetemek és politikusok kedvencei voltak. De Pascu professzornak is neve van Amerikában, s „hála” volt tanítványának, prof. Michelsonnak, a Wayne U. Prews, Detroit kiadta a teljesen általa kiagyalt Erdély Történetét. A Fatu-féle otromba hamisításokkal teletömött könyv jelenléte teljesen érthetetlen; ezt a New York-i Roumanien Library terjeszti tonnaszám, bár így sincs sok hitele az egyetemeken.

Felmérésünk igazolja, hogy a legtöbb egyetemi kutató képtelen a magyar kérdés objektív vizsgálatára. Ennek fő oka a számunkra elfogadható, megbízható művek hiánya, az utódállamok, főként Románia történészei, politikusai által ontott magyarellenes könyvek tömegével szemben.

– *Mi lehet a teendő hazánk jobb hírverése érdekében?*

– Először is a hiányt kell enyhíteni, s ez hozzávetőlegesen 200 000 US dollárba kerül. Ez az összeg nem hozhat azonnali, látványos eredményt, de évek múlva, egy várható és elkerülhetetlen európai új-járendezés esetén, számunkra kedvezőbb helyzetet teremthet. Sokkal kedvezőbbet, mint amelyet Trianonban majd Párizsban kellett elszenvetnünk. Hosszú távon tehát, kitűnően kamatozó befektetést jelenthet!

Eredeti elgondolásunk szerint, mindössze a 150-200 legnagyobb egyetem könyvtárát akartuk 8-10 még hiányzó könyvvel ellátni. Ez azonban a felmérési munkánk során szerzett tapasztalataink alapján távolról sem bizonyult elegendőnek. Kiderült ugyanis, hogy az amerikai elnökök fele kis egyetemeken, úgynevezett „Liberal Arts” főiskolán szerzett diplomával a zsebében lépett a politika porondjára. Ezekben az iskolákban, valószínűleg híret sem hallották hazánknak. Ezért kell a kis egyetemekre is eljuttatnunk könyveinket.

Ki tudná megmondani, hogy az USA jövőendő elnöke, külügyminisztere, vagy a mi sorsunkkal foglalkozó diplomatája nem egy ilyen kis egyetemről kerül ki? Ha tehát ezeket is el akarjuk érni, az ellátandó egyetemek számát először kilencszázra, majd 1150-re kellett felemelnünk. Ehhez jön még 40-50 kormányzati, külügyi és politikai kutatóintézeti könyvtár. Tehát összesen körülbelül 1200 könyvtár ellátását kell vállalnunk.

– *Terveikből eddig mi vált valóra?*

– Az amerikai és kanadai magyarok körében indított gyűjtésünk eredményéből 1990 végéig 82 amerikai egyetemi és kormányzati könyvtárát láttunk el 829, általuk választott könyvvel. Ezenfelül még talán 40-50 könyvtár tudunk kielégíteni meglévő készletünkkel. Akciónk jövője a további támogatás mértékétől függ, ami – hál’ Istennek – erősen emelkedő tendenciát mutat.

T. Z.

Huszonöt éve halt meg Tamási Áron

Tamási Áron, aki huszonöt esztendeje távozott el közülünk, mindig az otthonosság és a búség írója volt. Ragaszkodott szülőföldjéhez, ennek történelmi múltjához és nehéz sorsú népéhez, életműve valójában egyetlen „transzilván hősköltemény” – ezek egy másik erdélyi költő: Áprily Lajos szavai. Tamásinak, ahogy ezt nagyszerű Ábel-regényében is megvallotta, meggyőződése volt, hogy az ember azért él a világban, hogy valahol „otthon legyen benne”. Ebből a köznap, mégis bölcs életfilozófiából következett búsége Erdély és szűkebb páttriája: a Székelyföld iránt. Tamási Áron szívét sobasem érintette meg az a bizonytalanság, kétely és kiábrándulás, amelyet Trianon okozott. Neki sobasem kellett felállnia ama „trianoni szegyenpadról”, mertbogy semmi sem kényszeríthette oda. Mindig pontosan tudta, és e meggyőződését sobasem rejtette véka alá, hogy Erdély a magyarság és a magyar kultúra természetes és jogos otthona, hazája, s ezt a jogot ugyan korlátozhatja az erőszak, de soha senki és semmi sem orozhatja el. Tamási Áron otthon volt székely szülőföldjén, otthon volt Erdélyben, otthon volt Magyarországon, ezért lehetett otthon a világban is.

(P. B.)

Gond és reménység

Gondolkozzunk hát a nagy kérdésen, hogy mit és hogyan kell cselekednünk, ha a szenvedések árán valóban új életet akarunk teremteni. Teljességgel bizonyos, hogy a megváltás csak belülről jöhet, amiképpen a kegyelem felülről. Mindenkinék önmagát kell megváltania: egyénnek az egyént, családnak a családot, nemzetnek a nemzetet. Megújult lelkekből áll a megújult közösség. Ez minden nevelésnek az alapja, a nemzetnevelésnek is. Eszmények nélkül azonban pusztá és céltalan a vágy: meg kell keresnünk hát az eszményeket, melyeknek jegyében a megújulást hirdetni és cselelni kell. Vannak örök eszmények, melyeket a keresz-

ténység hordoz: az emberi lélek ezekhez a forrásokhoz szomjasabban fog visszatérni, mint ahogy vélnék azok a politikai és társadalmi rendszerek, amelyek csupán az anyagi jólét igazságosabb rendezését akarják végbevinni most is. Az örök eszmények mellett azonban meg kell találnunk azt a nemzeti eszmét is, amely nemcsak erős közösséggé tud egybeforrasztani minket, hanem a magyarságnak a nemzetek között méltó helyet biztosít.

Ez a nemzeti eszme nem lehet más, mint a magyar haza történelmi határai között újrateremteni az életet. Az élet pedig lélek és test: kultúra és anyagi rend. Újrateremteni?! Ne féljünk a szótól, mert jobb idejében egészet vállalni és mindenre felkészülni, mint később szenvedni a mulasztás miatt. S meg se ütődjünk ezen a szón, túlzottnak találván, hiszen attól jobb magyarok biztosan nem leszünk, a kérdés pedig nem szűnik meg azáltal, ha nem beszélünk róla. Mi baj van hát a lélekkel, melynek megnyilatkozása a kultúrát jelenti; és mi baj van az anyagi renddel, melyet a társadalom tükröz?

Egyedül a lélek tesz emberré minket, tartalmánál fogva. A tartalomnak azonban színe és jellege van: egyéni színe és magyar jellege. Ezen se ütődjünk meg, mert a lélek betegsége korszerű tünet: nemcsak mi szenvedünk benne, hanem más nemzetek fiai is. Sajnos, ma ez az egyetlen és valóságos bizonyítéka az „emberi közösség” létezésének, s legfőképpen az európai egységnek. Beteg a lélek, mert az anyagelvűség olyan világnézetet kényszerített rá, amelyben meg kellett nyomorodnia. Az egészséges és termékeny világnézetnek ugyanis három örök tényezője van az emberi lélek számára: az Isten, a természet és a társadalom. Emberhez méltó élet csak akkor képzelhető el, ha a lélek e három tényezőhöz való kapcsolatát megnyugtató módon rendezni tudja. Az anyagelvű korszak úgy rendezte ezeket a kapcsolatokat, hogy az Isten és a természetet kiűzte a lelki világunk képéből s élete színterül egyedül a társadalmat tette meg, amelyben egyenlőtlen és gyakran méltatlan fegyverekkel folyt a küzdelem: ember és ember, osztály és osztály, nemzet és nemzet között.

A lélek, mely tartalmát egyrészt elveszítette, másrészt pedig a meglévőt gondolni nem tudta: színében is elhervadt, jellege pedig bizonytalan és erőtlen lett. Így történt, hogy a színes és erkölcsös egyéniség helyébe a tömegember lépett, az értelmes és sokszor művelt szolga, ki felülről veszi azokat a véleményeket, amelyekre dühös meggyőződését alapítja. S így történt, hogy a nemzeti kultúra helyett, melyet az egészséges lélek jellegének megfelelőleg teremt, a társadalmi műveltség köszöntött reánk.

Lélek és test: együtt a földi élet. Ha a kettő közül válságban van a lélek, mert szabad és természetes életformáját elvesztette, akkor a test világában is bizonyára zavarok vannak. A nyugalom hiánya és a beteges fejelmeztelenség csakugyan feltűnő a mindennapi élet

olyamán. A nemzeti test: maga a társadalom is fegyelmetlen. Erős kézre van szükség és az erős kéznek törvényekre még olyan dolgokban is, amelyeket egészséges társadalom önkéntes fegyelemmel rendez. Sokan azt hiszik, hogy a háború miatt. Mi azt gondoljuk, hogy a háború maga is következmény, mely a végső fokon teszi próbára a küszködő társadalmat. Bajosan is lehetne elképzelni, hogy jól rendezett társadalom jöjjön létre olyan világban, mely a lélek kultúráját „produkciókkal” akarja helyettesíteni; másfelől pedig az anyagi javak elosztásában olyan igazsággal mér, amely azoknak az igazsága, akiknek legtöbb van az anyagi javakból. Először az egyén békéje borul fel ilyen világban, azután a közösségek békéje, majd földrészeké és az egész világé.

(Részlet a *Virrasztás* c. kötetből.)

Nemzedéki vallomás

Örök viszonylatban magyarságunk nem új magyarság, hanem szerves folytatása az egyetlen és időtlen magyar léleknek. Nyakig a történelem mostani árában küszködve, magyarságunk mégis új magyarság, mert az időtlen és ki nem meríthető magyar lélekből azt a gondolatot fejezi ki, amelyik ma tart meg minket. Az örök magyarság maga a nemzeti Génusz, kinek a jobbán nem a gazdagok és az előkelők ülnek, hanem az időtlen eszme, mely a vérből föltámaszt és a mámorból kiragadja az alkotó értelmet. Ítélt az igazság örök törvénye szerint, melynek három alkotó eleme: az erkölcs, az erő és az alkotás.

Mint időtlen magyarok, eme törvény alatt kívánunk élni; s szüntelenül vágyakozva arra, hogy három ágazatába alázzattal hordjuk, ami bennünk örök emberi és magyar.

A történelem mostani árában küszködve a magyar valóságot és értéket kutatjuk, elmével és szívvel. S amikor úgy érezzük, hogy történelmünkben, nagyjaink szellemi alkotásaiban és népünk műveltségében máris megtaláltuk, egyszerre és egyforma tisztelettel ragadjuk meg mind a hármat. A történelem tanítása szerint a nemzettest átvészelő és megtartó ereje társadalmában nyugszik. Számunkra tehát ma a magyar társadalom az ösztönös sorsközösségen túl az az öntudatos munkaközösség, amelyet a nemzettest különböző rétegeinek egymásért végzett testvéri szolgálata élte. Éppen ezért a nemzeti megbecsülés és elismerés mértékévé, egyénnel és intézményekkel szemben, a tényleg elvégzett munkát és szolgálatot tesszük. Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy népi közösségünknek erkölcsi és gyakorlati megújulása egyaránt bekövetkezék. Az erkölcsi megújulásban döntő tényezőnek egyházainkat tekintjük, míg a gyakorlati megújítás főleg a Népközösség intézményére hárul.

Öntudatunkat azok a modern magyar látók és gondolkodók edzették, akiknek kritikája rádöbentett a magyar kérdésekre és rámutatott a magyar értékekre. A meder, amelyet kiástak ők, szomszajosan és önként kínálkozik arra, hogy szellemi életünk abban folyjon tovább. A kérdésekre, melyeket feltártak, mi meg akarunk felelni; s azokra az alapokra, miket kritikájjukkal megtisztítottak, új magyar életformát akarunk építeni.

A gondok és feladatok között, melyek nemzedékünk

vállára szakadtak, talán egyik sem olyan súlyos és jelentős, mint ennek az új életformának a megépítése. Az elme és az akarat vajúdásokban megtisztulva keresi a magaslatot, ahonnet legjobb emberi áttekintéssel elindíthatja ezt a munkát. Kell-e mondanunk, ami oly természetes: szemünk e magaslatról is az örök magyar életformát keresi először. Tanulni szeretnénk belőle és okosodni rajta, hiszen az újnak alapja csak a réginek java lehet. Az emberi szabadság és a nemzeti fegyelem csodálatos ötvöze, mely ezer éven át övezte a magyarság homlokát. A keleti bölcs türelem, ha kellett; vagy a daltermő kurucok vitézi lelke nyugat tiprása ellen. De mindenek felett a teremtő erő, mely Európa legviharosabb helyén államot és műveltséget magyar módra alkotott.

(Részlet a *Virrasztás* c. kötetből.)

Bajlított szülőföld

A TEMPLOMBÓL kijövet megállok künn az országúton. Mások is megállanak. Ritka látványosságban van részünk. A fúvózenekar áll készenlétben, a falu rezesbandája. S utánuk egyenes sorban a „tűzoltók”. A tűzoltók katonaviselt fiatal férfiak, a falu hadteste, civilben. Parancsnokuk is van, aki beosztja őket kettős rendekbe, majd vezényszóval és magyarul négyes sorba ugratja őket, mind a katonákat. Aztán elindítja őket.

Elöl megy a rezesbanda és fújja nekik a marsot.

A falu egyrésze, amely a látványosságot kedveli, utánuk tódul.

Május tizedike van.

Megyek magam is.

A község háza előtt már ott van a jegyző, a bíró és az állami elemi iskola három tanereje: egy regáti óvónő, egy magyar származású tanítónő és egy ugyanolyan származású tanító. A jegyző fekete ruhában áll, kabátjának a gomblyukában román kitüntetéssel, komoly és értelmes jegyzői arccal. Jegyző volt már a magyar világban. A bíró egy kissé dolyfösen áll, szintén román ki-

tüntetéssel a kabátja gomblyukában és román nemzeti színű szalaggal a dereka körül, a kabát alatt. Harisnya van rajta, fehér székely harisnya, melyhez városi félcipőt visel.

Székely ember és ahogy mondám: egy kicsit dölőfősen áll, pedig állhatna egészen szerényen is.

Ott állanak már a tűzoltók is, ismét egyenes sorban, arccal a községháza felé. Kezdődhetik az ünnepély. Az iskolásgyermek a román himnuszt éneklik. Mindenki, figyelmeztetés nélkül, leveszi a kalapját és komoly. Aztán a tornác lépcsőjére feláll a fiatal állami tanító, aki magyar származású. Az ő feladata, hogy méltassa a nemzeti ünnep jelentőségét. Románul kezd, de aztán áttér a magyarra, mert az állam nyelvét a falu székely népe nem nagyon érti meg. Azt mondja a tanító, rokonszenves arccal és lámpalázzal, hogy élt ez előtt kétezer évvel itt Erdélyben egy bátor és vitéz nép: a dákok. Egy másik vitéz és bátor nép azonban leigázta a dákokat, ezek voltak a rómaiak. A két nép aztán összekeveredett és ebből lett a román nép.

Valószínűleg nem az ő elmélete.

Az ünnepi beszéd után szavalás következik. Az állami elemi iskola székely növendékei szavalnak. Az egyik románul, a másik magyarul. Elmondják, amit tudnak, és nem nagyon törődnek a tartalommal. A felnőttek is csak a formával törődnek inkább. A bíró különösen, aki minden gyermeket megjutalmaz a szavalás után, pénzzel vagy cukorral. Azt is, aki magyarul szavalt.

Aztán a csöpp székely óvodások román táncot táncolnak.

Szelíden megdördül az ég is, jelezvén az esőt.

Elindulok hazafelé és úgy érzem: tanúja voltam annak az emberi munkának, amellyel a régi és időket álló ág mellé új ágat próbálnak oltani, hogy kétágú legyen az én székely falum.

Ülök otthon és elgondolkozom a dolgon. Úgy érzem, hogy a falu két ága alatt magányosan elhagyatva ülök és senki sem jön hozzám, mert messziről meglátják az időszerűtlen jeleket, amelyek a magasság felé szállnak belőlem és azt jelentik, hogy ember ül a két ág alatt.

Ül és veri az eső, amelyről megtermékenyülnek a szemei.

(Részlet a *Virrasztás c. kötetből.*)

T. Á. SÍRJÁRA

*Négy szép holló talpig gyászba
rászállt a két cserefára.*

*Tövíg égtek a villámok,
ragyog újra a magasság,
leng a fény a lomb közt, mint a
kaszák, mikor fölakasztják.*

*Ősszel aztán a két vén fa
bronzba önti lenn a bantot;
jönnek majd és megcsodálják,
mint egy ledöndült barangot.*

*Farkas üvölt, öltözködnek
a hollók majd patyolatba;
csillagot tart ölelőleg
karjaiban a két nagy fa.*

*Kívánbat-é ember többet:
derékaljnak szülőföldet
s két cserefa tömött árnyát
szemfedőnek.*

NÉMETH LÁSZLÓ

Tamási Áron

Ami különösen tetszett Tamásiban, s realista elbeszélőink után nagy újdonságnak hatott, az a naív könnyűség volt, mellyel a valóságot és az irrealitást keverni tudta. Volt benne valami délibábszerű: fölemelt s ég és föld közt lebegtetett realitás. Úgy éreztem, hogy irodalmunknak épp erre a költő sugárzásra van szüksége, mely a nagyon is földhöz tapasztott, naturalista valóságot kissé ég felé emelje, oda, ahová a költői valóság helyét a poéták Homérosz óta helyezni szokták. Ebben a fél valóulanságban Tamási székely népe semmit sem veszített bánatos elhagyottságából, taplós humorán éppúgy megérezett a szenvedéseken kicserzett erő, s életének tragikus fordulatai a ballada szűkszavú torzításában meggyőzőbbek voltak, mint a legkomorabb realizmus aszfaltszínein át.

Valóban alig támadhatott író, aki a mi tehetség-ideálunknak ennyire megfelelt volna, mint ez a fiatalember, aki első könyvével csaknem hagyománytalanul jelent meg, műfaját tüstént magához modellálta, s elég volt néhány oldalát elolvasni, hogy egy egész különös és mégis vonzó szemléleten át láttassa velünk a világot. Igaz, hogy voltak ebben a kötetben is nyugtalanító darabok, amelyek azt a gyanút ébreszthették, hogy ennél az írónál gyöngy és kavics egy kagylóban teremt, s ő maga sincs tisztában vele, melyiket veszi meg a kereskedő; de első kötetről volt szó; az önkritika, gondoltuk, később kel, mint a tehetség, csoda-e, ha nem éri be mindjárt?

(Részlet.)

SÜTŐ ANDRÁS

Ábel kacagása és szomorúsága

Az ábeli vágyakozás az otthoniasság érzése, az alkotó lét elemi feltétele után nem hordoz semmilyen meddő nosztalgiát. A húszas-harmincas évek kisebbségi érzésvilágának jobbik része: a talpra állás igénye dolgozik benne. A helytálló reménysége legelső fegyverként a tükröt adja a kezébe. Szembenézni az új történelmi viszonyokkal és önmagunkkal, miként a *Címerek*-ben teszi; olyan feladat volt ez, melyre a két világháború közötti erdélyi szellemi életben csak a legjobbak lehettek képesek. Tamási közéjük tartozik. Hogy hol rakta másként a szavakat – s velük természetesen az eszmei alapállás szavait –, elsősorban publicisztikai munkásságához kapcsolódó kérdés. Amit regényben, novellában felszínre hoz, azzal a magyar irodalom fő vonulatait gyarapítja. Nemcsak megmutat: igazságát el is akarja hitetni. Lírai alkatánál fogva ujjong, keserű mókát űz és átkot szór. Az ujjongás a szamaras Demeter Gáboré, hogy a piavei csata véget ért, s a halál szakadékában feltornyosult hullahegyeken nincs már férőhely a megmaradtak számára; új életet kell kezdeni. A mélységben, ahol az ember sorsa ül, a törekvésnek új forrásait kell megnyitni; azokat, amelyek ódon illúziók helyett cselekvő józanságot kínálnak, legalábbis egy időre. Az ábrándégek leszakadott darabjai között ténfergők „mégsem üdvöt kiáltottak, hanem csúfolódást. Nem éneket, hanem röhögést. Nem hozsannát, hanem epét és ecetet. Pedig forradalom volt ez is.” És a móka?

Az is a Demeter Gáboré, himnusz egy számmal, de egyetlen kötőszavában sem a kötetlenség, az üres elmejáték időtöltő bukfence. Láncon csörög ez a móka, miként a medve szomorúsága, minek a másik vége ott van a kényszerűség markában.

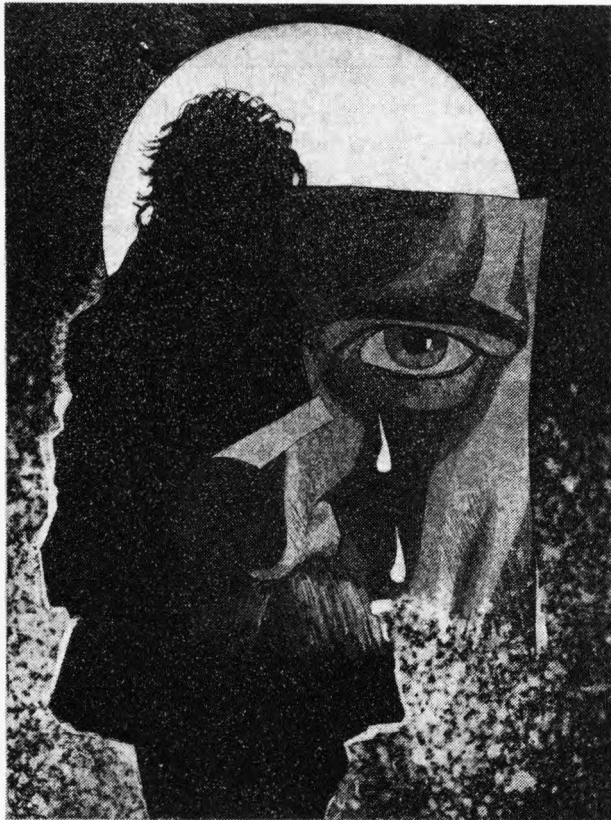
E kényszerűség társadalmi példáit gazdagon ontja Tamási, s nem igaz, hogy csak az indulás korszakában. A *Tűzet vegyenek!* s a *Rendes feltámadás* közötti idő: másfél évtized. A szociális igazságtalanságot leleplező szenvedély csak növekszik azáltal, hogy higgad, s lázongásának iránya is meghatározottabb. A kezdeti, általános szegénység kivilágított fapiacai, véres kévéjű búzamezői után elvezet bennünket a püspöki birtokra is, ahol Énekes és fia béreskedik. S ahol a korbácsos intéző mellett föltűnik egy tartósabb rabság fegyőre is: a gondolkodásé. Lét és gondolkodás folyondárjából szakítja ki magát Énekes a rendes feltámadás kúrtharogásai közepette. Az általános emberi és kiváltképpen székely nyomorúságnak ez a Janus-arca Tamási legmélyebb megfigyelései közé tartozik, s tanulságos esztétikai paradoxon, hogy a *Rendes feltámadás* realizmusa például a fantasztikum elemei révén teljesedik ki igazán. Minden jó írás titka, hogy az elvontságnak milyen szféráiban fürdik meg, amitől is a tények elnyerik igazi értelmüket.

(Részlet Az *Idő* markában c. kötetből.)

NAGY GÁSPÁR

TAMÁSI ÁRON SÍRJÁNÁL

Hej Istenem kicsi Móka
csillag bajlik az utadba
a szemünket szikráztatja
a szívünket himbáltatja
emlékeink abajgatja
az a csillag kicsi Móka
vagy a szép Domokos Anna?
zöldülget fönn a Hargita
hej Istenem kicsi Ábel
csillag repdes az utadba
hogy te arra tüstént rálelj
az út magát mutogatja
az ösvény előre kitetszik
a legényfa kivirágzik
álmainkkal beh cicázik
jaj Istenem kicsi Móka
halált világló éjszaka
csillag hullik az utadba
hajnali madár Nyikóba
kicsi Ábel kicsi Móka!

RAFAL WISNIEWSKI

Erdély: mítosz és valóság

Rafal Wisniewski lengyel történész, politológus, hungarológus egyik kutatási területe Erdély történelme. Emellett a Szenátus tanácsadója, a varsói egyetem magyar tanszékének asszisztense. Most közölt tanulmánya összefoglalja az erdélyi történelem fő kérdéseit, a mai etnikai-szociológiai helyzet alapvető dilemmáit. A szerző független megfigyelőként elgondolkasztató szempontok szerint elemzi a térség történéseit. Tanulságos a végkövetkeztetése is „Kelet Svájca” huszadik századi metamorfózisáról.

Erdély*, Transzilvania, Siebenbürgen – vagy egyszerűen inkább „Kelet-Európa kicsiben”? Kelet-Közép-Európa a maga minden függőségével, messze a régmúltba visszanyúló konfliktusaival, előítéleteivel és sztereotípiáival. A nemzetek és a felekezetek közt dúló viszályokkal, vagy ritkábban a köztük ébredő rokonszenv jeleivel, amelyek azon nyomban banálisak lesznek, ahogy le akarjuk fordítani őket a modellek és az általánosítások fegyelmezett nyelvére. Érthetetlenek, ha logikus fogalmi rendszert és e régió kivül érvényes leíró módszert szeretnénk megragadni bennük, ám csodálatosak, ha képesek vagyunk az erdélyi lét dilemmáinak valóban a mélyére hatolni, hisz az egyéni tanúságban az *universum* igazságát pillanthatjuk meg. Feltéve, hogy van bennünk elegendő kurázi rációlni akár valamennyi fennhangon hirdetett és közismert tézisre, amikor egy-egy, a szabályt erősítő kivételre bukkanunk az Óvilág e térségében tapasztalható jelenségek kivételes tárházában. (Mondhatnók: ez így a legteljesebb mértékben individualizált megismerő és leíró módszer dicsérete. Így is van. Minthogy e térség érdemi problémáihoz épp a részleten, a fragmentumon, a szimbolikus jelentőségű töredéken át vezet a megismerés keskeny ösvénye.)

Hol is vagyunk tulajdonképpen? Azt mondtuk, „Kelet-Közép-Európában”. Erdélyben. Azon a vidéken, amelyet észak, kelet és dél felől a Kárpátok íve övez, amelynek területe a százezer négyzetkilométert is meghaladja, s ahol ma több, mint hétmillió ember él. Néhány, pontosabban tizegynéhány nemzetiség, jó pár felekezet. De valóban Kelet-Közép-Európában vagyunk-e? Ha körbepillantunk, csak a kétségeink erősödnek: a római erődítmények büszke romjai, a gótikus

hatás Brassóig (Brasov, Kronstadt) húzódo határa, az itteni magyar ajkú reformátusok templomai, amelyek egyszerűségükkel és a díszítéstől való idegenkedésükkel még Kálvin szülőhazájának gyülekezetein is tútesznek, a Nagyszeben (Sibiu, Hermannstadt) környéki „szász” települések házainak könnyen felismerhető körvonalai vagy akár a Temesvár (Timisoara, Temeschwar) alatt rendezetten elterülő „sváb” falvak. Nem inkább Svájc másolata ez, kissé keletre tolvá? Nem, mégsem. S bár hosszan sorolhatnánk az utópisták névsorát, akik megáldták az erdélyi lakosság ideális és ki tudja, még Európa csodálatát is kiváltó együttélési modelljét, ez itt minden reményük ellenére valami más: Erdély földjén nemcsak különféle nációk, felekezetek és nyelvek érintkeztek egymással, hanem diametrálisan más kultúrkörök, más értékrendek, a nyilvánosság más modelljei és hagyományai: *más Európák*. Igaz, az itt élő románok, szerbek, ukránok és tatárok nem egy tekintetben különböznek a Kárpátokon túli honfitársaiktól is, mégis vitathatatlan a Balkán, a Dél és a Kelet itteni jelenléte, függetlenül attól, hogy ezt a Magas Porta sokéves fennhatóságának emlékeiből, az ortodox templom nyitott kapujában megcsapó tömjénfüstből vagy az errefelé olyan gazdag motivációjú folklórból érezzük-e meg.

Európa e sajátos vidékén etnikai és kulturális határsávban találjuk magunkat, valahol Kelet és Nyugat, Észak és Dél között. Így ha felfedező útra indulunk ebben a szépségével és változatosságával oly elragadó tájban, ne is kíséreljük meg helybéli idegenvezetők szolgálataira bízni magunkat. Mindegyikőjük, attól függően, hogy saját „szűkebb hazáját” Erdélynek vagy Transilvaniának nevezi, a régió más-más történetét adná elő, más hősökkel és más eseményekkel, amelyeket korszakalkotóaknak tekint. Ami szavakban minden bizonnyal megegyezne, az a heves és őszinte hitvallás, hogy igenis „mi voltunk itt az elsők”, hogy Erdély „a mi kultúránk bölcsője”, hogy „Erdély nélkül a mi nemzetünk és államunk léte alapjaiban megrendül”. Bizzuk tehát magunkat a magunk lengyel megérzéseire. Ismerve a Jagelló-kori és a két világháború közti Lengyelország beteg pontjait és érdemeit, olyan lengyel írók műveit olvasva – mint Milosz, Vincenz, Kusniewicz, Konwiczki vagy Strykowski, –, akik a Litván Nagyhercegség, il-

* A magyar történetírásban bevett gyakorlat szerint a szerző Erdélynek nevezi az egész területet, amelyet az I. világháborút követően Magyarországtól Romániához csatoltak.

letve az I. Világháború utáni többnemzetiségű lengyel állam polgárai voltak, és akik megőrizték a nemzeti hagyományban a múlt századi, önálló államiságától megfosztott Lengyelország képét csak úgy, mint a nemzet túléléséért folytatott harc legkülönbözőbb válfajait – őket olvasva tehát mintegy automatikusan részesülünk az első fokú beavatottságban, amire az erdélyi góc lényegi megismeréséhez szükségünk van.

Ha a földre tapasztjuk a fülünket valahol a Maros vagy a Szamos medencéjében, minden nehézség nélkül meghallhatjuk Erdély kétezer éves történetének moráját: a folytonos hódítások, áttelepítések és intervenciók visszhangját. A gyalogosok lépteit kísérő, jellegzetes tompa dobpergést, a lovasok ziháló galoppját, az üldözöttek menekülő szekereit, a tankok és a harcokcsik hernyótalpainak csikorgását, a legkülönfélébb deportáltakal teli vagonok indulását... Ez a vissza-visszatérő motívum önmagában még nem tartalmaz semmi meglepőt: hisz ezen a tájon az ütköző állam, az átszálló állomás vagy az ideiglenes megálló szerepét nemcsak Erdély töltötte be. Ha már, akkor nagyobb érdeklődésre tarthat igényt a hódítók és a bevándorlók festői sokszínűsége. A szkíták és a kelták után hosszabban időztek itt a tráciai dákok, erős államot alkotva. De nem kellett túl sok év ahhoz, hogy derék vezérük, Decibal feje a Tiberis mellé vándoroljon a római tömeg örömére, amely a Daciát megalapító Traianus császár sikereit ünnepelte. A római légiók fennhatósága mégsem tartott itt olyan sokáig, mint a szomszédos Pannóniában. Róma már 275-ben kénytelen volt visszavonulni és átengedni e területet az újabb és újabb hullámokban betörő népeknek, amelyek felduzzadt patakaként áradtak Eurázsia szívéből: a vandálok, a gepidák, a gótok, a hunok, a longobárdok, az avarok, a bolgárok és a szlávok.

A történészek közötti vitának máig sarkalatos pontja, amelyet sajnós, korántsem csak tudományos tevékenységükben és eszmecseréikben használnak fel, egyrészt hogy a magyarok és a románok etnogenezise hogyan fest, másrészt hogy az egyik, illetve a másik mikor jelent meg Erdély földjén. Az „elsőbbség” kérdésének e kedélyeket borzoló refrénje újra és újra visszatér ebben az európai régióban, hisz úgymond ez szolgáltatja a „tör-

ténelmi jogcímet” az adott terület birtoklásához. Ez így meglehetősen közhely. Ha azonban elfogadjuk kiindulópontul, úgy nem közömbös, hogy a románok – ahogy az úgynevezett dákoróman kontinuitás elméletét valló néhány történész állítja – Burebista, Decebal és Traianus közvetlen ágú örökösei, azaz mint etnikum kétezer év óta Erdély földjén élnek, vagy pedig – ahogy e koncepció ellenzőinek táborába állítja és bizonyítja – a románok pásztor nép, amely a jelenlegi Albánia vidékéről csak a XII-XIII. században kezdett beszivárogni a mai Erdély területére. És a magyarok? Tudjuk, hogy Pannóniában 896-ban jelentek meg. Egyből elfoglalták-e Erdély korántsem sík tájait, ahol szép számmal találunk kimondottan magas hegyeket is? Vagy talán épp ezen a vidéken települtek le korábban? Különben hogyan magyarázhatnánk a jelenleg mintegy többszáz ezres lélekszámú székelység különös jelenlétét Kelet-Erdélyben (azaz a háború utáni Románia kellős közepén), amely a többi magyar lakta vidéktől viszonylag elszigetelve nemcsak a magyar nyelv és a nyugati kereszténység mellett tartott ki, hanem az etnográfus, az antropológus és a szociológus számára is meglepő módon megőrizte a közösségi élet számos formáját és szokását.

A független megfigyelő természetesen megvonhatja vállát és túlteheti magát a „történelmi jogcímet” és az „elsőbbségért” folytatott vita érvein. Érdemes azonban emlékeztetnünk rá, hogy a „nemes és ősi” nemzeti eredetbe vetett hit, amely a népi hagyományban meggyökerezedett, ezen az égtájon gyakran a hazafiúi öntudat fontos összetevője, a nemzeti közösség egységesítő tényezője, a tradíció lényeges eleme volt. De ugyanakkor a sovinizmus táptalaja is, amely immár jőpár évtizede – lényegét tekintve változatlanul, lépjen fel akár fekete, akár fehér, akár vörös köntösben – lehetetlenné tesz minden párbeszédet, és minden megegyezést. Holott az Erdély lakosságának több, mint felét kitevő románok és a negyedét alkotó magyarok közt a kompromisszum és a kibékülés márcsak azért is elengedhetetlen, mert a jelenkori Európában nincs még két másik nép, amely természetes módon ennyire közösen lakna egy ily kiterjedt territóriumot. Hisz Erdély, amelyet egyik lehetséges meghatározása szerint magyar-román határvidéknek is nevezhetünk, nagyobb területtel rendelke-

ző európai szubregió, mint például a mai Magyarország.

Erdély történetére vetett pillantásunk azonban hiányos lenne, ha megfeledekeznénk a területén élő kisebb nemzeti csoportokról. A német ajkú bevándorlók lélekszámukhoz képest felettébb jelentős mértékben beirták magukat az erdélyi történelemben, főleg a térség déli részén telepedtek le. A civilizáció legújabb vívmányait közvetítették, az éltető nyugati kapcsolatokat szaporították, új modellekkel szolgáltak a társadalmi élet megszervezését és a termelést illetően, a könyvnyomtatás találmányát és a reformáció jelszavait terjesztették. Első csoportjuk – az úgynevezett szászok – Flandriából származott, a Mosel és a Rajna mellől, majd később magából Szászországából is, s képviselőik már a XII. századtól érkeztek Erdélybe. A középkori magyar királyok széleskörű önrendelkezést biztosítottak számukra, aminek jótékony, kultúraformáló hatása egészen századunkig tartott. A német ajkú telepések második csoportját már a Habsburgok hozták be a XVIII. században: ők az úgynevezett svábok. E két közösség oly mértékben különbözött egymástól, hogy a közös német nemzeti tudat kialakulása csak a két világháború közti időszakban történt meg körükben, egyrészt öntörvényűleg, másrészt azon politikai változások nyomására, amelyek akkor ebben az európai régióban bekövetkeztek.

(Folytatása a következő számban.)

PÁLYI ANDRÁS FORDÍTÁSA

A SZÉKELY KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉBŐL (II.)

...Rendőr áll a kapum előtt

„Az Istenre kérek mindenkit, aki illetékes, hogy fogják kézen a székely külön állam ügyét. Látnivaló, hogy a román urak már elintéztnek tudják a magyar integritás kérdését, s most már csak a székelyek beédesgetésével foglalkoznak. Szegény tisztviselők terrorizálásával és csábítgatásával egyaránt sietnek, hogy a világbékekor a székelyekkel való megegyezésre, mint döntő tényezőre hivatkozassanak. Hát vágjunk eléje ennek, míg nem késő. Olyan fájdalmas arra gondolni, hogy a székelyeknek ne legyen hazája, s hogy Erdélyt a székelység megkísértése révén tudják majd Nagyrománia részévé tenni...” (részlet Paál Árpád „Emlékirat”-ából)*

„Akárki is telepedett rá, a haza azért megvan. Nem a kormányokhoz, hanem a haza eszméjéhez kell hűségessé lennünk. Élni, halni, éhezni kell tudni érte! A hazával ellenkező irány szolgálatába nem lehet állni, mert vagy őszintén odaállunk, s akkor hazaellenesek vagyunk, vagy nem őszintén állunk oda, s akkor mindkét irányban csálók vagyunk.”

(Paál Árpád naplója, 1919. május 8.)

„Nem kívánjuk a másét, csak ami az otthonunk! Amiért másnak csak hiúságból és irigységből van vágya... Elszakadás és lemondás egy ezeréves érzésről, apáink földjéről és sírhalmáról, hogy ellenséges érzés és gyűlölködés bizonytalanságainak vessük alá életünket???” (Napló, május 22.)

„Székelyföld csak magyar összefüggéssel lehet fejlődőképes. Ha ezt meg nem adják, akkor semle-

gesítésével és az erdélyi magyar szigetekkel önálló szuverenitást kell kapjon. Ennek gazdasági alapja népi alapjai, nemzetközi, elvi alapjai, fajhatári és társadalmi kényszerűségei adva vannak. Vallásai másként nem szabadok. Nyelve nem vetheti alá magát a ki nem képzett román nyelvnek. Jogrendszere sem, mert a román is a magyarból és franciából akarja a magáét összeácsolni. Gazdasági rendszere sem, mert román csak most bontakozik a hűbériségből. Kereskedelme csak baksisos, ipara semmi.”

(Napló, jún. 5.)

„Teljesen nyilvánvaló, hogy jelenleg még a békekonferenciának nincs döntése Erdély kérdésében. Bizonyos, hogy a nagyszombati román kormányzótanácsnak az impérium vitelére se Magyarország törvényei, se az erdélyi összes nemzetek megbízása, se nemzetközi hozzájárulások és megerősítések semmi hatáskört nem adtak. Minden imperializálása csak a megszálló hatalommal való visszaélés, jogalap és erkölcsi alap nélkül való erőszak!

Ezekből következik, hogy rossz világdöntés esetén is jogunk van ezt visszautasítani, bele nem egyezni, s jó világdöntésért a közvélemény akaratát és minden egyéb belső kialakulásokat megszervezni, s a világ elé felvonultatni. Tehát mindenütt 'Szellemi Frontok' kell, hogy képződjenek.”

(Napló, júl. 28.)

„Döntő tanácskozássra gyűltünk össze: Grandpierre, Költő Gábor, Kolozsvári és jómagam. Visszavonuló és passzív szélsőségre írt javaslatom elhalasztódik. Az önálló föderatív köztársaság és a fenti álláspont közötti középmezőnyt választjuk. Királyt elismerjük legbizalmasabb megbízottunknak. Budapestre tájékozódó küldöttet menesztünk. Itthon rendszeres és komoly készületet tartunk.”

(Napló, júl. 27., vasárnap)

„Házifogságban! Mától rendőr áll a kapum előtt.”

(aug. 10.)

„Az autonómia komoly lehetősége. Az esküre való kényszerítgetésekkel épp azt a látszatot akarják kelteni a románok, hogy elálltunk az autonómiától. A prefektus 8-án kijelentette, hogy Udvarhely megtörésén keresztül az egész Székelyföldet be fogja hódoltatni.”

(Napló, aug. 12.)

„Paál Á., Mátéffy, Dávid L., Vanó E., Csiki Péter felszólítva Szébenbe való elhurcolásra. Búcsú a megilletődött társaktól, akikkel szeptember 20-a óta vagyunk egy börtönben. A szombati állomáson a román urak nagy felhőrdüléssel és „dracu ungu” szavak fogadnak.”

(Napló, okt. 10.)

„Nyíró látogat. Olvasta a székesfehérvári lapokat, a magyar sereg bevonulásáról. Horthy és a miniszterelnök az egész hazáért bontottak lobogót: Kárpátoktól Kárpátokig, Dévénytől Töröcsvárig. György Dénes is hoz hírt, arról, hogy a kormány hangja az erdélyi tisztviselők kérdésében megváltozott: üdvözik és kitartást kívánnak, az ország integritása legfőbb tényezőjének hirdetik a tisztviselők hűségét.”

(Napló, nov. 3.)

„Kommunista vezér érkezett Budapestről a román tisztiek védelme alatt és vendéglátásukban, a Ferenc József szállóban fogadták. Később tudjuk meg, hogy Garbait és vezérkarát hozták ide.”

(Napló, nov. 19.)

„Püspökladányban az ideigyekvő angol bizottság különvonatát a román katonaság megtámadta, puskatulással kiürítette és a bizottság gyalogszerrel visszafordult.”

(Napló, nov. 25.)

„(...) ez úton bízunk meg egyhangú lelkesedéssel a székelység minden ügyének minden fórum előtt, nevezetesen a magyar kormány, a magyar béke delegáció és a békekonferencia előtt való képviselődésével dr. Paál Árpád urat, Udvarhely vármegye helyettes alispánját. (...)

Különös megbízásul adjuk neki, hogy abban az elképzelhetetlen és föl nem tételezhető esetben, ha a magyarországi béke delegáció abba a történelmi tévedésbe zavarodna, hogy aláírja az ezeréves Magyarország feldarabolását: a Székelyföldtől levő fiának egy táborba való tömörítésével követelje a székelység önmeghatározási jogának Székelyföldön szuverenitásának elismerését és a népek önrendelkezési joga alapján a Székelyföld jövőbeli államjogi és nemzetközi elhelyezkedésének önálló intézését. Mert Erdélynek Magyarország testéről vi-

* Az I. részt lapunk 5. számában közöltük.

lágszerződéssel való leszakítása felbontja a jogviszonyt, melyet a székelység a honalapításkor Magyarországgal kötött és ipso facto visszaadja a Székelyföldnek az egyesülés előtti önálló államiségát. A népek önrendelkezési joga, melyet a mostani világbéke alapelvül elfogadott, nem tesz különbséget kis és nagy népek között, s a kis népeknek épp úgy biztosítja az önálló nemzeti és állami létet, mint a nagy népeknek. Ugyanezen alapelv szerint a kis népek meg kell hogy kapják a maguk fenntartásához szükséges forgalmi és kulturális kapcsolatokat. A székelység ez alapon követeli a maga szuverén államának a megmaradó Magyarországhoz a magyar szigeten és magyar földterületeken át semleges zónával való összekötését. A zónában helyezendő el, egyfolytában való tömörséggel az erdélyi földbirtokreform földfölségei. S e zóna lakossága a kivándorolt székelység visszatelepítése, sőt esetleg kicserélése által magyarrá teendő."

(Napló, dec. 15.)

„Körirat a kormányüzenet alapján: itt maradni, bármily kínos. Minden mostani meghajlást mutató aktus csak színlelés. Erdély vissza-

szerzésének gondolatát föl nem adták, egyik voltunk, egyik leszünk. A diplomáciai helyzet olyan, hogy barátságos úton is jó eredményt várhatunk."

(Napló, 1920. jún. 18.)

„Most már úgy vélem, a tisztviselők jelentkezzenek esküre. A békealírás jogi alapján most már lehetnek, csak egységes föllépés kell, hogy volt és jövendő szolgálati igényeiket biztosíthatassák."

(Napló, júl. 27. Paál Árpád maga soha nem tette le a román esküt. A közreadó megjegyzése.)

„Az autonómia tervét és evégett való körutazásomat hivatalos állásponttá teszi a kolozsvári központ.

Kívánjuk, hogy a Magyarországból Romániához csatolt területek magyarsága együttesen nemzeti önkormányzatot kapjon. A nemzeti önkormányzatnak legyen birtokjoga a Székelyföld négy megyéjén, a csángóföldön, a kisküküllő menti magyar medencéből kiinduló, s Aranyosszéket, Kolozst, Szolnokdobokát, Szilágyságot magában foglaló összekötő területen, továbbá ez összekötő területtel egységbe hozott Királyhágón túli magyar vidékeken. A nemzeti önkormányzatnak legyen ezen a területen köz-

gazdasági szabadsága, továbbá közigazgatási, igazságszolgáltatási és honvédelmi hatásköre, mégpedig olyan magas fokban, hogy 'szövetséges nemzet'-ként lehessen az állam más nemzeteivel együtt az államszervezet közvetlen alkotója. A magyarság ezt a szövetséges nemzetté való képződést azon a történelmi jogon kívánja, hogy eddig is közvetlen államalkotásban volt része, s ezt a szerepét az államhatárok változása nem fejlesztheti vissza!"

(Részlet az autonómia terüből.)

A Székely Köztársaság tehat soha nem lett hivatalosan kikiáltva, csupán leendő tisztségviselői esküdtek fel rá, a magyar köztársaság megszűnte esetére. A hódító román fegyverek fenyegetésében csak a remény születhetett meg arra, hogy az igazságosnak vélt békealkotók alkalmazni fogják fenn hirdetett etnikai elvüket. A nyilvánossá vált trianoni jegyzőkönyvekből döbbenet ismerhetjük meg a román miniszterelnök gátlástalanságát, a tájékozatlan és félrevezetett nagybatalmi vezetők milliók sorsát eldöntő tévedéseit, szubjektív, már-már hangulati elemek befolyása alatt hozott döntéseit. A Székely Köztársaság gondolata a remény szülötte volt, amiért sok-sok ember küzdött évek óta...

PAÁL GÁBOR

(Paál Árpád bagyatiékának kezelője.)

A független Erdély alkotmánya

A Romániában élő magyar szociáldemokraták, a 20-as években a kulturális autonómia alapján álltak. A 30-as években felvették programjukba a Román Nemzeti Párt 1905-ös követelését, hogy a nemzetiségi körzetekben biztosítsák a közigazgatási önkormányzat. A második bécsi döntés ébresztette rá őket arra, hogy Erdélyt megosztani, kettévágni nem lehet, s hogy Erdély népeinek jövője egy önálló erdélyi államban biztosított leginkább. Az alábbi dokumentum – eddigi ismereteink szerint – a legrészletesebb erre vonatkozó tervezet.

Erdély, mint független állam csak föderatív, szövetséges köztársaság lehet: „Erdély Szövetséges Köztársaság” elnevezéssel. A szövetséget három egyenrangú fél: a román, a magyar és a német alkotja. A szövetségi alkotmányba bele kell foglalni, hogy a három erdélyi nép egymással szemben teljes egyenjogú nemzetet alkot. Tehát minden nép nemzeti szabadságot élvez, és saját maga intézi belső ügyeit. Kizárólag a közös központi állami igazgatást intézi együttesen a három nép, illetőleg annak központi alkotmányos képviselője.

Erdélynek évszázadokon keresztül országgyűlése volt. Az országgyűlés az Erdélyi Szövetséges Köztársaságban is fenntartandó.

Az államfő a köztársasági elnök.

Az államigazgatás központi igazgatási szerve a szövetségi tanács. Az Erdélyi Szövetséges Köztársaság elnöke egyúttal a szövetségi tanács elnöke is. Vagyis más szóval az államfő és a kormány feje azonos személy.

Az Erdélyi Szövetséges Köztársaság elnökét az országgyűlés választja. Ugyancsak az országgyűlés választja a szövetségi tanács tagjait is.

Az Erdélyi Szövetséges Köztársaság alkotmányában ki kell nyilatkoztatni, hogy a három nyelv: román, magyar és német teljesen egyenlő jogú a közhivatali érintkezésben. Részletesen, alaptörvénnyel kell szabályozni a nyelvhasználat kérdését. Majdnem szóról-szóra át kell venni az 1863-64. évi nagyszebeni országgyűlésen megszavazott, és I. Ferenc József által szentesített erdélyi nyelvtörvényt. (Ez a törvény a mai igényeket is tökéletesen kielégíti. Románok, szászok és magyar részről Fogarassy Mihály erdélyi katolikus püspök és társai elfogadták, és egyhangúan megszavazták az 1863-64. évi erdélyi országgyűlésen ezt a nyelvtörvényt, amelynek az életbe léptetését a dualizmus idején az erdélyi románok állandóan követelték.)

Külön alaptörvénnyel kell rendezni a független Erdély területé-

nek közigazgatási, törvényhozási felosztását. Itt szintén irányadóak lehetnek az 1863-64. évi erdélyi országgyűlés munkálatai. Az erdélyi törvényhozási rendszer sok tekintetben hasonlít a svájci kantonrendszerhez. A cél az, hogy az adott helyzetnek megfelelően, az egy nemzetiségűek kisebb vagy nagyobb törvényhatóságában a kisebbség védelmét intézményesen biztosítani lehessen.

Az Erdélyi Szövetséges Köztársaság semlegességét az új nemzetközi bizottsági szervezet és annak tagállamai külön-külön is garantálják. Éppen ezért általános hadkötelezettsége az Erdélyi Szövetséges Köztársaság állampolgárainak nincs. Fegyveres polgárország biztosítja az állam belső rendjét és békéjét.

A Szövetségi Tanács székhelye Kolozsvár.

A Független Erdély zászlójának színei: kék és arany. E mellett az állami zászló mellett minden nép szabadon használhatja saját nemzeti zászlaját.

Az Erdélyi Szövetséges Köztársaság területe azonos a régi történelmi Erdély területével.

Kívánatos lenne, hogy Magyarország területe az északi részen érintkezze a Független Erdély területével. Ez nem megvalósíthatatlan kívánság, mert a néprajzi és földrajzi feltételek egyaránt adva vannak. Erdély felé Magyarország határait ki kell bővíteni a magyar többségű területekkel, és akkor az érintkezés megtörténik.

A nemzetiségi megosztás Erdély függetlenségét nem befolyásolhatja. A nemzetiségi ellentéteknek az egyének és népek között éppen úgy el kell tűnniük, miként az egykor annyira éles vallási ellentétek eltűntek. Példa rá Svájc, hogy egy nagy többségben élő nép mennyire békésen össze tud férni a sokkal kisebb számú népekkel. A svájci németek száma aránylag sokkal nagyobb a többi svájci néppel szemben, mint az erdélyi románoké az erdélyi magyarokéval és németekével szemben. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Svájc szomszédságában van a Németbirodalom, és mégis mindennek ellenére a svájci népek belső békéje és szövetsége örökre megingathatatlan maradt.

Román, magyar és szász érdek, sőt nemzetközi is, hogy ez Erdélyben is így legyen.

Az önálló (autonóm) Erdély Magyarország keretén belül:

Erdély autonómiája megvalósítható a demokratikus Magyarország

keretében. Szerintem azonban ezen túl kell menni, mert a múltban, ha jó is volt ez a megoldás, ma már túlhaladta az idő...

Erdély Magyarországhoz való tartozása esetén, nem autonóm tartománya, hanem társországa lenne a demokratikus Magyarországnak. Az erdélyi románság és németség, amennyiben ez utóbbiról külön nemzetközi egyezmény nem történik, társnemzetei lesznek a magyar nemzetnek a teljes egyenjogúság alapján. A két ország kapcsolatát szerződés határozza meg, amely szerződést az új Nemzetközi Biztonsági Szervezet és annak tagállamai is garantálnák. Magyarországnak és Erdélynek azonos az államfője. Közös ügyek: hadügy, pénz-

ügy, külügy. Mindkét országnak külön országgyűlése és külön kormánya lesz...

A két állam közös ügyeitől eltekintve – a Független Erdéllyel kapcsolatban az előző fejezetben kidolgozott alkotmányjogi alapelvek – ebben az esetben is irányadók lesznek.

Az autonóm (önálló) Erdély Románia keretében:

Itt is csak az lehet az álláspont, mint Magyarországgal kapcsolatban. Romániában ne autonómiát kapjon Erdély, hanem mint független állam, „reálunióba” kerüljön Romániával.

Románia jelenlegi államformája alkotmányos királyság. Ha ez az államforma megmarad, akkor a füg-

getlen Erdély államfője is a román király. A történelmi múlt kedvéért a román király felveszi „Erdély fejedelme” címet. Szerződés szabályozza Románia és Erdély viszonyát, amelyet az új Nemzetközi Biztonsági Szervezet és annak államai külön-külön garantálnak. Mindkét országnak külön országgyűlése és kormánya lesz.

Általában ugyanaz lesz a helyzet, mintha Erdély Magyarországgal lenne reálunióban...

Az önálló (autonóm) Erdély egy harmadik állam keretében:

Ebben az esetben még fokozottabban kell hangsúlyoznunk, mint az előző két fejezetben, hogy Erdély ne autonóm tartományként, hanem független államként kezeltessek. Erdélyt történeti múltja, földrajzi fekvése, népességének kultúrája és arányszáma egyaránt predesztinálja arra, hogy ne autonóm tartomány, hanem mint külön, önálló állam szerepeljen egy harmadik állammal kapcsolatban. Akár Szovjetunióról, akár egy Délszláv államról van szó, ez kell, hogy legyen az álláspont. Erdély a Szovjetunióban csakis tagállam, a Délszláv államban csakis szövetséges állam lehet...

E harmadik változat az 1945-ös nemzetközi viszonyokat tükrözte az erdélyi magyar szociáldemokraták programjában. Ami a jelent és a jövőt illeti, természetesen ettől el lehet tekinteni. Egy átgondolt, átdolgozott változat viszont mint a példaképpé lehet.

LIPCSEY ILDIKÓ

A hiány ötven éve

Fél évszázada halt meg Teleki Pál

Teleki Pál ötven éve halott. A magyar nemzet kevés embernek szenvedni annyira a hiányát, mint az övét. Hiányzik a bölcsessége, európai látóköre, a tudása; a nemzeti érdekeket érvényesítő higgadtsága. Hiányzik mindig példát mutató okossága, a célok megvalósításában a következetessége. Hiányzik képessége, amellyel európai dimenziókba ágyazta sorsproblémáinkat. Hiányzik a Kárpát-medence egészéért felelősséget érző tudós-politikus, aki az itt élő népek sorsközösségét egyszerre helyezte a hagyomány és a korszerűség mérlegére. Hiányzik az államférfi, aki taktikát vétett ugyan, de nemzeti stratégiájáról hibátlan bizonyítványt állíthat ki az utókor. Hiányzik az államférfi, aki a katonák által elkövetett szöszegést képtelen volt elviselni, s 1941. április 3-án fegyvere után nyúlt... Hiányzik az államférfi, aki saját életénél fontosabbnak tartotta nemzete holnapját. Hiányzik a következetessége, amellyel a megalázott, szétszabdalt, egymástól elszakított magyarság erkölcsi, szellemi, lehetőség szerint tényleges egységének megteremtésére törekedett. Hiányzik a társadalom lélektani tapasztalatokkal rendelkező tudós, aki a Kárpát-medencében velünk lakók számára azonos jogot kívánt, mint jómagunknak. Hiányzik az államférfi, aki képes volt megfogalmazni a térség számára maradandónak bizonyult etnikai elvű rendezési terveket. Az az igazságos, írta-mondta, ha „egy államalkotó népnek minél kisebb számú egyedei élnek más állam határain belül”.

Hiányzik! Teleki Pál már ötven éve hiányzik...

(K. P.)

„Bemutatózó beszédemben 1939. február 22-én azt mondtam, hogy magam is sokat foglalkoztam a nemzetiségek, vagy mint nemzetközileg hívják – ezt a szót használom most – a kisebbségek kérdésével. Foglalkoztam, mint az emberföldrajz munkása az ország határain belül és kívül, politikai, külföldi küldetésemben, Magyarország határain messze túl is, a népek

mivoltával, jellemével, különbségeikkel, az emberek és a Föld egymáshoz való viszonyával. Állítom, hogy nincs az a kérdés, sem az országon belül, sem az országon kívül – és a nemzetiségi kérdés is hozzájuk tartozik –, amelyet mindenütt és mindenben egyformán, egy kaptafára lehetne megoldani... mindenki egyforma, egyetlen testvér legyen a hazában, másrészt a

mai fejlődés jegyében is, mely magával hozza, hogy megfelelő jogokat, sajátos örendelkezési jogot is adjunk a kisebbségnek...”

(T. P.: *Magyar nemzetiség politika*)

„Vallo –, hogy mindenkinek vitathatatlan joga a maga anyanyelvét, ősi szokásait, a maga tradícióit ápolni, és a magyar államnak, mint minden államnak kötelessége más anyanyelvű polgárait ebben a törekvésükben támogatni, az ismereteknek anyanyelvükön való tanítását lehetővé tenni, sőt istápolni.” (1938. június 14-i beszédéből)

„Az anyanyelv tanításáról nemcsak az elemi iskolákban, hanem a polgári és kereskedelmi iskolákban, valamint középiskolákban is gondoskodni kell.”

(*Függetlenségi Újság. 1939. búsvéti szám*)

„Különösen hangsúlyozni kívánom, amit már kassai beszédemben is tettem, hogy sem állami vagy más közigazgatási szervek vagy papok, esetleg mások is befolyásolni merészeljenek abban, hogy ki melyik nemzetiséghez tartozónak vallja magát. Ezt az előírást nem könnyű keresztülvinni, de keresztül kell vinni. Valahányszor felfedezzük, hogy kényszert alkalmaztak, a jelenkezést nem vesszük tudomásul.”

(*Magyar nemzetiségi politika*)

„Az alsóbíróságoknál az ügynevezett tolmácsrendszer leépítését keresztül kell vinni. A gyakorlatban ez már többnyire meg is történt. Erről a kérdéstről más vonatkozásban már beszéltem, visszaemlékezve szolgabírói tapasztalatomra, amikor éreztem a különbséget, amely asaját, tolmács nélkül hozott intézkedéseim és azok között voltak, amelyeket kollegáim tolmácsok

közreműködésével hoztak. Bírák, akik a nemzetiségek nyelvét nem tudják, és más hatóságok hivatalnokai ugyanezen ítélet alá esnek."

(Parlamenti beszéd: 1940. július 2.)

Röviddel ezelőtt komoly helyről, képviselőtársaimtól egy összeállítást kaptam a nemzetiségekkel való bánásmódban előfordult visszaélésekről. Ebből az összeállításból megállapítottam, hogy az illető nemzetiség brutális kezelését az esetek egyharmadában olyan állami

közegek követték el, akik ugyanazon nemzetiséghez tartoznak.

„(Parlamenti beszéd: 1940. július 2.)

„A belügyminiszter úr már gondoskodott arról, hogy a kevert lakosságú vagy kifejezetten nemzeti lakosságú vidékeken működő tisztviselőket ezután nyelvvizsgának vessék alá, és csak vizsga letétele után alkalmazzák őket. A már alkalmazott hivatalnokoknak pedig előírták, hogy az illető kisebbség nyelvét, amennyiben nem bírják,

kitűzött határidőre meg kell tanulniuk. Ezeknek a rendelkezéseknek az ellenőrzése kisebb részben a közigazgatás rendes hierarchiája útján, nagyobb részben pedig az úgynevezett repülőbizottságok útján fog történni."

(Parlamenti beszéd: 1940. július)

„Ha voltak hibák a múltban, ezek nem okvetlenül a magyarságnak, és mondjuk a törzsökös magyarságnak számlájára írandók. Ezekben a miniszteri székekben 1867-től 1940-ig 362 miniszter ült. Ezek közül 123 nem magyar származású volt. Ebben a székben, ahol magam ülök a harminc miniszterelnök közül tíz nem volt magyar származású. Így felsorolhatnám a többi minisztériumot is. Mindezek az urak részt vettek a magyar állam igazgatásában, részt vettek a legfőbb helyen, és valószínűleg, ha megpróbálnám vizsgálni, a kisebb állások terén is ugyanoda jutnék."

(Parlamenti beszéd: 1940. július 2.)

„A tárgyalóasztalnál (a békeszerződésről – A szerk.) majd szabadon kell hagyunk egy széket a Teleki Pál gróf számára. Az üres szék figyelmeztesse a jelenlévőket, hogy a magyar nemzetnek egy olyan miniszterelnöke volt, aki feláldozta magát az igazságért, amelyért mi is harcolunk." (Winston Churchill: Alsóházi beszéd, 1941.)

A romániai magyarság identitástudatának változásai

... A romániai magyar azonosságtudat kezdettől fogva traumatikus jellegű. Egy történelmi kataklizma termékeként, válságban keletkezett s mindmáig válságok, cezúrák kísérik. A fenyegetettség végig alapjellegzetessége maradt. Pályája bizonyos kötődések koordinátái között alakult. Ez a tudat elsősorban önmagához, tradícióihoz és sajátosságaihoz, másodsorban az egész magyarsághoz és harmadsorban a románsághoz való kötődéseiből táplálkozik. A felsorolás nem sugall feltétlenül értékrendet, az egyes kötődések fajsúlya és szerepe az elmúlt több, mint hetven év alatt természetesen módosult. 1918 után – érthető módon – a nemzethez való tartozás ezeréves élménye, emléke uralkodott. E kötődés mindinkább nosztalgikussá váló formája akadályozta azonban a könnyörtelen tények fel- és elismerését. Gátolta az elkerülhetetlen gyakorlati következtetések levonását. Tétlenségre, ábrándozásra, s a határrevízió pusztta várására készítetett. Százerek viszont úgy érezték, hogy a kisebbségi státusba nem tudnak beilleszkedni, s a hűségüket megtagadva, a nyelvvizsgák, névelemzések és más zaklatások elől menekülve, repatriáltak. Az otthonmaradottak számára elsőnek a transzilvanizmus nyújtott eszmei fogódzót...

A totalitarizmus a kényszerasszimilálás világtörténelmileg leghatékonyabb rendszerének bizonyult. A teljes párt-állami irányítás és ellenőrzés az egyre virulensebbé váló román nacionalizmussal társult, s a Ceausescu-zsarnokság egyneműsítő politikájában a magyarságot már egzisztenciálisan fenyegette. Az azonosságtudatot tápláló hagyományokat, az anyanyelv magas szintű ápolását, a sajátosságokat közvetítő kulturális-erkölcsi értékeket tabuizálta. Ez az egyre inkább fasisztoid jelleget öltő homogenizáló törekvés roppant ellenállásra sarkalló erőként hatott. A hatalmas nyomás alatt, a túlélés biztosítására, új jelentést nyertek a két világháború közötti kisebbségi gondolatvilág értékei, s a Securitate terrorja ellenére, bizonyos morális-szellemi önvédelem bontakozott ki. A hetvenes évek végén, a nyolcvanasok elején nyílt politikai tiltakozás is artikulálódott azoknak a közéleti embereknek és áldozatkész írástudóknak a megnyilatkozásaiban, akik a nemzetközi közvéleményhez is fordultak. Megjelent az első nemzetiségi szamizdat, és létrejöttek az alternatívákat

kutató, a kelet-európai ellenzéki mozgalmak felé tájékozódó szellemi góccok...

Térségünkben, Romániában különösképp a nacionalizmus démona kezd ismét eluralkodni. A régi rendszernek és ideológiájának összeomlásával keletkezett űrben irracionális szenvedélyek szabadultak el, amelyek mögött a demokratikus átalakulást s az európai integrációt akadályozó erők húzódnak meg. *Az itteni magyarság önazonosságát a balkanizálódás szorításában kénytelen védelmezni.*

GÁLL ERNŐ

(*Romániai Magyar Szó*, 1990. október 12. Részlet.)

A mérleg másik serpenyője

Amikor a román diktátor térdre bukott a kivégzőosztag előtt, minden bizonnyal jutott egy hála-sóhaj annak is, aki hosszú éveken át egyszemélyben a népnevelés nagymestere és az udvari költő volt. A forma magistere! Hiszen egyazon versébe belefért a Kárpátok géniuszáról írott gondolatfutam és az uszítás a „barbár magyarok” ellen.

Adrian Paunescu, Ceausescu udvari költője, a hetenkénti vándorarának játékmestere, amiként Stefan Pascu az álomgyár-történész is, tudta: a diktatúra kicsiszolta azokat az eszközöket, amelyek az egynyelvű ország megteremtéséhez szükségesek. A lelkek elnyomorodását pedig majd elvégzi az idő, legfőnebb el kell fogadni egy-két gyaur – vagy már janicsár – fölkinálkozását. Csak válogatni kell...

Mintha erről is vallana Hajdú Győző abban az interjúban, amelyet Paunescunak adott, s amelyet még tavaly november 13-i számában közölt a *Totusi iubirea* című bukaresti lap. Kérdezhetnők magunktól: hogyan lehet, hogy H. Gy. épp Paunescunak adott interjút? S miért okád tüzet oly kitartóan mostanság is a „magyar szélsőségesek”, a magyarországi „irredenta” elemek, a „revizionisták” ellen? Az a H. Gy., aki épp hogy megmenekült 1989 decemberében a népharagtól. Lehetséges, hogy ma sem érti a harag okát? Vagy megeshet, hogy nem tartja bűnnek mindazt, amit tett? Azt, hogy azokat szolgálta, akik eldöntötték: a magyarság főleges teher a román mindnapokban?

Valóban azért volt az együttműködés-készség, azért a janicsárkodás, hogy segíthessen? Azért küldött finoman szólva beszámolót is például Ceausescunak s „egy részletesebb jelentést” a marosvásárhelyi Securitatenak 1977/78-as amerikai útjáról és az amerikai magyarokról? A jelentésben embereket, szervezeteket, egyesületeket, intézményeket minősített: a „revizionistákat” persze... A kalandos úton nyugatra jutott levelet a müncheni Nemzetőr 1978. évi július-augusz-

tusi száma közölte. A lap – okkal – összefüggést sejt a „tájékoztató és a magyarság ellen újra szított román támadások között”. *„Alig vált ismertté Magyarországon H. Gy., a marosvásárhelyi Igaz Szó főszerkesztőjének Ceausescuboz intézett jelentése múlt évi amerikai körútról – írta a Nemzetőr –, a román kormányzat elérkezettnek látta az időt a magyarság elleni nemzetközi támadásra... E jelentés az utóbbi évtizedek egyik döbbenetes okirata.”*

H. Gy. a Paunescunak adott interjúban hosszasan bizonygatja, hogy ki mindenkin próbált segíteni, ám a megsegítettek szerinte „hálátlanok bizonyultak”. Nem oktalan talán a kérdés: hány emberen is segíthetett? Két tucaton, kétszázon? Ötszázon talán? Megeshet többen is. Csakhogy a mérlegnek ez csak egyik serpenyője. A másikban ott van a tett, a magatartás, amellyel fenntartás nélkül azok mellé állt, akik – folytatván és betetőzve a nagyromán nacionalista politikát – kimondták a halálos ítéletet az erdélyi magyarság felett. Tehetett jót ezer emberrel, akár többel is, de a mérleg jótett serpenyőjével szemben ott van a másik, amelyet két és fél millió magyar sorsa ránt alá.

Miért haragudtak volna hát H. Gy.-re a románok a decemberi na-

pokban? Nem volt okuk rá. Paunescu le is írja. H. Gy. *„minden körülmények között kinyilvánította szeretetét Románia és aziránt, hogy Erdély Romániához tartozzék”.*

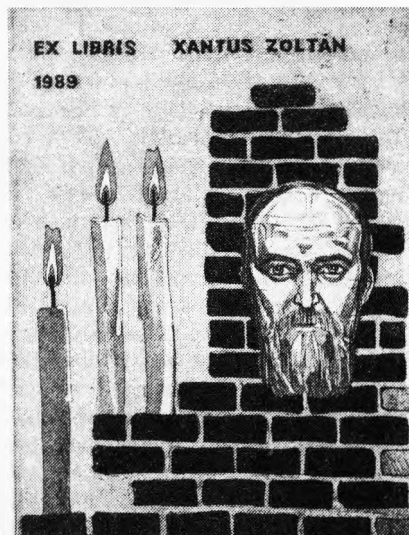
Erről van szó, semmi másról.

Ceausescu udvari költője, Paunescu, és az udvari történetíró, Stefan Pascu táplálták hosszú éveken át a tömegekbe a dák paraszakból élesztett gyűlölet-lángot; és ezt fújta maga H. Gy. is. Hogy nem egyedül a magyarok közül? Erről még vitatkozni is fölösleges. Miként arról is, hogy ez az öngazoló interjú kétségtelenül visszakereszkedés részéről a bukaresti tűzhely mellé...

H. Gy. lapszerkesztőként, politikusként mindegy, hogy akarva vagy akaratlanul, olyan ügyet szolgált, amelynek célkitűzése az erdélyi magyarság megsemmisítése. A kórusban – lehangosabbbként – persze kimondhatja, hogy nem egyedül szolgált így, csakhogy a mások bűne az övét nem kisebbíti.

SZAMOSKÖZY ISTVÁN

U.I.: Lapzárta után került kezünkbe Paunescu lapjának több száma is. Hajdú Győző úgy tűnik, főmunkatársa lett a Totusi iubirea c. kiadványnak. A latin mondat jut eszünkbe: „Stmilis simili gaudet”. (Hasonló a hasonlónak örül) avagy madarat tolláról, embert barátjáról. A szerk.

Nemzetállam és intolerancia

Megdöbbenett az az „örömmá-mor”, amely 1989. december 22-ike után arra készítette a magyar sajtót és az akkori politikai élet egyes képviselőit, hogy áradó lelkesedéssel üdvözöljék a dicsőséges „román forradalmat”. Azt hirdették: a zsarnokot és nejét megölték, a kommunizmust elsöpörték, s immár jó világ lesz, mert a demokrácia és a testvériség dagasztja minden ember kebelét „nemzetiségi hovatarozástól” függetlenül. Leginkább az képesztett el, hogy az örömkórusban ott énekeltek olyan erdélyi vagy Erdélyből Magyarországra származott magyarok is, akiknek optimizmusát alig lehet tudatlansággal vagy naivitással indokolni...

El lehet – lehetett – azt hinni, hogy egy népnek, amelynek tudatát az utóbbi évszázadokban az intolerancia szellemében formálták, s amelynek nacionalizmusát a XX. században elért sikerek – a megvalósult Nagyrománia, egyes kisebbségek asszimilálása vagy elűzése – igazolták, néhány nap alatt megváltoztatja a mentalitását, s megszorítja a feléje nyújtott baráti kezét?

Tévedés ne essék, senki sem elenezheti józan ésszel a „baráti kezét”. Még akkor sem, ha tudja, hogy belezsibbad majd a hiábavaló nyújtogatásba. A románok „vannak”, együtt kell velük élnünk s nekik velünk, még akkor is, ha sok időnek kell eltelnie addig, amíg ezt ők is megértik.

Saját kudarcaink bennünket bölcsibbakké tettek. Alig hiszem, hogy akadna ma olyan magyar, aki például egy nem magyar tömegre ráakarná szabni a magyar „nemzetállamot”. De ennyire „bölc” sem le-

het a magyarság, hogy belenyugodjék abba, hogy két és félmilliónál több magyart magyarságában felhasználjanak a ma Romániájában. Még akkor sem, ha ez – egyesek véleménye szerint – „tehermentesíténé” a magyar-román kapcsolatokat. *Az erdélyi magyarságnak már nincs miben engednie. Csak a többségek engedhetnek!* S reméljük, hogy idővel rákényszerülnek belátni ezt, mert ha nem, végzetes lemaradásra ítélik magukat. De addig, míg ez bekövetkezik, olcsó optimizmussal nem szabad áztatni magunkat...

Az erdélyi magyarságot ma is fojtozó román nacionalizmus egyik műhelye a moldovai Jászvásárban, mai nevén Iasi-ban volt, s megformálásán a „Junimea” néven ismert kulturális társaság munkálkodott.

A „Junimea”-t (magyarul: Ifjúság) 1863-ban alapította néhány lelkes, külföldről frissen visszatért fiatal jogászdoktor. Kezdetben a társulás politikai jellegű volt, némi kulturális vonatkozásokkal. Ugyanakkor a tagok vállalták, hogy támogatják egymást politikai érvényesülésükben.

Ahogy azonban telnek az évek, mind több és több költő és író lép be a szellemi mozgalommá szélesedő társaságba, amelynek célja immár az, hogy új irányt szabjon a román kultúrának. Sajtóorgániumuk, a Convorbiri literare (Irodalmi Beszélgetések), a XIX. század legszívesebben olvasott román irodalmi folyóirata volt. A társaság alapítótagja és szellemi vezére, Titu Maiorescu. Tagjai között ott található a román irodalom legnagyobbjai: Eminescu, Creanga, Caragiale és Slavici, A. D. Xenopol, a történész és Vasile Conta, a filozófus. Ez utóbbi Titu Maiorescu a „Junimea” filozófusának nevezi, s úgy gondolom, nem lesz érdektelen néhány gondolatának felvillantásával érzékelteni, hogyan is viszonyult a másághoz az akkori román gondolkodás, annál is inkább, mert ez a gondolkodás és viszonyulás ma is élő, és sokkal veszélyesebb most, mint annak idején. Mert ami akkor a ta-

nult emberre volt jellemző, az ma már általánossá vált, tömegeket mozgat, s az erdélyi magyarság életére tör.

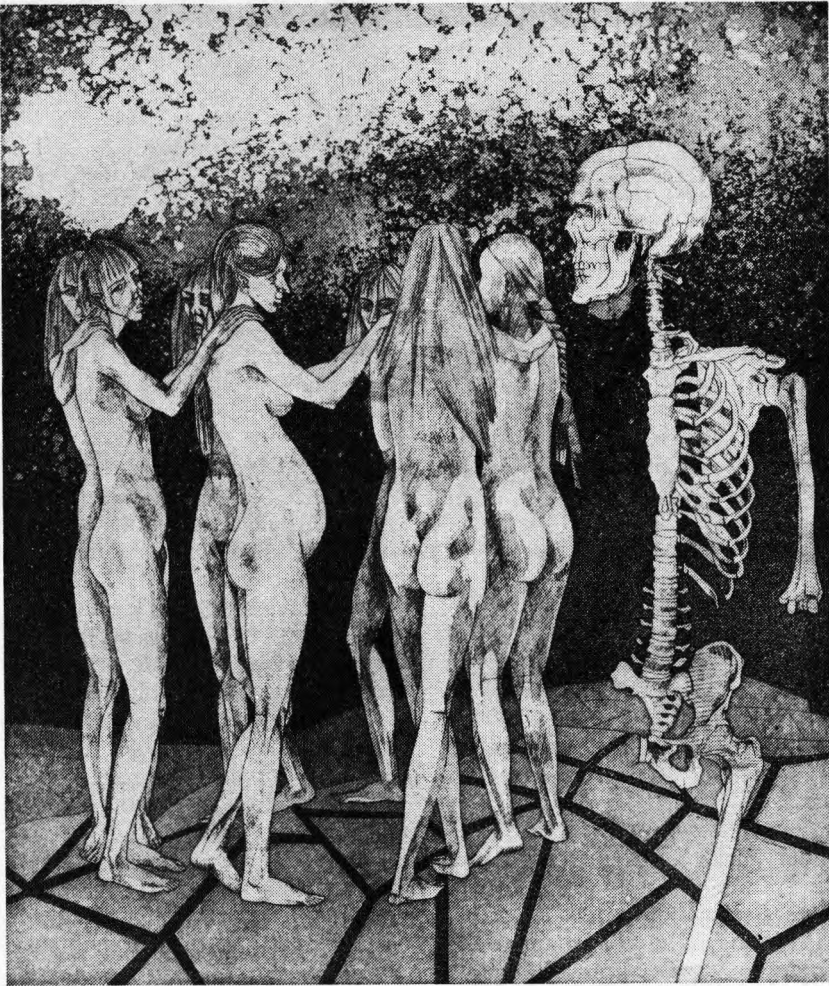
Vasile Conta 1845 és 1882 között élt. Németországban dokto-rált, Jászvásárban egyetemi tanár. Filozófiája, mivel materialista színézeti volt, nem gyakorolt különösebb hatást a román kultúrára. Politikai tevékenysége, cikkei és parlamenti beszédei annál inkább. Ő a „Viata” (Élet) nevű érdekvédelmi (fajvédő?) társaság egyik alapítója, amelynek célja a zsidóknak a gazdasági életből való kiszorítása.

1879-ben képviselő lesz, hogy részt vehessen azokban a vitákban, melyek középpontjában az alkotmány 7. cikkelye áll, amely szerint a zsidók nem lehetnek román állampolgárok. Néhány gondolatát fogom idézni, melyekkel olyan sikert aratott, hogy tanügyminiszteri tárcát kapott Ion Bratianu kormányában.

„... egy állam létezésének és fejlődésének első feltétele az, hogy polgárai ugyanahhoz a fajhoz tartozzanak, hogy ugyanaz a vér folyjék ereikben, mert ebben az esetben (...) az államot alkotó minden polgár vonzódik egymáshoz egy általános szeretetérzet révén, ennek az érzelemnek a révén, amelyet farkonszenvenek nevezünk. Sőt, ennél még többről is szó van. Ha arra gondolunk, hogy az egyazon néphez tartozó egyén ereiben ugyanaz a vér folyik, megértjük, hogy az átöröklődés következtében az ugyanahhoz a néphez tartozó egyének nagyjából ugyanúgy gondolkodnak, úgy, hogy nagy megpróbáltatások és különleges események alkalmával mindegyikük szíve ugyanabban a ritmusban fog verni, mindegyikük ugyanúgy fog vélekedni, mindegyikük ugyanazért a célért fog cselekedni. Más szavakkal: a nemzetnek, mely egyetlen fajból fog állani, egyetlen súlypontja lesz, s csakis, csakis egy ilyen nemzet állama teremtheti meg a legjobb feltételeket ahhoz, hogy erős, időtálló és fejlődőképes legyen.”

Ezek után nem csodálkozunk, ha a zsidókról azt mondja:

„(...) a legjobban kialakult s a legkülönállóbb nemzet a világ nemzetei közül (...) A lényeg az, hogy egy olyan faj hozta létre, amelyik mindig megőrizte önmagát. Törvényeik gyűjteménye, a Talmud, politikai, polgári, közigazgatási, közrendet biztosító, de még közösségi és egyéni higiéniára vonatkozó törvényeket is tartalmaz (...) Sőt, ami ennél több, még hazá-

juk is van. Igaz, nem valóságos hazájuk, hanem képzeletbeli Palesztina, de azt annyira szeretik, és annyi hazafias érzelmet táplálnak iránta, hogy egy másik haza iránt már nem marad hely bennük a szeretet és a hazafiasság számára. (...) A politikai törvényeken kívül Mózes még házi törvényeket is alkotott számukra: az, ami említésre méltó ezekkel a törvényekkel kapcsolatban az, hogy megtiltják a zsidók számára az idegenekkel való egybeolvadást a házasság által (...) Hogy ez a törvénygyűjtemény szilárd maradjon, hogy mindörökké ebben a formában maradjon meg, vallás formájába öltöztették, hogy ilyenképpen örökéletű legyen, mint a vallás igazsága. Nekik egymás között erkölcsösen kell viselkedniük, de az idegenekkel való kapcsolataikban erkölcstelenek is lehetnek, ha ezáltal leigázhatják őket, mert semmi sem számít erkölcstelennek nekik, ha ezzel megkönnyítik a Messiás eljövetelét". (Hivatalos Közlöny, az 1979. szeptember 5-iki ülés, 5776. o.)

Nem állhatom meg, hogy ezzel kapcsolatban ne idézzek egy későbbi véleményt, melyet ma is aláírna szinte minden román értelmiségi:

„Nem lehet azt mondani, hogy Conta filozófus nem volt toleráns, és hogy nézetei sértenék a zsidó nemzet alapelveit. Ő csak arra mutat rá, hogy a zsidóknak, mivel valóságuk tiltja, hogy csatlakozzanak ahhoz az országhoz, amelyben élnek, tehát hogy hozzájáruljanak annak fejlődéséhez, csak olyan jogaik lehetnek, melyeket az emberiség biztosított a számukra nálunk, nagyobb mértékben, mint más helyeken...” (G. D. Scraba, Vasile Conta. Studiu filozofic, Editura Fundatiunei I. V. Socec, Bukarest, 1913.)

„...nálunk nagyobb mértékben, mint más helyeken”: 1867 és 1913 között a román parlament 196 antiszemita, korlátozó, kirekesztő jellegű törvényt szavazott meg.

Nos, ilyen „eszményekkel” vágott neki a jövőnek a fiatal román állam, hűen hagyományaihoz, hiszen területén örmények, zsidók, magyarok (csángók), törökök, tatárok, bolgárok, ukránok, görögök éltek, akiket asszimiláltak, elűldözték, kiirtották, vagy legalábbis vallásuktól, nyelvüktől igyekeztek megfosztani őket. Az örmények nagy része Erdélybe menekült. 1880-ban csak a Ókirályságban 500 000 zsidó

élt. Ma húszezren sincsenek a kike-rekített Romániában. S a csángók? Deresre húzták őket, ha nyilvános helyen anyanyelvükön beszéltek. Bolgárok? Alig vannak. Elmentek, beolvadtak. Törökök, tatárok? Soruk akkor pecsételődött meg, amikor Dobrudzsa „ősi román földjét” kárpótlásként megkapta Románia az átengedett Dél-Besszarábiáért. Th. T. Buraia, a „Junimea” tagja, sorozatot közöl ebben az időben (1880-ban) a „Convorbiri literare”-ban Dobrudzsa utazás címmel. Íme egy részlet ebből az írásból:

„Egy átfogó pillantást vetve erre a mezőgazdaság, a kereskedelem és az ipar szempontjából a legnagyobb elmaradottság állapotában lévő tartományra és lakóira, akik nagyrészt minden intellektuális kultúrát nélkülöző tatárok, törökök és más nemzetiségűek, feltesszük a kérdést: vajon sikerülni fog-e nekünk valaha, hogy *tiszta román országot csináljunk ebből a tartományból?* A tatárok és törökök, akik a lakosság domináns részét alkotják, el fognak-e románosodni valaha, vagy legalábbis kötődni fognak-e ahhoz az országhoz, amelyhez csatolták őket, olyannyira, hogy Romániát hazájukként szeressék?”

Ez a nép, amely nemzeti szempontból annyira különbözik tőlünk, amely semmiféle rokonságban nincsen velünk, s amelynek mások a szokásai, a babonái, más az erkölcs és a hite, beolvad-e valaha nemzetünkbe? A vallása arra készíti, hogy ne legyen más, mint ami: vajon mikorra sikerül nekünk a vallásukat megváltoztatni, hogy utána elrománosítani is megpróbáljuk őket? Mikorra sikerül nekünk igazi román katonákat csinálnunk belőlük...?”

Az eredmény? Ma Dobrudzsa szinte „tiszta román ország”...

De Erdély még nem az! Hetven éves román uralom után sem. A kiűldözések, néptartások, a románok erőszakolt betelepítése ellenére sem.

Adalékok a köröstárkányi tragédiához

Érdeklődéssel olvastam az „Erdélyi Magyarság” 1990/3. számában Beke György „Kilencvenhárom halott” c. megemlékezését az 1919. évi köröstárkányi vérfürdőről. A szerzőnek „Itt egymásra találnak az emberek” c., Bukarestben megjelent könyvét nálunk nem terjesztették. Viszont kb. ugyanabban az időtájban publikáltam „Tiszántúl elvesztése 1919. áprilisában” címmel a Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1982-83. évi kötetében, amelyben kitértem a köröstárkányi eseményekre is. Ehhez egyaránt felhasználtam Constantin Kiritescu „Istoria pentru intregirea Romaniei 1916-1919” (Bucuresti é.n.) és Koréh Endre „Erdélyért – A székely hadosztály és dandár története 1918-1919” (Bp., é.n.) c. könyveit. Kiritescu a köröstárkányi eseményeket nagyon sommásan intézte el, amint könyvének az április 17-19-e közti harcokra vonatkozó részlete is bizonyítja:

„Rasoviceanu ezredes parancsnoksága alatti vegyes különítmény azokból a csapatokból állt, amelyek részt vettek a halmágy-csúcsi szoros elfoglalásában – a 9. vadászrezred, egy zászlóalj a belényesi ezredből – a tüzérséggel áthaladtak a Fekete Körös völgyében Belényes irányába. A Dealul Mare-i erős állást egy magyar kadétszászlóalj védte (csak egy század volt – saját megjegyzésem), amely különös hősiességgel harcolt és nagy veszteségei voltak. Másfél órai harc után a kadétokat menekülésre kényszerítették. A vadászok elfoglalták Dealul (Mare) csúcsát, ahonnan Belényes látha-

tó. A kadétook megkísérelték új ellenállási vonal szervezését Kristyórnál, de a vadászok heves támadások után napnyugtáig elfoglalták. Carpinetnél a kadétook parancsnokát foglyul ejtették, de a zászlóalj maradványai visszavonultak Vaskóh felé, amelyet a mi csapataink éjjel után elfoglaltak... Rasoviceanu különítménye folytatta előnyomulását Vaskóhtól Belényes felé, amelyet gyalogság és erős tüzérség védett. A belényesi ütközet heves volt. Nyégerfalvát és Köröstárkányt ez éjjeli ütközet folyamán felgyújtották és elfoglalták.”

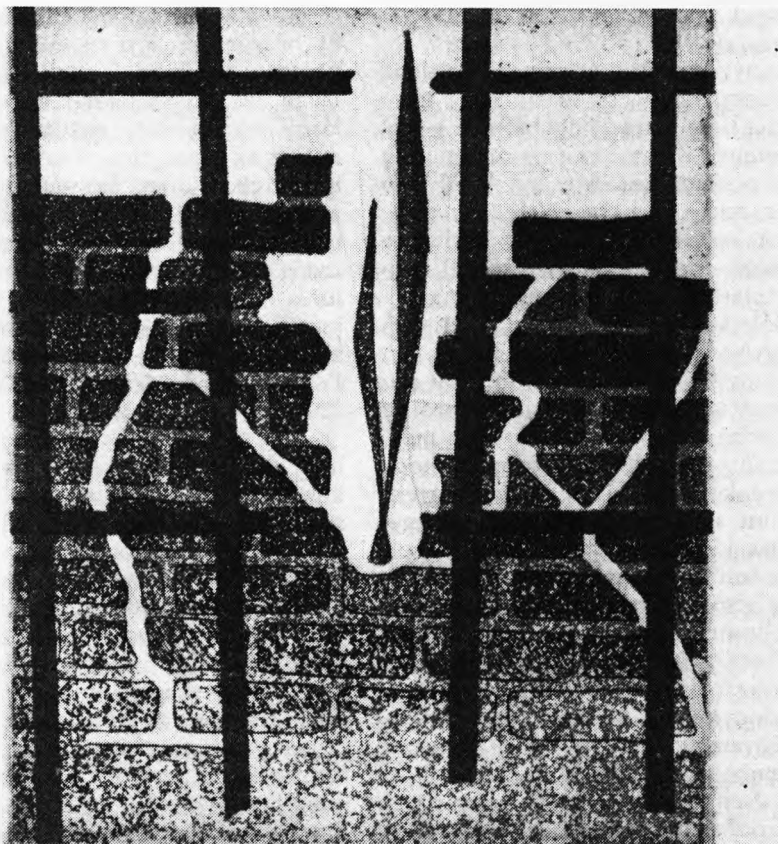
Kiritescu ezzel napirendre tér a Fekete Körös völgyében történtek fölött. Annál részletesebben ír róla Koréh Endre tábori lelkész, azzal kezdve, hogy a harcot a nagyváradi honvéd hadapródiskola 17-18 éves növendékei vették fel, a Verbóczy

zászlóalj három százada és két üteg támogatásával, majd a tartalékból három további század is akcióba lépett.

E küzdelemben Köröstárkány népe példátlan hősiességgel vett részt. Férfiak, asszonyok, vállvetve harcoltak a székely rajvonalba a magyar szabadságért.

De meg is szenvedtek érte úgy, mint 1848–49-ben az erdélyi magyarok. Másnap békés szándékok színelve, közérdekű hirdetés meghallgatására gyűjtötték össze a falu népét a községháza elé. Ez alatt Szakota, volt kristyóri jegyző géppuskákat rejtett el a szomszéd telken.

Mikor már a lakosság együtt volt, megszólaltak a gépfegyverek. Percenk alatt halomra lőtték a fegyvertelen lakosságot. (...) De még ezzel nem volt vége a tárkányi rémségeknek. Újból kihirdetés következett,

hogy a falu népe temesse el a halottakat. Még a szomszédos nyégerfalvaiakat is kirendelték. Mikor a szerencsétlen lakosság újra együtt volt, megint végig gépfegyverezték őket.

E rémes tömegmészárlásnak 81

köröstárkányi és 17 nyégerfalvi lakos lett az áldozata.

Az alábbiakban közöljük a tárkányi áldozatok nevét és életkorát:

E rémes tömegmészárlásnak 81 köröstárkányi és 17 nyégerfalvi lakos lett az áldozata.

Miklós István 75, Mikló Mihály 72, Benedek János 82, Antal László 72, Szatmári Mihály 74, Szatmári János 78, Oláh Zsuzsánna 65, Nagy Zsuzsánna 68, Halász Sámuel 63, Oláh Ferenc 70, Balla Ferenc, vak ember 80; P. Antal László 80, Szatmári János 75, Lőrincz János 78, Karacs Mihály 75, Gyulai Gábor 66, Benedek Mihály 75, Halász Julianna 65, Szatmári Péter 77, felesége 70, Antal Ferenc 75, Gyulai László 76, Zsupán János 77, Illés Péter 78, Miklós Katalin 60, Nagy Mihály 65, Mikló Ferenc 60, Lőrincz Mihály 70, Mikló László 60, Gábor Ferenc 60, Gábor Péter 45, Mikló Mihály süketnéma 34, Antal Ferenc 42, felesége 25, Mikló József 42, Szatmári Ferenc 60, Erdei Ferenc 55, felesége 53, fia Ferenc 20, Szatmári Ferenc 50,

felesége 44, Erdei Ferenc 33, Kovács Péter 48, Erdei Mihály 50, Szatmári Sándor 54, Antal Péter 50, Benedek Mihály 55, Benedek János 45, Zsupán Gábor 46, Bunta János 40, Oláh Ferenc 42, Antal Kata, süketnéma 40, Gyulai Ferenc 48, Mikló Ferenc 55, Mikló Julianna 52, Szatmári Erzsébet 24, Balla Ferenc 50, Szatmári Ferenc 35, Erdei Ferenc 55, Antal István 60, felesége 52, Gyulai Ferenc 50, Gyulai Péter 49, Benedek Ferenc 46, Iszák Mihály 53, Strozinger Sándor 52, veje Pap Sándor 23, Erdei Mihály 50, Benedek Ferenc 52, Oláh Ferenc 54, Oláh József 50, Halász Péter 58, fia Péter 16, Gyulai István 42, Mikló Sándor 48, Halász Katalin 42, Pap Mihály 48, Birta Teréz 24, Antal János 15, Fencsi Péter 50, Benedek Péter 52 éves.

Az alábbiakban közöljük a tárkányi áldozatok nevét és életkorát:

Tehát 67 férfi és 14 nő, köztük leányok, fiatal fiúk, vakok, süketnéma...

Négy sebesült volt még, akik felépültek.

A nyégerfalviak között még 17 halott volt, köztük öt idősebb férfi és egy 16 éves fiú. (...)

A köröstárkányi rémségeket betetőzte, hogy Izsák Mihálynak (55 éves) élve kezét, lábát, nyakát levágták, Szatmári Sándornak (50 éves) szintén a nyakát vágták át. Mindezek után felgyújtották és teljesen kirabolták a jómódú magyar községet.

Az öldöklés hiteles adat szerint 204 magyar gyermeket juttatott árvaságra!

Azóta amerikai és angol missziók fordultak meg Köröstárkányban s megrendülve hallgatták a kegyetlenségek történetét.

Beke György írásából az derül ki, hogy Köröstárkány kirablása és felgyújtása a környékbeli román falvak lakóinak a lelkiismeretén szárad. Ez azonban nem lehetett spontán akció, azt valakinek meg is kellett szervezni. Ez pedig nem lehetett más, mint Szakota biharkristyóri jegyző, a belényesi, tehát erdélyi románokból szervezett ezred tisztje, mert a géppuskákat ő állította fel a község háza körüli telken. Csak a tömeggyilkolás után indult meg Köröstárkány elpusztítása a környékről becsődült, fejszével, késsel és puskával felszerelt románajkú lakosok által.

FOGARASSY LÁSZLÓ
(Pozsony)

Akikért nem szólt a harang

„A népszámlálás adatai szerint hetvenezer magyar hiányzott a háború befejezése után a Vajdaságból... Ezeknek egy része Magyarországon él, sokan hontalanul kószálnak a nagyvilágban. De hol a hiányzó 30-40 ezer? Valamennyien tömegsírokban? Kinek a lelkiismeretét terheli esztelen haláluk?”
Tito partizánjai válogatott kegyetlenkedésekkel álltak bosszút a védtelen civil magyarokon, majd hallgatást parancsoltak a tömegsírok fölé... Illés Sándor emlékirása ezt a bűnös csendet töri meg.

(...) Nehezen ment a vetkőzés, egyiknek, másiknak belegabalyodott a lába a nadrágszárba, megtántorodott, térdre esett. Végül azonban ott tornyosult a ruhakupac; bocskorok, csizmák és nyútt cipők tömege; zoknik, piszkos, büdös kapcák, ingek, alsók, amelyeket már levezettek félelmükben; szvetterek, kötött kabátok, ócska zakók, prémes bekecsek egyhalomban.

A partizánok turkálni kezdtek közöttük. Egyik-másik kiválasztott egy-egy pár jobb állapotban lévő cipőt, a nadrágokat félredobálták, de a kötött kabátokon majdnem összevesztek. Krisztusnak is így sorsolták ki a ruháját valaha a keresztfa alatt, s akkor se jött angyal az égből, hogy segítsen – gondolta a kisbíró sóhajtván és belenyugodva a sorsába.

De ez a belenyugvás csak egy fél percig ba tartott, nyomban fel-lángolt benne ismét az életösztön. Nem szabad meghalni! Meg kell menekülnie! S bizott is ebben. De hogyan? Merre fusson? Most már teljesen mindegy. Ha itt marad, akkor is belelövik a gödörbe, a többiekkel. Ha fut, akkor is utoléri a golyó. De jobb menekülve meghalni, mert ha csak egy ezredrész remény van, akkor is meg kell kísérelnie.

– Kisfiam, drága gyerekem, Istvánkám! – hangzott egy elgyötört hang. Nyomában mintha átszakadt volna a hallgatás gátja: – Szűzanyám, segíts meg bennünket! Mária, kedvesem! Édesanyám, segíts rajtam! – Nevek, kedvesek neve hangzott el utoljára, sóhajtasok, könnyörgések, amelyet igyekezett elnyomni a fegyverropogás.

Elsőnek az örök tüzeltek a hozzájuk legközelebb állókra, aztán megszólaltak a géppisztolyok is a lányok kezében. Hangos vibáncollással lövöldöztek, látszott, hogy örömük telik a gyilkolásban. Sztoján az öreg Hévizit lőtte tarkón a pisztolyával, majd belerúgta a gödörbe, amely már félig megtelt. Iszonyat lobogott a levegőben,

vérszag terjengett, keserű volt a löporfüst és csípte a szemet.

Horváth beleájult a gödörbe, amely ragacsos volt már az embervértől. Rázubant egy hulla, ki-mászott alóla, felkapaszkodott a gödör peremére, majd egy hatalmas ugrással kint termett.

Az egyik őr, aki legközelebb állt bozzá, bátrabőkölt a láttára. Iszonyatos lebetett: egy véres ember ugrik ki a halottak közül torz arccal, valamit üvöltve, balátra szánva tör magának utat a lányok között, és kecskebak-ugrásokkal cikázik ide-oda a sirkeresztek között. Amikor felocsúdott, utána lőtt. De akkor már a lányok géppisztolya is kelepelt, csak úgy pattogtak a gellert kapott lövedékek a kőkeresztekről.

A meztelenül menekülő kisbíró elképesztő gyorsasággal szaladt, felbukott, újra felkelt, futott tovább, libegve, kifulladásra, ereje végső megfeszítésével. Az élete forgott kockán, s ez megsokszorozta az erejét. A félelem adott neki erőt. Szisszentek körülötte a golyók, egyik-másik sorozat a lába előtt paskolta a földet, de egyik se találta el. Mellé szegődött a szerencse. Talán azért, hogy maradjon hírmondónak egy tanú a szörnyű és gyalázatos tömeggyilkosságról.

Éveknek tűnt a fél percnél alig hosszabb ideig tartó rohanás a sirkeresztek, emlékművek között a temetőben. Nem futottak utána, nem üldözték, de kilőtték nyomába az egész tárat. Aztán elhallgattak a fegyverek, a sűrűsödő alkonyatban már nem látták a menekülő meztelen embert, s visszatért üldözőinek figyelme a még életben maradtakhoz. Vagy tizen térdeltek még rimánkodva a gödör szélén, amely megtelt véres, vonagló, börgő hullával. (...)

*

Amikor otthon járok, Temerinben, első utam mindig apám sírjához vezet. Úgy megyek én is, ahogy a temerini temetőlátogatók, viszek külön is egy szál virágot a kezemben. Így láttam mindig a helybeliektől, meg a koszorút cipelő falusi fejkendőss asszonyoktól halottak napján, olyan ürüggyel, hogy útjukat lerövidítik, mindig a jeltelen tömegsír mellett vonultak el csapatostól. És amikor a sír mellé értek, akkor mintegy „véletlenül” ráejtetek egy-egy szál virágot. Így vittek virágok azoknak, akiknek a sírján

nem lehetett gyertyát se gyújtani, akikért imádkozni se volt szabad, sőt megállni se a sírjuk mellett. S mégis, lám, kivirágzott a sír, olyan volt mindig, akár a pompázó kert tavasszal.

Ebből a sírból szökött meg valaha Horváth István kisbíró, akinek kálváriáját leírtam. Anyaszült mez-telenül, véresen mászott ki a holt-testek alól. Nekem egyszer elmesélte a nap szörnyű történetét. Amikor apám temetésére látogattam haza, eljött éjszaka, bezörgetett az ablakon.

Egyedül voltam apámmal, a halottal, aki két gyertya között feküdt a ravatalon. Beszélgettem vele. Búcsúztam tőle. A zörgetésre beengedtem Horváth Istvánt. Riadalom és a két gyertya fájdalmas lobogása ült a szemében. Ült csak didergőn ő is a halott mellett, s aztán mintha lázában beszélne. A holtak üzenetét hozta. Tanúként jött, ő maradt meg egyetlen tanúnak.

– Az igazságot mondom most magának. Csak egyre kérem, esküdjön meg itt, az édesapja ravatalánál, hogy addig le nem írja a nevem, amíg életben vagyok. Mert rettenetesen félek.

Az igazság órája volt ez a fekete éjszakában, a virrasztás imái között. Éreztem hangjából a tömegsír iszonyatának üzenetét, a halálszagot, a lőporszagot, a sikolyokat, mert az emberi beszéd csak vacogott belőle.

Mindezt csak akkor értettem meg, amikor hallottam Uracs Lajos esetéről is, akit szintén ez a félelem tartott szörnyű karmai között, s évtizedekig nem mert életjelt adni magáról még a családjának se. Nagy, fekete madarakként repdes ez a félelem még ma is a táj fölött. S észreveszem az emberek szemében, meg tiszta homlokán. Ezt viselte akkor is Uracs Lajos, amikor meglátogattam otthonában, az új temerini házban, amelyet a veje és a leánya építtetett németországi keresetéből. Csak kint az udvar végében mert megszólalni, s tekingetett jobbra, balra, hátha fülel a közelében valaki.

Megértem ezt a félelmet, nekem is volt hasonló érzésem. És megértem kívánságát is, amiről a felesége, az öreg Vicuska beszélt sírva, szinte fuldokolva a könnyektől. Azt mondogatja mindig Lajos: „Oda szeretnék én visszamenni a halálom után, ahonnan elszöktem. Temessetek közéjük, ha meghalok, hogy megfoghassam bajtársaim kezét! Várnak rám...”

Hát létezhet ennél szörnyűbb kí-

vánság? Vicus már járt a községházán: nem adnak engedélyt a tömegsír megbolygatására. A téma tabu. De nekem már elmondta Horváth István, mi történt, s én tovább adhatom, nem köt az esküm, hiszen Horváth meghalt. Én kiáltom el helyette, amit ő szeretett volna elmondani, de már örökre néma, tele van a szája földdel. Minden áldozat helyett szeretnék most kiáltani, azok helyett is, akik szanaszét szórva nyugszanak, ha egyáltalán nyugodni tudnak Bácska sok-sok temetőjének tömegsíraiban, vagy a titokban ásott gödrökben, temetők árkaiban valahol, ahol az éjszaka sötét leple alatt elföldelték őket.

Jártam a múltkor Molnár András portáján is, a Gyepsoron. András bácsit azóta is várja haza Veronika. Ül a gangon vagy a konyhában, minden kapunyitásra összerezzen, minden déli harangszókor kitipeg az utcára, a kiskapu elé állva szemé fölé árnyékolat tenyérrrel kutat a távolban. Izgatottan várja a postást, hátha hoz végre levelet. Ha látja, megkérdi: „Ma se hozott táborigapot? Mert Imrusom a fronton harcol a hazáért...” Nem világosítja fel senki, hogy Imrus már régen elesett a Don-kanyarban, valahol Oszkol környékén. Fehér ingben nyírfák állnak sírja mellett őrséget.

Veronka olykor motyog, máskor mosolyogva beszél magában, és ha csak teheti eltipeg a községházára, ahol már jól ismerik a szerb hivatalnokok. Nem tudnak egy szót se magyarul, de megértik, a férje eltűnését jelenti be minden alkalommal. Az ügyeletes tisztviselő ilyenkor megígéri, hogy értesítik majd, ha előkerül, menjen csak haza, nincs semmi baj.

Egy időre meg is nyugszik. Ül a gangon, és várja újra a postást. Földje már régen nincs, elvette tőle az állam, mert nem tudta teljesíteni a tízszeresen magas követést gabonája beszolgáltatására. Állatot se tart. Ül egykedvűen a gangon vagy a konyhába, és múlnak fölötte az évek. Amikor meglátogattam, én is órákig ültem vele csendben, várva, hátha mond valamit. Kiapadt belőle minden más érdeklődés a világ iránt. Semmit nem mondott. Mozog csak a szája hangtalanul.

Én meg keserűen találgatom ilyenkor, ugyan hány magyar család ment tönkre, s hány rendes magyar ember vált ártatlanul negyvennégy ószén a bosszú áldozatává a Bácskában.

Ami azokban a napokban történt, arról eddig beszélni se volt szabad. Nem volt bizonyíték a nép-

irtásról. Akiket elhurcoltak, azokat éjszaka, titokban vitték el, a sötétség leple alatt. Összefogdosták a volt magyar katonákat, a szabadságon lévő honvédeket. Kiirtották az iparosokat, megtizedelték a parasztságot, megsemmisítették az értelmiséget. Andrée Dezső újvidéki újságíró csak azért, mert magyar lapot szerkesztett magyaroknak, lábánál fogva egy traktorhoz kötözték, és addig vonszolták az utcán, amíg péppé nem változott a feje. (...) Volt, aki felakasztottak, sok embernek kivájták a szemét, megcsonkították, egyeseket karóba húztak. Balkáni módja volt ez a bosszúnak. Mindezt a főparancsnok előzetes engedélyével, előre elkészített forgatókönyv alapján.

A népszámlálás adatai szerint hetven ezer magyar hiányzott a háború befejezése után a Vajdaságból. Hová tűnt? Hozzávetőleges számítások szerint, mintegy harminc-negyvenezren költöztek el őseik földjéről a háború végén. Ezeknek egy része Magyarországon él, sokan hontalanul kószálnak a nagyvilágban. De hol a hiányzó 30-40 ezer? Valamennyien tömegsírokban? Kinek a lelkiismeretét terheli esztelen haláluk?

Miért haltak mártírhalált? Szólni kell arról, mi történt, hogy ne újabb és újabb vizsályt, ne véres bosszút hozzon a holnap erre a tájra, hanem megértést és megbocsátást. Szóljon értük is harang.

Ezért kiáltok

ILLÉS SÁNDOR

(Részlet a szerző azonos című közelejövőben megjelenő kötetéből.)

Diákszínjátszók alkonya

Kolozsvári diák koromban egymást érték a német, angol, francia és más idegen nyelvű tanszékek irodalmi rendezvényei. Miért ne kezdeményezhetnénk egy előadást mi is a magyar tanszék égisze alatt? – gondoltam. A végső lökést dr. Örfenberger Abafáy Gusztáv *Shakespeare csillagzata alatt* címmel közölt esszéje adta, amely a Korunk-ban jelent meg 1954-ben. Az írás Bolyai János A párizsi per című vígjátékát méltatta. Balogh Edgár mutatott be Abafáy Gusztávnak, aki lelkesen üdvözölte az ötletet, és átadta a szindarab szövegét. Már első olvasásra túlzásnak tűnt „Shakespeare csillagzata” alá helyezni a gyengécske játékot, ám úgy véltük, rövid idő alatt sikerült színpadképessé tennünk az archaikus nyelvezetű írást.

Közben „suttogó” propagandát kellett folytatnunk a hibernáló színjátszó csoport feltámasztásáért. Ám két hétbe sem telt, készen álltunk a kezdésére. Csehi Gyula professzor, a magyar irodalmi tanszék vezetője írásban kérte a rektortól az előadás engedélyezését. Constantin Daicoviciu hajdani rektor a következőket írta a kérelem bal felső sarkára: *„Egyetértek, amennyiben az illetékes szervek (Ifjúságkaszövetség, Diákszövetség stb.) egyetértenek!”* Majd szóban hozzátette: célszerűbb lenne a bölcsészeti kar dékánjának beleegyezését is kérni. Mircea Zaciú dékán csak két szót írt a rektor lendületes aláírása mellé: *Kedvezően jegyezve!* A többi már gyermekjátéknak tűnt... És minden gördülékenynek és könnyűnek ígérkezett. Két héttel a kitűzött bemutató előtt azonban bomba robbant.

Hadd jegyezzem meg, hogy a botrányt megelőzően Marosvásárhelyen jártam, és többek között Szabó Lajos drámáiróval, a Szentgyörgyi Színművészeti Intézet akkori rektorával is találkoztam. Szóba hoztam a készülő előadásunkat, sőt jelezte, hogy szívesen látná vendégül az előadást az intézet stúdió-színpadán. Kolozsvárra visszatérve megemlítettem a meghívást. Balogh Edgár – lelkesedett a meghívásért – és szokásához híven magánakcióba kezdett.

Balogh Edgár nem tudni milyen minőségben, a bemutató utáni hétre igényelte az egyetem autóbuszát, amit – mint várható is volt – visszautasítottak. Akkor Senkálcsy Endréhez, a kolozsvári Állami Magyar Színház akkori igazgatójához fordultunk, aki megígérte a színház autóbuszát, mindössze egy írásbeli kérelmet igényelt az egyetem részéről. Balogh Edgár elment a rektori hivatalhoz, ahol a titkárság vezetője megfogalmazta a színházhoz intézendő kérelmet. Pont abban a kritikus pillanatban lépett be Mircea Zaciú dékán, és iszonyú botrányt rendezett. Kijelentette, hogy tudta nélkül, sőt az ő szándékos megkerülésével szándékoztak egy iratot közvetlenül a rektori hivatalhoz juttatni.

A dékán első fokon Csehi Gyula professzort vonta felelősségre. Közölte, hogy nem kaptuk meg írásban a párt- és ifjúsági szervezetek hozzájárulását előadásunkhoz. Végül kilátásba helyezte, hogy nem engedélyezi a bemutatót, hacsak meg nem erősítem minden szinten írásban is a szóbeli jóváhagyásokat. Nem kevesebb, mint kilenc aláírást kellett begyűjtenem a kérvény margójára. Nyolcat néhány óra leforgása alatt megszereztem, de az utolsónál elakadtam. Az egyetem pártbizottságának titkára kiüzent az irodájából, jöjjenek vissza néhány nap múlva. Úgy vélem, információkat akart gyűjteni ez ügyben. Megoldásként azt javasoltam, harangozzuk be a sajtóban a külszöbön álló bemutatót.

Így néhány nap múltán Csehi Gyula három nagy példányszámú lapot helyezhetett a dékán asztalára a közelgő bemutató híreivel. Zaciú dékán dühöngött: letépte a nyakendőjét, üvöltött, fenyegetőzött.

Végül is nagylelkűen hozzájárult az előadáshoz – ha már annyit dolgoztunk rajta –, de jelezte, véget kell vetni az effajta szeparatista elhajlásoknak.

Megtartottuk hát a bemutatót. Telt ház előtt. És a zsúfoltságot a Securitate szép számban megjelenő tisztjei tetézték, duzzasztották az ártatlan diákelőadás...

Engedtessek felsorolnom néhányat a felsorakoztatott vádakból: a színjátszók nem kizárólag bölcsész hallgatókból verbuválódtak, és ezen belül nem csak magyar-szakosokból. Következésképpen a megtartott előadás nem tekinthető tanszék-rendezvénynek, amint az a kérelmen írva állott. Ebből pedig az következik, hogy félrevezettük az egyetem vezetőségét, a párt- és ifjúsági szervezeteket. Nem küldtünk tiszteletjegyet az illetékes szervek képviselőinek (hozzávetőleg harminc „fontos” személyiség nem kapott meghívót). Több ízben vettük törvénytelenül igénybe a próbatermet, késő éjszakáig tartottunk próbákat, és bántalmaztuk a portást, aki a terem elhagyására szólított fel minket.

Csehi Gyula professzornak az egyetem pártvezetősége, nekem pedig az ifjúsági szervezet előtt kellett magyarázkodnom a képtelen vádak ellen. A professzor urat leváltották tanszékvezetői tisztségéről, nekem pedig kilátásba helyezték az Ifjúságkaszövetségből való kizárásomat. Ez egyenértékű lett volna az egyetemről való kizárással – néhány héttel az államvizsga előtt. Végül is megúsztam egy írásbeli megróvással.

Utólag megtudtam, az a bemutató körüli hecc továbbgyűrűzött a magasabb szintekig. A felszámolás „koreográfusai” adtak mégis néhány éves haladékat...

SZANISZLÓ JÓZSEF

A szabadság lépcsőfokai

A két világháborút követő nagyhatalmi szerződésrendszerek Kelet-Közép-Európában a hiányzó és kívánatos önálló államokat mesterséges országokban teremtették meg sebtében, az eleve mesterséges országok erőszakosan terjeszkedő birodalmi diktatúrák, előbb Nagy-Németország, majd a Szovjetunió függőségébe kerültek. Diktatúra diktatúrát honosít meg, alávett és kiszolgáló diktatúrát. Észtországtól Albániáig ezért nem érvényesülhettek a természetes adottságok és igények a mesterséges országokban és államokban, illetve a természetes törekvéseket ezért fojtották el akár véres erőszakkal. Mesterséges országokon és államokon itt nem egyszerűen a központosított birodalmakat átmenet nélkül fölváltó, névlegesen önálló királyságok és köztársaságok érrendők, hanem elsősorban az, hogy ezek a több nemzetből, nemzetrészből, népcsoportból kerekített országok és államok mind magukban, mind egymás közt nemzeti megosztottságra épültek: életképességet veszélyeztető csonkaságra, aránytalanságra, egyenlőtlenségre. Ha a természetes életképesség fogyatékosan működött, pótolta a nemzeti és az állami erőszak. Egyenjogú nemzetek, nemzetrészek, népcsoportok, többségek és kisebbségek közös országai és államai helyett beolvasztó nemzetállamok (Bulgária és Románia), központosító nemzetfölötti államok (Csehszlovákia és Jugoszlávia), létfontosságú alkotóelemeiktől megfosztott darabállamok (Albánia, Kelet-Németország, Magyarország) húzódtak meg végül a külső-belső erőszakot megtestesítő kommunista szovjet birodalmi hatalom árnyékában (e birodalmi hatalom tartományává, nem csupán tagköztársaságává süllyedtek például a Balti államok). Hetvenkét esztendő, a lezáráshoz készülődő század tanúsíthatja, hogy a mesterséges országok mesterséges Kelet-Közép-Európa a az erőszak fogságában nem talált megváltást, hiába reménykedett és lázadt, forgolódot és fohászokodott. Vagy erőszak, vagy szabadság. Közbulső út itt nincs.

De ezek az évtizedek nemcsak időszakaszt jelentenek. Országok, államok, nemzetek, nemzetrészek, népcsoportok életszakaszát is, együttélési, összenövési, kölcsönösségi, közös munkálkodási és birtoklási folyamatok eredményét és állapotát is jelentik. Ha holnap varázsszóra ránk köszöntene a szabadság, akkor sem kezdhetünk mindent előlről. Onnét kell indulnunk, ahol vagyunk, és egyikről másira haladhatunk csak a szabadság lépcsőfokain. Erőszak és szabadság Kelet-Európában együtt gátolja, vagy lendíti az emberi, a társadalmi, a nemzeti életet. A keretet, az országot és az államot azonban főleg a nemzeten tett erőszak torzítja el; mesterséges országokról és államokról a nemzetek természetes életéhez, összetartozásához és egyenjogúságához viszonyítva beszélhetünk. Most, amikor Európában valóban érvényre jut az országok és az államok egyenjogúsága, valóban visszahúzódik a szovjet birodalmi erőszak hatása – most a keleti rész mesterséges országai is a szabadság küszöbén állnak. Rajtuk múlik, milyen gyorsan és merészen hágnak följebb és följebb a

szabadság lépcsőfokain. Közhatalmi berendezkedésüket a pluralista demokrácia és a jogállamiság, gazdaságukat a vállalkozás és a piac versenye formálja természetesé, életképessé. De mi lesz a nemzetek, nemzetrészek, népcsoportok életét meghatározó és szabályozó országokkal, államokkal magukkal? Mi lesz többek közt az Erdélybe, a Felvidékre, a Vajdaságba, a Kárpátaljára szakadt négymilliónyi magyarral, a nemzet harmadával? Szabadságuk teljesevé a természetes nemzeti összetartozás és egyenjogúság szabadságát is föltételezi, megköveteli.

Úgy tetszik, Kelet-Közép-Európa épp a több nemzetet, nemzetrészt, népcsoportot magukban foglaló országok és államok belső és kölcsönösen szabad, természetes működését vajúdjja ki leggyötrelmesebben és leglassabban. Fenyegyet a veszély, hogy az államok önrendelkezésében a természetes szabadság előbb-utóbb megvalósul, de az együttélő nemzetek, nemzetrészek, népcsoportok önrendelkezésében ezek az államok továbbra is mesterséges megkülönböztetést és korlátozást vezetnek be. Nyilvánvaló, hogy a szabadságjogok egységes európai rendszerének megalapozásával nem fér össze a nemzeti csoportjogok, a kisebbségi jogok korlátozása. A szabadságjogok egységes európai rendszere az országokban, az államokban együttélő nemzetek, nemzetrészek, népcsoportok önrendelkezésének szabadságával lehet csak teljes. Ebből nem engedhetünk. Ebből a leendő szabad és egységes Európa nem engedhet. Kötelező általános szerződésrendszer részeként szükségeltetik kimondani tehát ennek az önrendelkezésnek jogát, az elvileg teljes önrendelkezés jogát, a gyakorlat megválasztásának szabadságával egytomben. Tegye jóvá, amennyire még jóváteheti ez az új szerződésrendszer ama régít, ama szabadságellenesét és Európaellenesét. Bizonyos, hogy az együttélő nemzetek, nemzetrészek, népcsoportok közül a négy magyar közösség először a kulturális önrendelkezés jogával óhajt élni. Ennek teljes szabadságával. Szellemben, tudásban, öntudatban, cselekvőképességben megerősödve aztán följebb haladhat és halad a szabadság lépcsőfokain. Most ne jósoljuk meg, merre és meddig. A szabadság nem korlátatlan, de végtelen. Európa, az új Európa pedig a szabadságot tette meg rendje és rendszere alapjául.

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON

Trianonban történhetett volna másként is?

A szövetséges hatalmak 1920. június 4-én aláírták a Magyarországgal kötött békeszerződést a Versailles-i Kis-Trianon palotában. A békediktátumot megelőzően több elképzelés is született megcsonkításra ítélt hazánk határainak meghúzásáról.

Gróf Apponyi Albert a magyar békeküldöttség vezetője még 1920. januárjában kérte népszavazás elrendelését a területi kérdések eldöntéséhez, ám ez ellen Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia megbízottai erősen tiltakoztak. A békekonferenciához februárban eljuttatott memorandumukban egyben rögzítik Magyarországgal szembeni területi követeléseiket is. A magyar kormány nem késlekedett válaszával: a Nagykövetek Tanácsához írt jegyzékében elutasítja a békefeltételeket és ragaszkodik a népszavazáshoz. Ezek után nyújtotta át a francia kormány nevében Maurice Paléologue volt szentpétervári nagykövet, a francia külügyminisztérium főtitikára gróf Semsey Andor követségi tanácsoson keresztül gróf Teleki Pál külügyminiszternek azt a javaslatot, amely az „Ideiglenes jegyzőkönyv a szövetséges hatalmak és a magyar kormány képviselőinek tárgyalásáról” címet viselte. Az 1920. április 15-én – tehát nem egészen két hónappal Trianon előtt – átadott és a köztudatban Paléologue-féle jegyzéknek ismert javaslat szerint Magyarországhoz tartozna továbbra is Nyitra, Léva, Rozsnyó, Kassa, Ungvár, Munkács, Beregszász, Szatmár, Nagyvárad, Arad, Szabadka és

Zombor. A Magyarország megcsonkítására már kész terv ellenében, valahol e városok vonalában húzódna a határ.

A Paléologue-féle jegyzék többek között, a következőket tartalmazta:

„a) A határok kiigazítandók, és pedig olyképpen, hogy a kifejezetten magyar területek ne szakítottassanak el Magyarországtól. Népszavazás elrendelése a magyar blokkal határos sváb területeken, valamint azokon, amelyeknek a többsége magyar és sváb nemzetiiségű.

b) Magyar, székely és szász többségű területeknek autonómia biztosítatik. Ez autonómia mértéke, részletei és biztosítékai külön tárgyaláson állapíttatnak meg.

c) Vallás- és nyelvszabadság, valamint a megélhetés biztosítása azokon a területeken, amelyeken a magyarság kisebbségben van a románokkal szemben. Az idevágó garanciákat a békeszerződés fogja magában foglalni.”

A jegyzék kitért gazdasági szempontokra is:

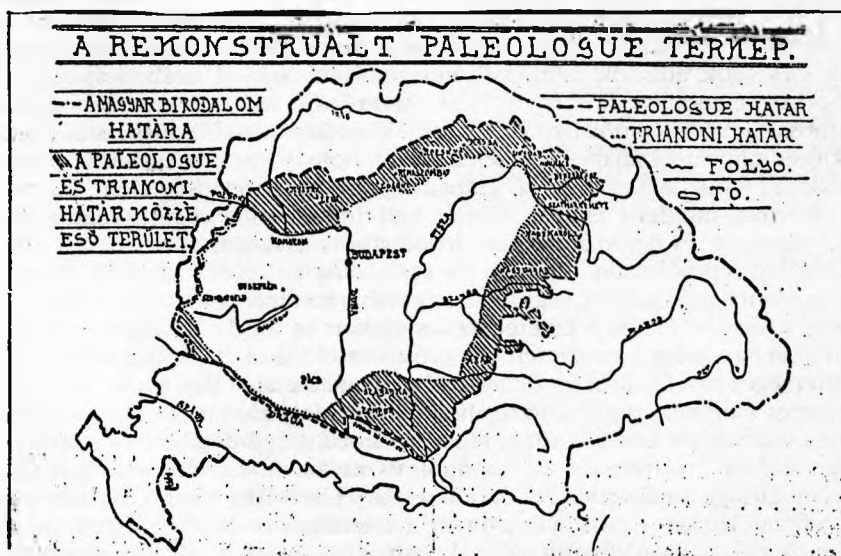
„Megegyezés alábbi kérdésekben. Kölcsönös szabad forgalom minél több kereskedelmi cikkre nézve. Szabad vasúti, postai és távíróforgalom. Kölcsönös birtokcsere lehetősége. Megegyezésen alapuló egységes rendezése a vízügyeknek.”

A jegyzékhez mellékeltek egy térképvázlatot is, amely azokat a határokat tünteti fel, amelyek Magyarország és az osztrák-magyar monarchia utódállamai között szóba jöhetnek.

A Paléologue-féle térképet, illetve tervet azonban a trianoni békediktátum végső tárgyalásai során még csak meg sem említették a nagyhatalmak. A terv kudarcba fulladásaért az akkori magyar kormány is hibáztatható, hiszen hónapokon keresztül tétozott, a történelmi pillanatot elmulasztotta. A franciák pedig nemcsak, hogy rossz néven vették a magyar kormány hallgatását, hanem jegyzékükben foglalt ajánlataikat vissza is vonták.

(JÓPÉ)

A francia ajánlat elfogadása esetén az árnyalt részeket nem szakították volna el Magyarországtól

Erdély – frontvonalon

Rengeteget beszélünk Európáról, a közös európai házról, a nyitott határokról, századunk új uralkodó eszméjéről (illúziójáról?), miközben a kommunista világrendszer egyes utódállamai szorgalmasan építgetik az Európától elválasztó adminisztratív-gazdasági határokat. A román miniszterelnök legutóbb Strasbourgban éppen a javuló magyar-román viszonyokról beszélt, miközben a bukaresti magyar tévéadás két harmadától megfosztották az erdélyi magyarságot, és adminisztratív-pénzügyi rendelkezésekkel (pl. valutában fizetendő a gépkocsibiztosítás külföldre) egyre lehetetlenebbé teszik az anyaországgal és Európával való érintkezést. A Szovjetunió (és így Besszarábia felé) azonban nem hoztak ilyen korlátozó rendelkezéseket.

Számolni lehet azzal, hogy a több országban tapasztalható izolációs „nacionalizmus” Európát újból kettészakítja majd, és egy új vasfüggöny mentén, új, libanonizáló „frontvonal” alakulhat ki Kelet és Nyugat közt a Baltikumtól a Balkánig. *Erdély föltételezhetően éppen a „frontvonalra”, a két világ határára fog esni.* A libanonizálódó övezetben várhatóan kialakuló, a gazdasági elnyomorodás által felgyorsuló politikai-gazdasági dezintegrációs folyamatok talán a kisebb gazdasági egységek kialakulásának fognak kedvezni, az autonómiák kialakulását fogják kikényszeríteni. *Talán... Az máris bizonyos, hogy a romániai magyarságnak, akár csak a térség többi népének, magának kell döntenie sorsáról. Döntenie kell, hogy Európát választja-e, vagy a Balkánt? Az önröndelkezést vagy az önfeladást? A patetikus sóhajtozások ideje lassan lejár...*

Annyi bizonyosnak látszik, hogy a kandalló-nyugalomát féltő Európának nincs szüksége frusztrált, lelki-beteg nemzetekre vagy nemzeti közösségekre. A legkedvezőbb (európai integráció) alternatíva esetén is igény, a legkedvezőtlenebb (kelet-európai libanonizálódás) esetén pedig talán lehetőség is lesz arra, hogy a közös európai házba való belépés előfeltételeként, – a kelet-európai nemzeti közösségek mindegyike megélhesse a maga autonómiáját, az önnön sorsa fölött való rendelkezés jogát és felelősségét. Csupán az önmagukra, öntudatukra eszmélt nemzetközösségek integrációja biztosítja Európa távlatos békéjét.

„...itt él az ember, ahol született. És nem tudja már ezt a földet úgy szeretni, mint ahogy a hazát szeretni kéne. Ez a legnagyobb baj! Mert nem a hazája már! Ez már idegen föld. Innen elvagyódunk” – mondja egy öreg gyimesi csángó Végh Antal riportkönyvében (De mi lesz a harangokkal?). Így nem lehet bevonulni Európába! A kelet-közép-európai nemzeti közösségek mind-egyikének meg kell élnie az ottho-

nosság érzetét, hogy majd Európában is otthon érezhesse magát. A romániai magyarságnak is! *Európába csak az autonómiákon keresztül vezethet az út.* Ehhez pedig az államnemzetek szuverenitásának korlátozása látszik szükségesnek. A szuverenitás megosztása lehet az Európába átvezető palló. *Elvégre egy nemzetrészt megmentése is ér annyit, mint egy állatfajé!*

A kelet-közép-európai népek megbékéléseért tett erőfeszítéseirért Herder-díjat kapott Sütő András mondta a Népszabadság 1990. április 28-i számában: *„A romániai magyarság hetven esztendő szinte folyamatos passzivitása után bizonyos értelemben radikalizálódott, és ezt figyelembe kell vennie bárkinek, aki ennek a magyarságnak a közügyeivel foglalkozik. Le kell számolni olyan káros hagyományokkal, mint annak a félreértése, hogy mi a taktikus és a nem taktikus kérdésfelvetés. A Fábry-féle klasszikus megfogalmazás, hogy a kisebbségi magatartásnak a vox humana a legfőbb jellemzője, önmagában csupán lelkileg erősíti meg valamelyest a tömeget szenvedései elviselésében. A vox humanát nagyon határozott politikai cselekvéssel kell párosítani. Ezen értem a politikai küzdelem minden jelenleg lehetséges módzatát, amit a romániai magyarságnak meg kell ragadnia. Ebbe a tüntetés, a politikai vita, a sztrájk és a világ közvéleményéhez való fordulás mind beleértendő.”*

Hánynak kell még megvakulnia közülünk ahhoz, hogy végre tisztán lássunk?

BEKE MIHÁLY ANDRÁS

Tervek és remények

Az alább közzétett térképek a két világháború között készültek az Államtudományi Intézetben. Rónai András földrajztudós, az intézet egykori vezetője *Térképezett történelem* című 1989-ben megjelent kötetében közli e munkákat.

Az intézet felbecsülhetetlen munkát végzett: világszínvonalú térképeket, statisztikákat, számításokat állítottak össze az utódállamok területéről. Mindenre és mindenfelé kitekintő figyelmük az egész kelet-közép-európai régióra kiterjedt. Munkájuk eredménye nem volt publikus, de természetesen a két bécsi döntésnél a magyar vezetés fölhasználta azt; dokumentum és térképanyagaik a tárgyalások során megcáfolhatatlan bizonyítékokként, érvekként nélkülözhetetlenek bizonyultak.

Az erdélyi kérdés megoldásának is egy sor változatát dolgozták ki. Mint Rónai írja: „A rendezés alapja olyan értelemben lehetett a nemzetiségi elv, hogy a nemzetiségi arányszám szerint osztozkodjanak, illetve jussanak szerephez. Minibogy a települési kép tiszta

elválasztást nem engedett meg, számolni kellett vegyes területek megmaradásával és azok megfelelő kezelésével.”

Egyébként az előkészületek során négy alapelvből kiindulva vizsgálták meg a megoldási lehetőségeket:

„1. Ha Erdély egész területével csatoltatnék vissza Magyarországhoz, milyen módon biztosítandó a román és egyéb nemzetiségű lakosság egyenjogúsága és önkormányzata a maga többségi területein.

2. Ha Erdély egész területe Romániánál marad, hogyan lehet biztosítani a magyarság jogait és önkormányzatát a maguk többségi területein, és hogyan rendeztesse nek a vegyes lakosságú területek.

3. Ha Erdély önálló állami státust kap, amire területe és lélekszáma szerint igényt tarthat (bármikor akkora, mint Hollandia vagy Belgium), milyen alkotmányt és belső szervezetet kellene neki adni, hogy biztosítsa minden ott élő nép szabad fejlődését.

4. Ha Erdély területét meg kell osztani Magyarország és Románia között, milyen osztóvonalak javasolhatók, figyelembe véve az etnikai viszonyokat, a gazdasági, kulturális és politikai igényeket is.”

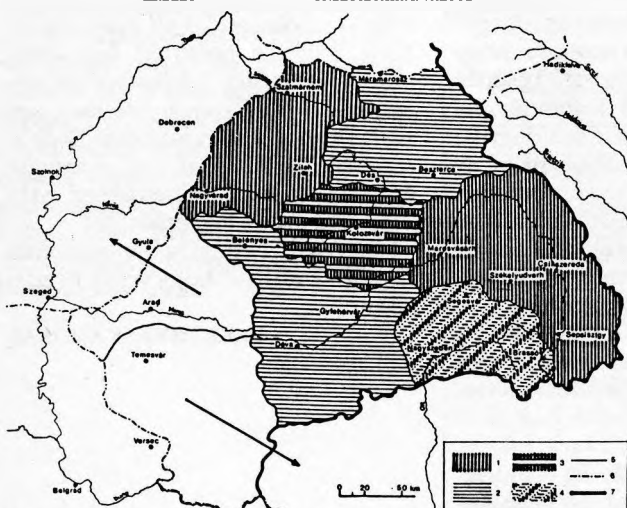
Mivel Németország mind Magyarország, mind Románia területi igényeit ki akarta elégíteni (vagy megosztani őket), a második bécsi döntés előkészítésénél a negyedik pont szerinti javaslatot vették alapul. Így készült dokumentum a földrajzi viszonyok és a nemzetiségi településterületek legmesszebb menő figyelembevételével, valamint olyan megosztási terv is, amely elsősorban a gazdaságilag összetartozó területet vette számításba, természetesen a nemzetiségi viszonyokra is tekintettel.

Az intézet további kutatásai is máig érvényesek, hiszen az erdélyi kérdés nem megoldott. Ilyen elképzelés például a kanton-rendszer. „Erdély önállósága esetére nemzetiségi kantonok kialakítása látszott az állami élet békéjét és fejlődését biztosító berendezkedésnek. Két ilyen kantonbeosztás terve készült el, nemcsak térképeken (1-es és 2-es ábra) hanem teljes statisztikai alátámasztással.”

Ezek a megoldásvázlatok is azt bizonyították, hogy Magyarország mindenképp a nemzetiségi kérdés megoldására törekedett.

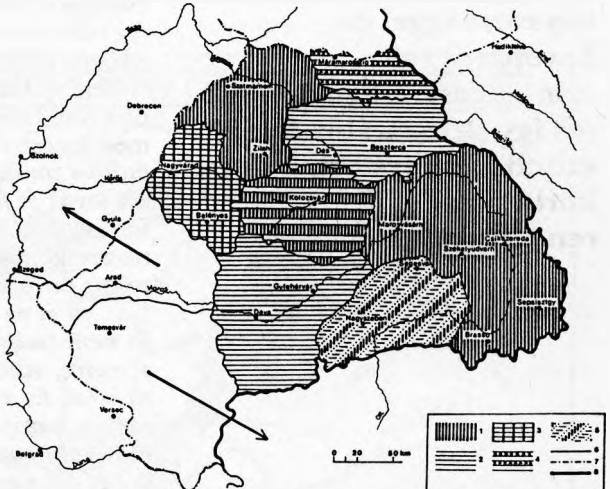
JÓZSA PÉTER

ERDÉLY TERVEZETT KANTONBEOSZTÁSA. I. VÁLTOZAT

1. Magyar kantonok. 2. Román kantonok. 3. Magyar-román kanton. 4. Német-magyar-román kanton. 5. Kantonhatárok. 6. Trianoni határok. 7. Erdély keleti és déli határa (Kárpát-határ)

ERDÉLY TERVEZETT KANTONBEOSZTÁSA. II. VÁLTOZAT

1. Magyar kantonok. 2. Román kantonok. 3. Román-magyar kanton. 4. Román-rutén kanton. 5. Német-magyar-román kanton. 6. Kantonhatár. 7. Trianoni határ. 8. Erdély keleti és déli földrajzi határa (Kárpát-határ)

Vissza a jövőbe?

Határok a vaktérképen

Az Erdélyi Magyarság előző számában Európa 2000-ben címmel közöltük azt a térképet, amely az amerikai Newsweek magazinban jelent meg az elmúlt év novemberében. Az öt európai feszültséggócra szóló írás ismertetésére – ígéretünkhöz híven – visszatértünk: az alábbi cikk e témakört öleli fel. A térképet lapunk hátsó borítóján ismét közzéteesszük. A térkép jelmagyarázata (fentről lefelé):

- 1. Az Európai Közösség tagjai**
- 2. Új államok**
- 3. Az Európai Közösséggel társult államok**
- 4. Korlátozott szuverenitású szovjet köztársaságok**
- 5. Vitatott határok**

Egyetemi professzorunk gyakran használta a tudás szondázására e módszert: a kontinensek körvonalait tartalmazó „vaktérképre” kellett bejelölnünk egy-egy várost, országot, folyót, gazdasági régiót. Az elkészült dolgozatok, a megrajzolt térképek különös másolatát adták a valóságnak: hiányoztak a „hivatalos” közigazgatási vagy természetföldrajzi térképeken megszokott vonalak, s csupán a diákok felkészültsége, emlékezete szerint került a hófehér papírlapra a tájegység határvonala, a települést jelző pont.

Ilyen földrajzi vaktérképre hasonlít az az ábra is, amely a tekintélyes amerikai magazin, a *Newsweek* 1990. november 26-i számában jelent meg. Európa rajzolatán hatalmas fekete pontok éktelenkednek: az osztrák-olasz, a magyar-román, a román-szovjet határon, valamint a bolgár-görög-jugoszláviai és albán határok által körbefogott térségben a hírmagazin megfogalmazása szerint „folyamatos határviták” (continued border disputes) várhatóak az ezredforduló felé közelítő esztendőben. A 2000. év Európáját élénk tární kívánó egyik résztérképen a mai Jugoszlávia térségében új államalakulatokat jövendőnek a szerzők: Szlovénia, Horvátország, Kryna Szabad Terület, Nagy-Szerbia és Makedónia, Montenegró Királyság, valamint a Koszovóval növelt Albánia tárulkozik élénk. Ez a *jövőkép* valójában a múltat idézi, s – a népszerű filmcímre utalva – akár a *Vissza a jövőbe* képaláírást is viselhetné az ábra, amely a Balti Liga, a leendő regionális övezet rajzolatát vetíti élénk: Norvégia, Svédország és Finnország déli területeit, a három balti köztársaság (a Szovjetunióból ekkor a már kivált Észtország, Lettország és Litvánia), Kalinyingrád-Kónigsberg Szabad Terület, Észak-Lengyelország és Észak-Németország, Dánia teljes egésze és Hollandia északkeleti vidékei fűződnek e láncra, mely a Balti-tenger mentén fekvő területeket egyesíti – *tekintet nélkül az*

országhatárookra, *tekintettel* viszont a közös gazdasági-kereskedelmi érdekekre. S a múltra, mely már a középkorban a Hanza Szövetség néven font erős kapcsolatot e térség városai, államai között.

„Az európaiak egyre inkább felismerik, hogy számos esetben szorosabb a természetes kapcsolat a határokon túliakkal, mint a közigazgatási határokon belül élő bonfitársaikkal” – vélekedik az amerikai hetilap elemzője, s a világhírű svéd Volvo autógyár elnökét, *Pebr Gyllenhammart* idézi, aki szerint a nemzetállamok felett eljárt az idő, egyre meghatározóbb lesz a régiók, az azonos kereskedelmi és gazdasági érdekekkel rendelkező területek együttműködése, s ezért a történelmi kapcsolatok újraélesztése, az erők átcsoportosítása tűnik logikusnak.

Hasonló együttműködés, a határokat leromboló kooperáció látszik kibontakozni például a francia Montpellier és Toulouse, valamint a katalán Barcelona között, északon a francia Metz és a német Saarbrücken a környékbeli nagy ipari centrumok részvételével, vagy a magyarokat is érintő Alpok-Adria közösségen belül, ahol Észak-Olaszország, Szlovénia, Horvátország, Nyugat-Magyarország, Ausztria jelentős része, Bajorország és Nyugat-Szlovákia igyekszik szorosabbra fűzni történelmi hagyományokon alapuló, a gazdasági és kereskedelmi életrealitását egyszerűen már bizonyított kapcsolatrendszerét.

Ám e lassan kibontakozó, még csak elemeiben újraéledő folyamatokkal szemben (pontosabban:

mellett) ott van egy másik európai integrációs folyamat, melynek első lépcsőjeként 1992-ben az Európai Közösség (az egykori Közös Piac, majd EGK néven ismert formáció, az úgynevezett Tizenkettek csoportja) lebontja a még meglévő mesterséges elválasztóvonalakat, s az egységes piac irányába indítja a tagállamok gazdaságát. Erős, hatalmas, fejlődőképes – mondhatni *mágneses erővel bíró* – központ alakul ki a kontinens szívében, amely máris nagy vonzeróval rendelkezik. *Jacques Delors*, az EK elnöke a koncentrikus körök elméletét hangsúlyozva 1993 utánra képelné el a második kör, a jelenlegi EFTA-államok (Ausztria, Norvégia, Svédország, Finnország, Izland, s ha semlegességét feladja: Svájc) csatlakozását. Az ezredforduló tájékán a külső kör, a közép-, illetve kelet-európai demokráciák, valamint Törökország, Ciprus és Málta egészítheti egységes, belső határok által fel nem szabdalta egészévé a kontinentet.

A tanulmány szerint a második világháborút követő negyvenöt év eltelte után *minden megváltozott* Európában. A határok átrajzolódása megkezdődött, a német egység létrejöttével új ország is megjelent, s az ezredfordulóig előttünk lévő évek további rohamos változásokat hozhatnak. A balti szovjet köztársaságok, valamint Ukrajna, Moldávia, Grúzia s a többi köztársaság önállósodási tervei alapjaiban átalakítják „Moszkva és a részek” viszonyát is. Tavasszal titkos tárgyalások kezdődtek a német és szovjet politikusok között Kalinyingrád jövőjét illetően – könnyen lehet, hogy egy *Hongkong-típusú* „Szabad Terü-

let”, kereskedelmi-pénzügyi központ jön létre a Lengyelország, a balti köztársaságok és a Szovjetunió határai közé ékelte egykori Königsberg porosz település helyén. „A Kreml számára óriási a tét, hiszen ha sikerül békés, demokratikus úton rendezni a balti államok önállósodási törekvéseit, akkor ez példa értékű lehet a leszakadni kívánó többi köztársaság számára is, s a nemzetiségi villongások, a polgárháború elkerülése mellett a balti köztársaságok vagy Ukrajna nyugati kapcsolatai Európához hidat jelenthetnek a szovjet gazdaság és kereskedelem számára is.” Az elemző szerint nem valószínű a hatalmas ország szétesése – ám mindenképpen átalakul: önálló szuverén államok szövetségévé.

Az új Európa létrejötte nem lesz problémamentes, fájdalom nélküli szülés – vélekedik a Newsweek, érzékeltetve, hogy a közép-kelet-európai fejtelenség, rendezetlenség milyen veszélyes lehet az egész kontinens jövőjére. *Jugoszlávia bármely pillanatban polgárháborúba sodródhat, a csehek és a szlovákok újraélesztik a belső feszültségeket, Magyarország és Románia Erdély kapcsán pedig területi vitákba bonyolódhat. Egész Kelet-Európában megkérdőjeleződtek a háború utáni határok... Az ezredfordulón a kontinens térképe legalább annyira különbözik majd a mostanitól, mint az 1946-os az 1914-ben érvényestől... Új határok képződnek, s a változások nem lesznek mentesek a problémáktól, esetenként a véres konfliktusoktól. Az ellenségeskedés, a nyomor tömeges kivándorlást is eredményez... A kommunizmus egy területen maradandót alkotott: a nacionalista erőket felszínre tartotta: a Balkán és környéke ma sem mentes az indulatoktól* – íme az amerikai hírmagazin vegytiszta elemzése napjainkról, térségünkről, közvetlen környezetünkről.

Hosszasan lehetne sorolni a robbanással fenyegető helyszíneket. „Ha egyszer Dél-Kelet-Európa batárainak revíziója szóba kerül, mindenki mozgásba lendül” – vélekedik *Mark Wheeler*, a londoni egyetem szlavisztikai tanszékének professzora. „Bármilyen megtörténhet...” S a lap részletesen elemzi, hogy a mai Jugoszlávia közvetlen környezetében, határokon belül és kívül milyen potenciális tűzfészkek vannak. A Newsweek foglalkozik az erdélyi helyzetelemzéssel is.

„Románia és Magyarország régióitá civakodik Erdélyen, az egykori Transylvánián, melyet Romániának juttattak az első világháború végén. Tavaly tavasszal nyílt összetűzésekhöz vezetett a két népcsoport vitája. Fejlesztésével felfegyverezett magyar parasztok* ostromolták meg az ősi erdélyi várost, Marosvásárhelyt. Féltucat ember lett a harcok áldozata. Románia és Magyarország között igencsak megromlottak a kapcsolatok s könnyen lehet, hogy tovább mélyül a viszály. Ám a Nyugatnak nem érdeke, hogy elveszítse ellenőrzési lehetőségét az események felett: az összetűzések a Romániában élő magyarság millióinak tömeges kivándorlásához vezethetnek Ausztria és a többi ország irányába.”

Az egyébként szinte tudományos minőségű Európa-elemzés a magyar-román kérdésben a fenti ömönatos helyzetképet adja: – *felszínes, ténybeli tévedésekkel, csúsztatásokkal teli bekezdés hivatott tájékoztatni a tengerentúli olvasót arról, hogy mi is történt a Kárpát-medencében. Adatoktól, az összefüggések ismeretétől megfosztja a cikk az olvasót, aki a vitára, a viszályokra vonatkozóan alapvetően téves úton jut el a helyes végkövetkeztetéshez: a viszályoknak ott, a távoli kicsiny Európában véget kell vetni! Erdélyben épp úgy, mint Dél-Tirolban, vagy Írországban és a belgáknál, a flamandvallon perpatvarban.*

„A század utolsó évtizede nagy lehetőségeket kínál Európának – ugyanakkor óriási a veszélye annak is, hogy minden odavész... Esély van arra, hogy a nacionalista érdekeken felülkerekedve világhatalmi erővé tudják egyesíteni szellemi, gazdasági, pénzügyi energiáikat. Ám a szebb jövő felé vezető úton a legkisebb félrelépés is tragikus következményekkel járhat. Egy rossz mozdulat, s robban a bomba. Az európai térképek rajzolása, a határok rendezése is éppen ezért óriási türelmet igényel – kétségtelen, hogy felforduláshoz vezethet, ám sikeres műtét esetén olyan felforduláshoz, amely a demokratikus, stabil, egységes Európa születését eredményezheti.”

Nos, így látnak bennünket az Óceánon túlról.

Aggódva, a távoli tekintet miatt sokszor reálisabban ítélve, máskor bántóan hamis képet formálva, alapvetően azonban sokat ígérő jövőt felvázolva.

ÁRVAY SÁNDOR

* (itt az amerikai lap nyilvánvaló tévedéséről van szó, hiszen bizonyított, hogy a fejlesztés parasztok libánfalvi, görögnyelvi stb. románok voltak – a szerk. megjegyzése)

Politikai vagy kulturális nemzet?

Viták folynak mostanában arról, hogy Közép- és Kelet-Európában vajon melyik nemzetfogalom használható. A francia, amely az állampolgársággal vagy a német, amelyik az anyanyelvvél és a kultúrával határozza meg a nemzeti identitást. Mindkét gondolat a felvilágosodás szellemi kohójában jött létre: az első a francia forradalomnak, a második a német romantikának köszönheti elterjedését. A „politikai nemzet” elméletét tüzzel-vassal ültették át a gyakorlatba azok a francia kormányok, amelyek a „nemzeti egység” megteremtésének történelmi művében következetesen a jakobinus diktatúra szándékait és normáit követték.

Ez a „politikai nemzetfogalom” érvényesült az 1867-es kiegyezés után is, akkor azonban a liberális szellemiség és berendezkedés alaposan lefékezte a magyar asszimilációs politikát. Trianon után az „utódállamok” politikája, talán a cseh politika kivételével, éppen ezt a liberalizmust nélkülözte: ezért a „politikai” nemzet koncepciójából következő asszimiláció és elnemetietlenítés a magyarság ellen könyörtelenül támadott. S még könyörtelenebbül a kommunista diktatúrákban, ahol is a hivatalos ideológia gyakorlati érvényesülésének nem voltak sem politikai, sem erkölcsi, akadályai.

Ezért kell elutasítanunk azt, ha valaki most kíván visszatérni a „politikai nemzet” fogalmához, attól félve, hogy a kulturális nemzetfogalom esetleg megkülönböztetéseket eredményez az állam polgárai között. Ellenkezőleg, véleményünk szerint, a politikai nemzetfogalom alkalmazása eredményez ilyeneket, éppen mert erőszakos asszimilációval jár együtt, s aki nem kíván asszimilálódni, az a másodrendű polgár,

esetleg az üldözött sorsára jut. Az elmúlt negyven vagy hetven esztendő során túlságosan is sok tapasztalat gyűlt fel arról, hogy a „politikai nemzet” fogalmának erőszakos érvényesítése milyen egyéni és közösségi tragédiákat okoz. A politikai nemzetfogalom ezért valóságos csapda, és ebbe újra meg újra önként nem sétálhatunk bele.

Közép- és Kelet-Európában csak úgy lehet valamiféle megnyugtató megoldáshoz eljutni, ha megkülönböztetjük egymástól az állam és a nemzet fogalmát. Az előbbi a gazdasági élet, az igazgatás, a jogszolgáltatás, az utóbbi a kulturális élet, a hagyományörzés, a tágasabb értelmű közösségi kapcsolatok kerete. A nemzet ugyanakkor csak nyelvi és kulturális kritériumokkal határozható meg: a származásnak ebben a tekintetben nincs szerepe, a „kulturális nemzet” fogalma ezért kirekesztések forrása sem lehet. Állam és nemzet ebben a régióban nem esik egybe, s ha azt akarjuk, hogy a nemzet fennmaradjon és fejlődjék, nem szabad – ideológiai síkon sem – előnyösebb helyzetbe hozni az államot.

POMOGÁTS BÉLA

Piros pontos március

Közmegekönnyebbitő március 15-e volt. Erdélyben nem folyt vér, mint egy évvel korábban... A magyarság oly visszafogottan ünnepelte a „világszabadságot”, hogy a diktatura rabságában sem csendesebben. A Bukarestből vezényelt előzetes megfélemlítőkampány teljes sikerrel járt, de olyannyira, hogy ünnep másnapján a román médiák (rádióhír szerint) dicséretben részesítették a magyar kisebbség bámulatos tapintatát a román nemzeti érzékenységgel szemben.

Igen. A tolerancia ünnepe volt március 15-e, csakhogy az áltole-

ranciáé, az egyoldalú belátásé és alkalmazkodásé. Mert miközben a magyarságot lemondatták saját vezetői a külsőségekről, másnapra halasztva szoboravatást és mindenmű gyülekezést, és belenyugtatták három, a világnak szánt propagandajellegű koszorúzási mutatóványaiba, aközben az érzékeny román nemzeti körök (miféle érzékenység az, mellyel szemben azért kell tapintatosnak lenni, mert különben vérengzik?) félkatonai hadakat toboroztak, hogy a Románia határain kívül rekedt Besszarábiai és Dél-Dobruzsai román kisebbség számára támogatást nyújtsanak a területi revízióhoz.

Megkönnyebbülhettünk tehát március 15-én: mi nem tettük ugyanazt, nem estünk a nacionalizmus bűnébe, az erdélyi magyarság pedig piros pontot kaphatott. A határookra kirendelt RMDSZ-kiküldöttek idejében leszerelték az anyaországi látogatókat, akik az 1948-as hadszíntereket látogatták volna meg, hogy leróják kegyeletüket. Óva intették őket minden „magyarokodástól”, nehogy megrontsák a tolerancia idilljét (mit sem törődve azzal, hogy ekképpen azt a látszatot igazolják, miszerint 1990 márciusában a turizmus provokált pogromot Marosvásárhelyen...).

Összegezve: Erdélyben ismét a megfélemlítettség ült ünnepet március 15-én; erre mondta egykor Székelyudvarhelyen János bátyám: „Nyáj vagyunk már, fiacskám, nyáj, amellyel egy pásztornép könnyűszerrel elboldogul, mert kiöltek belőlünk már minden virtust”...

TORDAI JÁNOS

zelnél anélkül, hogy kulturáltan, civilizáltan, esetleg fehér asztalnál, nyíltan, őszintén beszéljünk, félelemkeltés és fenyegető indulatok nélkül. Higgadtan és precízen, mint a sebészek a daganat tudományos leírásakor. Belátom nehéz ez az élvezet, de talán egyszer még megértik odaát is, hogy többet használ az önvizsgálat, mintha állandóan mást vizsgálának és gyanúsítgatnának. Jó érzés volt tapasztalni, hogy térségünkben nincsenek nyelvi korlátok, és a többnyelvű közvetítők éppen az erdélyiek voltak.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

ÁGOSTON VILMOS

Nacionalizmusok

Magyar és román nacionalizmus témakörében szervezett konferenciát a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Széchenyi István szakkollégiuma, ez év februárjában. Az előadók többsége Romániából érkezett, de jelen volt Claude Karnouh Franciaországból, valamint alkalmunk nyílt arra, hogy meghallgassuk az Erdélyből áttelepült filozófusok – Molnár Gusztáv, Tamás Gáspár Miklós, Tordai Zádor, Tóth Sándor – tapasztalatokra és elméleti kutatásra épülő előadásait. Román részről Pavel Campeanu, Vintila Mihai-lescu és Alin Teodorescu fejtette ki véleményét.

Mindenki azon a nyelven szólalt meg, amelyen akart. Az erdélyieknek nem kellett tolmács. Pedig a vita néha egyszerre több nyelven folyt. Azon töprengtem, mikor fogjuk megérni, hogy Romániában is ilyen nyugodtan, egymás iránti tisztelettel és türelemmel beszélgesünk ezekről az úgynevezett kényes kérdésekről? Talán akkor, amikor megértik, hogy a tudományban nincsenek kényes kérdések, csak a politikában. Ott is azok, amelyeket el akarnak hallgatni. Márpedig hogyan beszélünk pluralizmusról, európai gondolkodásról, ha a nemzeti „érzékenységre” való hivatkozással megtiltjuk másoknak, hogy elmondják a véleményüket rólunk? Az óhajtott jövőt és egymásra találást nehezen lehet elkép-

zelnél anélkül, hogy kulturáltan, civilizáltan, esetleg fehér asztalnál, nyíltan, őszintén beszéljünk, félelemkeltés és fenyegető indulatok nélkül. Higgadtan és precízen, mint a sebészek a daganat tudományos leírásakor. Belátom nehéz ez az élvezet, de talán egyszer még megértik odaát is, hogy többet használ az önvizsgálat, mintha állandóan mást vizsgálának és gyanúsítgatnának. Jó érzés volt tapasztalni, hogy térségünkben nincsenek nyelvi korlátok, és a többnyelvű közvetítők éppen az erdélyiek voltak.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

Megszűnik a konferencia után az egymást kizáró, gyűlölködő indulat térségünkben? Aligha hinném. Mégis jó volt látni, hogy így is lehet beszélgetni, hogy csak így érdemes.

a megfelelő pillanatot, ahogyan sakál közelíti meg bajba jutott áldozatát...

Hemingway figyelte meg, hogy a sakál oly falánk, hogy ha megsebesül, ön-beleit is kitepi – felfalja magát, és erről nekem ismét a bányászroham jut az eszembe, mert egy nép (így a román nép is) sohasem vért akar, hanem kenyeret...

Csak hogy a konc-stratégák nem fednek, s ha letűnt korok erkölcsői egyszer a Tiszától a Dnyeszterig hirdették meg a román életteret, és nincsen más hagyomány, melyhez igazodhatnának, természetük szerint előkapják a régi szlogent: legyen bár fasiszta, legyen bár népellenes,

s mily könnyű kinézni célnak a térképen egy folyót...

Egyet az egyik szélére, egyet a másikra! A Tiszától a Dnyeszterig tehát – egyelőre. S míg nyugat felé Antonescu tábornokot szánják hódítónak, a Birodalom felé kevesebb a mersz, csak puccsra készülnek, törvényesíthető meglepetésre, a gulafelhérvári minta szerint.

Egyébként most olvasom: összeírják Románia szerte mindazokat, akik a Prut (ismét egy határfolyó! Mondd, mánia ez? Ro-mánia volna?) balpartjáról származtak el, hogy alkalmas időben potenciális szavazókként érvényesítsék Moldávia Besszarábia egyesülését Moldóvával, Romániával...

Nem, nem rémeket látok, a jövőt saccolom...

MÁTYÁS B. FERENC

Szomszédok

Az új Magyarország és szomszédai címmel tartott előadást január végén külügyminiszterünk Stockholm-ban. Fejtegetései között – többek között – az szerepelt, hogy a kelet-közép-európai kérdésben a tényleges problémák valójában nem nemzetiségi, hanem gazdasági jellegűek.

Ezek szerint a kisebbségi magyarság hetven esztendő gondjai immáron nem is jelentenek problémát? Az lenne a gond csupán, hogy a zsebük tán kissé üresebb, mint nekünk anyaországbelieknek (bár ez sem biztos), vagy hogy például Rozsnyón csak hát, Nagyváradon pedig kétféle sajtót árulnak az üzletben? Ha majd szomszédainknál is annyiféle lesz, mint nálunk, akkor már minden rendben?

Az előadás végén megtudhattuk még, hogy „Magyarország nem kívánja a határok megváltoztatását, sikkra száll viszont a határain kívül élő magyarság nemzetiségi jogaiért.” Történik mindez olyan időszakban, amikor Romániában hivatalos kormányintézkedések kérdőjelezik meg a II. világháborút lezáró európai status quot, hiszen Besszarábiát az országhoz tartozónak vallják.

Külügyminiszterünk gazdasági kérdéssé degradálja az erdélyi magyarok tragikus hétköznapijait, olyannak, amit a fejlődés majd megold. Mintha hallottunk volna már ilyesfajta érvelést. Az elmúlt évtizedekben. Csak akkor nem a Kánaán eljövételéről, hanem a szocializmus boldogító holnapjairól írták-beszélték.

Az eredményt ismerjük.

A realitások elől illúziókba menekülő politikai tézisek nem a gondok megoldását, hanem csak elodázását szolgálják.

SZALONTAI GYULA

Idegenek...

A legkevésbé sem ért meglepetésként, hogy a tavalyi lengyel köztársasági elnök választások alkalmával nyugaton élő testvéreik is gyakorolhatták jogaikat. De nemcsak ők. A külföldön élő románok ugyancsak szavazhattak a román választásokon – láttuk Pesten is. A magyar kormány – a törvényho-

zás? – azonban nem biztosította ugyanezt a jogot az „emigrációs” magyarság számára, amiből alighanem önként kínálkozik az a tanulság, hogy a lengyel és a román állam, finoman fogalmazva is, nagyobb gondoskodást tanúsít az ország határain kívül rekedt állampolgárai iránt, mint a magyar vezetés.

A hazai apparátus gyakorlata sértetlenül nyújtózkodik a csak lassan alakuló demokratikus ügyintézésben. Tanúsítja ezt – a választási gyakorlaton túl – a szomszédos országokból áttelepült vagy átmenekeült magyarok anyakönyv-vezetési gyakorlata is. Hiszen új személyi okmányaiba tekintve azt kell tapasztalniuk, hogy továbbra is másodrendű állampolgárok (úgy, mint hajdanán voltak). Születésük helyeként ugyanis nem a település magyar megnevezése szerepel, hanem annak román, szlovák, orosz változata. Nem csoda hát, ha mondjuk Boros Francisc Clujon született polgárról nehezen deríthető ki, hogy felesküdvén a magyar hazára, miért könnyezik? Azért-e, mert boldog, hogy megérhette a magyar állampolgárság elnyerését, vagy dühében, hogy továbbra is másodrendű állampolgár marad?

SZABÓ KÁROLY
de Cluj-Napoca

A lesántult százlábú

Ő volt Bajor Andor.

Ő maga volt Bajor Andor. Ő vállalta, hogy bajorandor lesz Romániában.

A romániai magyar irodalom épenséggel tudta, kivel van dolga, a

cenzúra viszont sosem tudta, hová tegye Bajor Andort.

Tette hát kispadra legtöbbször. Egyszemélyes csatározásait végete-vívta mindiglen Bajor, akkor is, mikor a kispadon egyébre nem kapott módot a nagy labdajátékban, mint, hogy nagy lábujjával fitoros szörnyeket rajzoljon a homokra.

Boldog volt, aki Bandikó-közelségbe kerülhetett. Bajor urazták kollégái is, Bandikózta az is távollétében, aki inára vizelt a társaságban, ha Véle kellett beszélgetnie.

Ilyen ez a világi élet.

Hatvanhárom esztendő alatt végigélte saját nemzeti megaláztatásának drámafolyamát. És természetesen végigélte az emberiség történelmét a kerék, a kenyér, a bumeráng föltalálásától addig, mikor egy gyermek az ő jelenlétében sírva fakadt Kolozsvárt a Házsongárdi temetőben, meglátván, hogy a százlábúnak egyik bokája kifecamodott.

Akkor azonnal telefonált a sürgősségi rendelőbe a közeli sírfaragó konyhájából... Mert: maga volt Bajor Andor. A szemünk láttára merte vállalni ezt a beosztását. Szavát nem szegte. Szegetlen maradt viszont még néhány szép, nagy kenyere.

Debrecenben még fölolvasta előttünk Európa elrablását, holott arról akart volna beszélni, mi mindent rabolt el tőlünk az örök Balkán. Aztán alámerült végleg Debrecenben, hogy Kolozsvárt próbálja rendezni végre Minden Háborúk Minden Lábára Rökkant Katonáinak Intézetét.

(CZEGŐ)

Erdély történeti kronológiája

(IV.)

1287-1288

Mojs az erdélyi vajda.

1287

nov. 1. Péter erdélyi püspök a gyulafehérvári káptalan előtt szerződést köt az elzászi St. Diéből való Tyno fia János kőfaragómesterrel a szász támadáskor megrongálódott gyulafehérvári székesegyház helyreállítására. A mester vállalja az épület falainak és a fő és kereszthajó metszéspontja fölött emelkedő négyzeti tornyának a régi magasságra történő fölemelését. Munkáját – melyhez egy segéddel azonnal hozzá kell kezdenie – lehetőleg a következő év Szt. Jakab napjáig (júl. 25.) be kell fejeznie. A szükséges kő, vakolat és faanyag biztosítása a püspök feladata. A mester fizetése pontosan megállapított részletekben fizetendő 50 ezüst márka és egy öltözet ruha.

1288

március 28. Kókényes-Radnót nembeli Mikód, korábban szörényi bán a Torda melletti Szentmiklós nevű birtokát a gyulafehérvári székesegyház helyreállításának céljaira a püspökségnek adományozza.

Péter erdélyi püspök felsőbb egyházi utasításra elfogatja IV. László király három nőági rokonát, a kun Arbócot és két unokafivérét.

A király által a tatárokkal való szövetség megkötésére küldött követeket lát bennük. Velük együtt börtönbe zárátja a szintén gyanú-

san viselkedő Mojs erdélyi vajdát is.

IV. László Péter erdélyi püspök eljárásának megtorlására elkoboztatja az erdélyi püspökség valamennyi jószágát összes tartozékaikkal együtt és a püspökségnek tett minden királyi adomány érvényét hatályon kívül helyezi.

1288–1297

Borsa nembeli Loránd harmadszor erdélyi vajda.

1289

szept. 1. IV. László a gyulafehérvári püspökségnek visszaadja az elkobzott Kolozsvárt és Gyulafehérvárt, s a hozzájuk tartozó összes püspöki birtokokat. Megerősíti azt a korábbi kiváltságot, hogy a Maroson szállított só után szedett vám kétharmada a gyulafehérvári káptalant illeti, s embereik az alvinci hídon vámentességet élveznek.

1291

febr. 22. III. András király Gyulafehérvárott a nemesek, szászok, székelyek és románok gyűlésén kiadja Erdély számára 1290. évi dekretumát, a főpapok, bárók és nemesek óbudai gyűlésének végzéseit. Ebben egyebek mellett rögzíti a nemesek és az ebben a vonatkozásban nemesnek tekintett szászok hadkötelezettségét, adómentességét és bíraskodási kiváltságát.

máj. 31. Péter gyulafehérvári püspök megbízza karkói Siegfried, fehérvári Jakab, orbói Herbord és kelneki Henc ácsmestereket a gyulafehérvári székesegyház tetőzetének elkészítésével. Fizetségük nyolc részletben kifizetendő 90 ezüst márka és 28 róf dorni posztó. A munkát minden megszakítás nélkül mielőbb tartoznak elvégezni a mesterek, akikért Arnold kanonok és két világi személy vállal kezességet. A szükséges faanyag, vaskötések, szögek és egyéb kellékek biz-

tosításáról a püspöknek kell gondoskodnia.

1293

III. András megerősíti azt a korábbi rendeletét, hogy valamennyi román, aki nemesek vagy bárki más birtokán él, köteles a székesi (ma: Colibi) uradalomba, a király földjére visszatelepülni. (Mivel elvileg csak a király telepíthet idegen telepeseket – így pl. románokat – saját birtokaira, ekkor lényegében saját telepeseit követeli vissza.) A rendelkezés alól a király felmentést ad az erdélyi káptalannak, megújítva IV. László engedélyét, mely szerint a káptalan fülesdi (Fenes) és enyedi (Aiud) birtokán 60 háznép román a juhötvened és más királyi adó fizetésétől mentesen élhet.

(A rendelkezés élesen rávilágít az erdélyi románság ekkori igen alacsony lélekszámára, hiszen egyetlen birtokra összetelepíthetőnek ítélik őket.)

1295

Péter püspök oklevelet ad ki a sárdi német telepeseknek, amely bizonyos fokig rávilágít más korabeli telepesek jogaira és kötelességeire is. Minden évben Szt. Márton napján (nov. 11.) együttesen 13 ezüst márkát fizetnek földesuruknak, akinek évi rendes látogatásakor a község egy ökröt, egy sertést, egy „hordócska” bort, minden egyes telek pedig egy tyúkot, egy köböl zabot és két kenyeret tartozik adni. Házukkal, szőlőjükkel, egyéb javaikkal szabadon rendelkezhetnek, költözködési joggal bírnak. Kisebb ügyekben a községi bíró, vérontás, gyilkosság, lopás és más súlyosabb esetekben az ispán a bíróval együtt ítélik fölöttük.

Az alsóvaldorfiakat, akik egymás után két lelkészüket és egy klerikusukat is megölték, Péter erdélyi püspök megfosztja attól a joguktól, hogy önálló plébániájuk legyen, s őket a besztercei kórház káplánja alá rendeli.

Kán nembeli László az erdélyi vajda.

1299

aug. 10. III. András király, András erdélyi püspök kérésére, s a kalocsai érsek, a váradi püspök és a királyi alkancellár támogatása mellett érvényteleníti azt a korábbi rendelkezését, amellyel engedélyezte, hogy Máramaros vármegyét az egri püspökséghez csatolják. A területet visszaadják az erdélyi püspökségnek, melyhez az korábban tartozott. (Későbbi adatok azonban kérdésessé teszik, hogy e rendelkezésnek sikerült-e érvényt szerezni.)

Mivel Péter erdélyi püspök nem volt hajlandó a törvényes király III. András mellől a római Szentszék által erősen támogatott nápolyi trónjelölt Károly Róbert pártjára állni, Gergely esztergomi érsek egyházi átokkal sújtja, s az erdélyi egyházmegyét interdictum alá veti. (Megjegyzendő, hogy Gergely érsek az ország valamennyi püspökével, s a kalocsai érsekkel is hasonlóan cselekedett.)

Válaszként a főpapok a királlyal együtt az országgyűlésen megfosztják Gergely érseket címétől, s az érseki széket megüresedettnek nyilvánítják.

okt. 28. Péter erdélyi püspök a kolozsvári konvent, mint hiteles hely előtt ünnepélyes tiltakozást jelent be Gergely érsek fentebb említett súlyos intézkedése ellen, s annak megszüntetéséért a Szentszékhez fellebbez.

1300

jan. 6. István fráter az Ágostonrendi szerzetesek gyulafehérvári házának főnöke bizonyítja, hogy Miklós szolnoki főesperes, Péter erdélyi püspök nevében az egri püspök ellen az Apostoli Szentszékhez fellebbezett, Máramaros vármegye egyházi tizede és a terület fölötti joghatóság visszaszerzése érdekében.

1301

jan. 14. Buda várában meghal III. András király. Vele kihal az Árpád-ház férfiágon. A leányági örökösök között – Károly Róbert és Vencel cseh trónörökös, majd Ottó bajor herceg között – 1308-ig tartó trónviszály kezdődik.

1303

jan. 10. Péter erdélyi püspök bizonyítja, hogy az erdélyi káptalan és a szászok lakta sebesi főesperesség, a köztük dézsmafizetés dolgában régóta fennálló viszály rendezésére megállapodtak, hogy ezentúl a szászok minden 60 háztartás után egy márka ezüstöt fizetnek.

1306

okt. 3-a előtt. Vince kalocsai érsek és udvari kancellár sürgeti Péter erdélyi püspököt, hogy a királyi javakat lefoglalva tartó erdélyi vajdára mondjon ki egyházi átkot. Továbbá a vajda alá tartozó 7 erdélyi vármegyét vegye egyházi tilalom alá, azaz a nyilvános istentiszteletet és a szentségek kiszolgáltatását – a sürgős keresztség és az utolsó kenet kivételével – tiltsa be. Később a vajda érdekében a Szentszékhez fellebbezést benyújtó Péter püspököt a vajdával együtt kiközösíti az egyházból.

1307

jan. 20. Károly Róbert király és Ugrin tárnokmester kérésére Vince kalocsai érsek az általa kimondott egyházi kiközösítést csak Péter erdélyi püspök személyét illetően vonja vissza, az időközben az érsek Almás nevű jószágát is jogtalanul elfoglaló erdélyi vajdára nézve azonban változatlanul fenntartja.

Az év nyarán, 1305 decemberében Székesfehérvárott a Szent Koronával magyar királlyá koronázott Ottót, Erdélyben elfogja Kán László, erdélyi vajda. Több hónapos fogság után szabadul csak ki, s Oroszországon, Lengyelországon, Szilézián keresztül tud visszatérni Alsó-Bajorországba. A Szent Korona és a koronázási jelvények a vajdánál maradnak.

nov. 27. Meghal Péter erdélyi püspök. Helyébe László erdélyi vajda saját fiát kívánja megválasztatni. A gyulafehérvári káptalan tagjai a vajdai kényszerítés elhárítása érdekében nem a választás hagyományos helyén, hanem egy monostorban gyűlnek össze. Itt törnek rájuk a vajda emberei. A kanonokok egy része szerzetesi cellákban keres menedéket, másoknak sikerül elmenekülni, de őket is elfogatja a vajda. Azzal a föltétellel engedi mindnyájukat szabadon, hogy az ő fiát fogják megválasztani Erdély püspökének.

1308

jan. 7. Az erdélyi püspökválasztásra összegyűlt gyulafehérvári káptalan gyűléstermében törvénysértő módon megjelenik László vajda is. Mindenféle szavazás mellőzésével felolvastatja fia választási levelét, melyet megerősített a káptalan hivatalos pecsétjével, s a kanonokok magán pecsétjeivel egyaránt. Az ily módon püspökké tett fia nevében lefoglaltatja a püspöki jószágokat.

febr. 19. Bertold, kelneki szász esperes-plébános vezetésével Gyulafehérváron szász fegyveresek támadnak a káptalan tagjaira.

Behatolnak a püspöki székesegyházba, ajtajait bezárják és fegyveres őrökkel vigyázzák. A káptalan helyiségében talált kanonokokat súlyosan bántalmazták és gyalázzal illetik. (Az ügy hátterében az áll, hogy a hét erdélyi szász esperesség ki akar szakadni az erdélyi egyházmegye keretéből.)

A káptalan e súlyos atrocitás, valamint a tized és egyéb tartozások meg nem fizetése miatt Fra Gentile bíboros, pápai követ előtt pert indít a küüllői főesperesség 33 megnevezett, s valamennyi meg nem nevezett papja és községei ellen.

nov. 27. Pesten királlyá választják Károly Róbertet. A jelenlévő országos méltóságok között Kán László erdélyi vajda is képviselteti magát.

dec. 3. Budán világi előkelők részvételével megtartott egyházi zsinat határozata felszólítja László erdélyi vajdát, hogy a Szent Koronát juttassa vissza a király kezébe, illetve őrzési helyére, a székesfe-

hévári káptalanhoz. Egyben új korona készítését is elrendelik.

dec. 10. Párisi Péter erdélyi kánonok közbenjár Fra Gentile bíboros, pápai követnél, hogy szerezzen érvényt az erdélyi káptalan püspökválasztói jogának. Kéri, küldjön a pápai követség tagjaiból egy szavazatszedőt Gyulafehérvárra, hogy annak jelenlétében szabadon ismételhessenek meg a püspökválasztást.

1309

jún. 15. Tamás esztergomi érsek az újonnan készített koronával a budavári Nagyboldogasszony (később Mátyás) templomban királlyá koronázza Károly Róbertet – immár másodszor. A koronázáson László erdélyi vajda nem képviselteti magát az ország méltóságai között.

aug. 25. Gyulafehérvári kanonokok érkeznek a pápai követség budai udvarába. Bemutatnak egy 16 függőpecsétes, 15 kanonok aláírásával ellátott okiratot, melyben bizonyítják, hogy miután választási szabadságukat visszanyerték, 1309. július 24-én egyhangúlag Benedek domokosrendi szerzetest választották erdélyi püspökké. Kérik Fra Gentile pápai követet, hogy a választást erősítse meg.

1309–1319

Benedek az erdélyi püspök.

1310

ápr. 8. Szegeden Tamás esztergomi érsek, Aba Amadé nádor, Domokos mester és a pápai követ

megbízottja megállapodást köt László erdélyi vajdával. A vajda, aki legutóbbi koronázáson nem képviseltette magát, törvényes királynak ismeri el Károly Róbertet, és teljes hűségéről biztosítja. Ígéretet tesz, hogy a Szent Koronát azon év július elsejéig visszaadja és kibocsátja kezéből a királyi javakat: a radnai ezüsbányákat, a szebeni, besztercei és székely ispánságokat, Dés, Kolos és Szék sóbányavárosokat, a bennük székelő sókamarákkal együtt. Mindezekért a király bőkezű viszonzását kéri a vajda.

aug. 20. Károly Róbertet harmadszor koronázzák meg – ezúttal már teljesen szabályosan: a László vajdától visszaszerzett Szent Koronával, az esztergomi érsek által Székesfehérvárott. Ezt követően a király – trónra lépése óta először – Erdélybe látogat.

Az év folyamán a dési Ágostonrendi szerzetesek Mária templomának építését Károly Róbert a közeli désaknai sóbányából jelentős sóadománnyal segíti. – 1325-ben még valószínűleg tart az építkezés, mert ekkor János testvér, provinciális az adomány újbóli megerősítését kéri a királytól.

1313

aug. 20. Benedek, erdélyi püspök kérésére Károly Róbert átírja és megerősíti IV. Kun László király adománylevelét, mellyel Kolozsvárt az erdélyi püspökségnek adományozta.

1316

aug. 23. Károly Róbert városi kiváltságot adományoz Kolozsvárnak. Szabad akaratuk szerint választgatják bírójukat és plébánosukat. Erdély területén vámmentességet élveznek. A város első név szerint ismert bírója ebből az évből Tarch ispán.

Az év nyarán, miután az elsősorban Bihar megyei birtokaira támaszkodó Borsa Kopasz nádor és hívei nyíltan fellázadnak Károly Ró-

bert ellen, a király hadat küld ellenük. A nyár végére a lázadóktól elfoglalják Bálványos és Sebes várát. Borsa Kopaszt legyőzik, elfogják, majd valószínűleg 1317-ben a király lefejezteti.

1318

dec. 18-a előtt. A király Debreceni Dózsát nevezi ki erdélyi vajdává. Tisztségét 1321-ig viseli. Folytatja a Károly Róbert elleni lázadás folszámolását Erdélyben.

1319

Debreceni Dózsa erdélyi vajda serege legyőzi a király ellen lázadó Mojs fia Mojsot előbb Csicsónál, majd a Kolozsvár környéki Topánál.

1321–1342

Szécsényi Tamás az erdélyi vajda.

1321

nov. 1. A pártütő Kán László vajda-fiak fontos erősségének Csicsónak várnagy Emich fia Vas Miklós ispán – a gróf Wass család őse – urának tudta nélkül megegyezik az erdélyi vajdával. A vár átadása fejében a maga számára teljes büntetlenséget és egyebek mellett a Doboka megyei Czege, Szász-Szilvás, Szent-Gothárd birtokát kéri. A vár feladása után a királytól mindezeket meg is kapja.

1323 körül

Magyarországon az addigi 4 pénzverőkamara mellé további 6 újat állíttat fel a király, köztük az erdélyi pénzverőkamara is.

(Folytatjuk)

Írta és összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD

Könyvek Erdélyről (I)*

(1990)

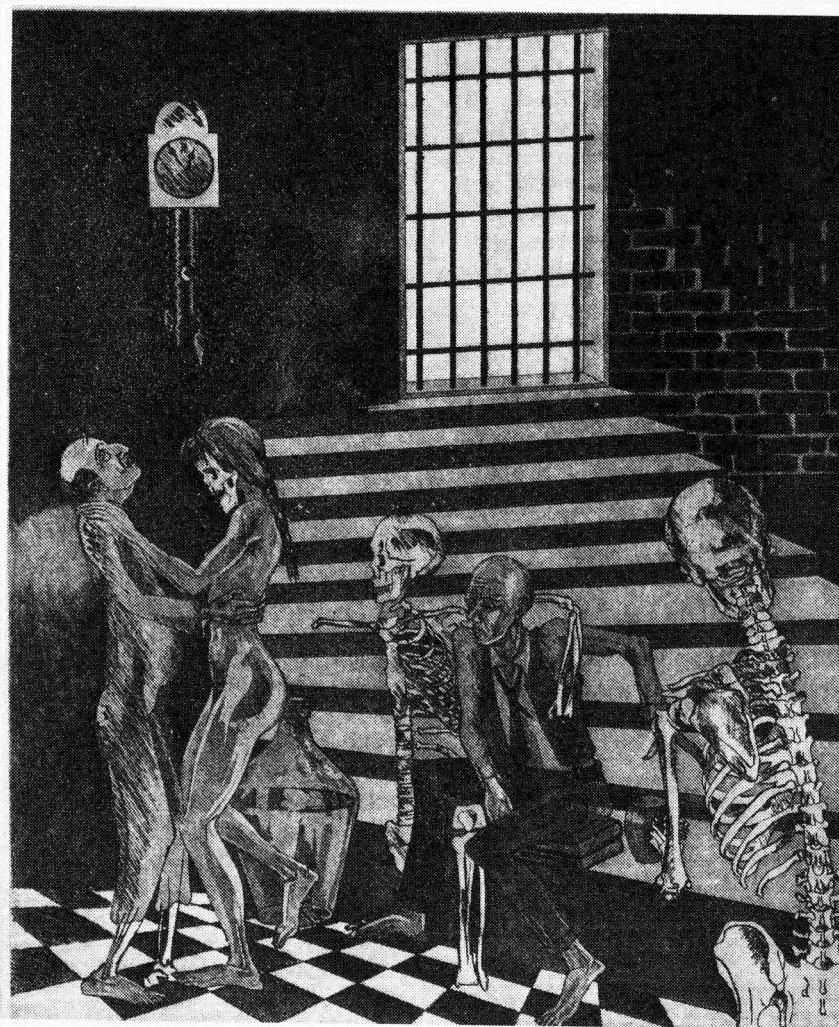
BABITS MIHÁLY: BIHARFÜRED. EGY MEGHIÚSULT ÍRÓTALÁLKOZÓ NÉHÁNY DOKUMENTUMA (Ságvári Nyomdaipari Szakközépiscola és Szakmunkásképző Intézet, Zrínyi Nyomda, Budapest, 1990) – A román belügyminiszter által betiltott román-magyar írótalálkozó dokumentumai. Nyomdásztanulók gyakorlómunkája, könyvesbolti forgalomba nem kerül. Szerkesztette: Téglás János.

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE: ERDÉLY MÚLTJA ÉS JÖVŐJE (Tinódi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Az 1943-ban angol nyelven megjelent történelmi tanulmány és autonómiatervezet magyar változata Göncz Árpád fordításában, Vigh Károly utószavával és jegyzeteivel.

BANNER JÁNOS: BÉKÉS, KOLOZSVÁR, JÁSZBERÉNY, SZEGED. Banner János emlékiratai 1945-ig (Békés Megyei Levéltár, Gyula, 1990) – A neves régészprofesszor pályafutásának jeles állomásai közé tartoztak a kolozsvári egyetemi katedrán töltött esztendőik.

BANNER ZOLTÁN: ERDÉLYI MAGYAR MŰVÉSZET A 20. SZÁZADBAN (Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1990) – Bíró József művének tavalyi reprintje után az erdélyi magyar művészet korszerűbb szemléletű, naprakész szintézisét olvashatjuk.

BEKE GYÖRGY: MAGYAR GONDOK ERDÉLYBEN. EGYÉNI FELJEGYZÉSEK KÖZÖS FÁJDALMAKRÓL (Magvető, Budapest, 1990) –

A nyolcvanas évek végén – még a decemberi fordulat előtt – rögzített láttelek az erdélyi magyar művelődés, közösségi lét egyre siralmasabb állapotáról.

BENEDEK ELEK EMLÉKKÖNYVE (Móra, Budapest, 1990) – Fejezetek a Benedek család történetéből, Benedek Elek szerteágazó munkásságából. Szerkesztette: Lengyel László.

BERTHA ZOLTÁN: BÁLINT TIBOR (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990) – Kismonográfia Bálint Tibor irodalmi munkásságáról. Nyomon kíséri az alkotói pálya állomásait, megrajzolja a Bálint-próza esztétikai jellegzetességeit.

BODOR PÁL: A HISZTÉRIA SZÜKSÉGÁLLAPOTA. KELEMETLEN KÉZIKÖNYV ROMÁNIARÓL (Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1990) – Történelmi esszé a román-ság azonosságtudatáról és magyarsággképéről, az oldódás lehetőségeiről.

* Összeállításunkba a Magyarországon 1990-ben kiadott erdélyi szerzők munkáit, és az erdélyi tárgyú könyveket vettük fel. A szerk.

szerző által gyűjtött és feldolgozott humoros történetek, adomák.

CSETE BALÁZS: *KALOTASZEGI FAFARAGÁSOK* (Néprajzi múzeum, Budapest, 1990) – Az 1942-43-ban készített rajzok hasonmás kiadása. Utcaajtok, oszlopdíszítések, bútorok, templom- és lakóházrészletek, fejfák rajza. Sajtó alá rendezte: Selmeczi Kovács Attila.

CSIKI LÁSZLÓ: *IDEGEN TOLLAIM. VÉLEKEDÉSEK ÉS VALOMÁSOK* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Könyvkritikák, írói jegyzetek, esszék gyűjteménye magyar és román írókról, képzőművészekről, pályatársakról.

CSIKI LÁSZLÓ: *TITKOS FEGYVEREK. A CÉDA NYÚL. ADAM ADAM* (Magvető, Budapest, 1990) – Három kisregény a kisebbségben és értelmiségiként elszenvedett életről egy olyan világban, amelyben az alattvalók megfosztatnak a cselekvés, de még a beszéd lehetőségétől is.

CSORBA SÁNDOR: *SZATMÁR VÁRMEGYEI KÉPVISELŐK LEVELEI KÖLCSEY FERENCHEZ* (Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 1990), (Szabolcsi Téka 12.) – Adalékok a reformkori Szatmár megye szellemiségének és közéletének megrajzolásához.

DOMAHIDY MIKLÓS: *AZ OSZTRÁK VÁDLÓTT. REGÉNY EGY TÁRGYALÁSRÓL, AMELYEN NEM DERÜLT KI, HOGY A VÁDLÓTTAT PÖLTENBERG ERNŐNEK VAGY ERNEST PÖLT RITTER VON PÖLTENBERGNEK HÍVJÁK* (Magvető, Budapest, 1990) – Lélektani oknyomozás arról, hogy miként vált egy osztrák katonatiszt a magyar függetlenség hívévé.

DOMOKOS PÁL PÉTER: *MÚLTBA NÉZŐ. TANULMÁNYOK* (Magvető, Budapest, 1990) – Néprajzi-, népköltészeti, nyelvészeti, zene-, tánc-, művelődés- és irodalomtörténeti tanulmányok gyűjteménye. Szerkesztette: Fazekas István. Andrásfalvy Bertalan előszavával.

EGYSÉGES MAGYARSÁG. A NYUGAT ANKÉJTJA (Tótfalusi Kis Miklós Nyomdaipari Műszaki Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, Budapest, 1990) – Az ankét teljes anyaga. Nyomdásztanulók gyakorlómunkája, könyvesbolti forgalomba nem kerül. Szerkesztette: Téglás János.

EMLÉKÜLÉS VASVÁRI PÁL HALÁLÁNAK 140. ÉVFORDULÓJÁN (Kiadja Tiszavasvári Városi Tanács és a Vasvári Társaság, Tiszavasvári, 1990) Szerkesztette: Takács Péter.

ERDÉLY ANYANYELVI TÉRKÉPE (Héttorony, Budapest, 1989/1990) – Az 1880, 1910, 1930, 1941, 1956 és 1977-dik évi népszámlálások és az 1956-1986 közötti természetes népmozgási és migrációs adatok alapján készítette dr. Kocsis Károly.

ERDÉLYI CSILLAGOK. ÚJBABAROCK ERDÉLY SZELLEMI MÚLTJÁBÓL (Héttorony, Budapest, 1990) – Egy több, mint félévszázaddal korábbi szellemi vállalkozás nem kevésbé sikeres aktualizálása. A portrétanulmányok a XX. századi erdélyi magyar művelődés 11 nagy alakját idézik meg.

ERDÉLYI ÉS HÓDOLTSÁGI JEZSUITA MISSZIÓK i/1. 1609-1616 (József Attila Tudományegyetem, Szeged, 1990) (Adattár XVI-XVIII századi szellemi mozgalmainak történetéhez 26/1.) – A tudományos tájékozódást szolgáló dokumentumgyűjtemény.

ERDÉLYI MÚZEUM LII. kötet, 1947. 1-4. füzet. Szerkeszti: Szabó T. Attila, Kolozsvár, 1947. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása (Hasonmás kiadás. Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Megjelent Budapesten 1990-ben 1000 példányban)

AZ ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSEK SZÍNHÁZPOLITIKAI VITÁI ÉS IRATAI 1791-1847 (Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1990) (Színház-történeti könyvtár 20.) – A 200. évfordulóját ünneplő kolozsvári társulat életének első félévszázadát kísérő országgyűlési viták jegyzőkönyvi kivonatai. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: Bényei Miklós.

ERDÉLYI REFORMÁTUS TEMPLOMOK ÉS TORNYOK. Kiadja az Erdélyi Református Egyházkerület Iratterjesztése, Kolozsvárt, 1929 (Reprint. Transylvania képeskönyvek. Szerk. Bálint István János és Szabó T. Ádám, Polygon Könyvkiadó, Budapest, 1989/1990) – Debreczeni László tanulmánya, rajzai és linóleum metszetei.

ERDÉLY ÉRMEI. KÉPATLASZ. Közli dr. Érdy János. A Magyar Tu-

BONCZA BERTA: *ÉLETEM KÖNYVE. BONCZA BERTÁNAK, ADY ENDRE ÖZVEGYÉNEK VISSZAEMLÉKEZÉSEI* (Kelenföld Kiadó, Budapest, 1990) – A Magyar Tudományos Akadémia kézirattárában őrzött 12 füzet tartalmának szószerinti közlése. Sajtó alá rendezte: B. Lukáts Júlia. Az utószót írta: Benedek István. A jegyzeteket készítette: Vitályos László.

BOTTA ISTVÁN: *DÉVAI MÁTYÁS, A MAGYAR LUTHER. DÉVAI HELVÉT IRÁNYBA HAJLÁSÁNAK PROBLEMATIKÁJA* (Ordass Baráti Kör, Budapest, 1990) – Dogmatikai tanulmány Dévai Bíró Mátyás teológiai szemléletéről.

A CONDUCTOR VÉGNAPJAI. ROMÁNIA, 1989 DECEMBER (Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, Budapest, 1990) – Cikkgyűjtemény a romániai forradalom eseményeinek első tíz napjáról.

CSELÉNYI BÉLA: *ÜZENNEK A FALMIKULÁSOK. VERSEK* (Holnap Kiadó, Budapest, 1990) – Közel száz vers a nyolcvanas évek terméséből. Enyhe ironiával fűszerezett naplószerű beszámoló az élet szolgáltatta abszurd helyzetekről.

CSERES TIBOR: *ŐSEINK KERTJE, ERDÉLY* (Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Elbeszélések, visszaemlékezések, a kisebbségi létben szerzett tapasztalatok krónikája.

CSERNAVÖLGYI ANTAL: *SZÉKELYEK, GÓBÉK, MÓCOK* (Pátria Nyomda, Budapest, 1990) – A

dományos Akadémia kiadása, Pesten, 1862 (Reprint. Kiadja a Fejér M. Numizmatikai Csoport, Székesfehérvár, 1990) – Szakemberek, éremgyűjtők, régiségkereskedők számára egyaránt haszonnal forgatható éremhatározó.

AZ 1848-1849-DIKI MAGYAR SZABADSÁGHARCZ KITŰNŐBB VÉRTANÚJAINAK EMLÉKKÖNYVE, Pesten, 1873. Halász István Tulajdonosa (Reprint. Kiadja a Babits – Magyar Amerikai Kiadó RT. Szekszárd, 1990) – A könyv 24 könyvmatú arcképet és ugyanannyi életrajzot tartalmaz. Közöttük az aradi vértanúké.

FODOR ISTVÁN: OLÁH MIKLÓS HUNGÁRIÁJA. EGY EDDIG ISMERETLEN KÉZIRAT ÉS A MAGYAR NYELVI ADATOK TANULSÁGAI (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990)

– A kölni dóm könyvtárában őrzött másolat összehasonlítása a Bél Mátyás-féle változattal. A tanulmány rendszerezi a mű magyar vonatkozású nyelvanyagát, a függelék tartalmazza Oláh Miklós két magyar nyelvű levelének betűhív átírását.

GALÁNTAI JÓZSEF: A TRIANONI BÉKEKÖTÉS 1920. A PÁRIZSI MEGHÍVÁSTÓL A RATIFIKÁLÁSIG (Gondolat, Budapest, 1990) – Részben új forrásokra támaszkodó monográfia a béketárgyalások lefolyásáról. Közli a békeszerződés teljes dokumentációját.

GAZDA JÓZSEF: MEGVÁLTÓ KARÁCSONY. ERDÉLYI MAGYAR TŰZŐK EMLÉKEZNEK (Aura Kiadó, Budapest, 1990) – Interjúsorozat a romániai forradalom napjairól több erdélyi nagyvárosban és a fővárosban.

GRANDPIERRE K. ENDRE: ARANYKINCSEK HULLTAK A HARGITÁRA (Népszava, Budapest, 1990) – A könyv második része hipotéziseket fogalmaz meg és történelmi forrásokat idéz a székelek származásáról és őstörténetéről.

GYALAY MIHÁLY: MAGYAR IGAZGATÁSTÖRTÉNETI HELYSÉGNÉV-LEXIKON 1723-1918 között; továbbá a későbbi államkeretekbe osztott területek részletes adataival kiegészítve, általában 1989-ig (Origo-Press, Budapest, 1989) – A tudományos kutatás számára nélkülözhetetlen kézikönyv. Törvényhatóságoként, azon belül járásonként tartalmazza 12 542 település (valamint puszta, tanya, vár, major, malom) adatait. A könyv a Szerző gépelt, javított kéziratáról fotózással készült.

GYÖRFFY GYÖRGY: A MAGYARSÁG KELETI ELEMEI (Gondolat, Budapest, 1990) – A tanulmánygyűjtemény három szövege a székelek őstörténetével foglalkozik.

HÁROMSZÉKI MŰEMLÉK FELMÉRÉSEK (A sepsiszentgyörgyi Keöpeczi Sebestyén József Múemlékvédő Társaság és az O.M.F. Magyar Építészeti Múzeumának kiállítása, Budapest, 1990) – Egy országos építészeti felmérési akció gyümölcse. Kúriák, parasztházak, malmok, haranglábak, bútorok, faragások, vakolatdíszek, székelek távlati rajzait, metszeteit, szakmai leírását tartalmazza.

kus életérzésének, majd kijózanító tapasztalatainak krónikája.

KARÁCSONYI FORRADALOM. RI-PORTKÖNYV ROMÁNIARÓL (Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1990) – A romániai forradalomról megjelent kiadói rekordteljesítmények egyike. Szerkesztette: Kőváry E. Péter és Miklós Gábor.

KINCSES ELŐD: MAROSVÁSÁRHELY FEKETE MÁRCIUSA (Püski Kiadó Kft., Budapest, 1990) – A szemtanú visszaemlékezése, a történetek részesének tanúvallomása a márciusi események lezajlásáról.

KOCSIS KÁROLY: ELCSATOLTAK. MAGYAROK A SZOMSZÉD ÁLLAMOKBAN (TIT Budapesti Szervezete, 1990) – Történeti-statisztikai-demográfiai tanulmány a kisebbségi sorsban élő magyarok történetéről, lélekszámának alakulásáról, területi átrendeződéséről, a különböző népességmozgásokról.

A KOLOZSMONOSTORI KONVENT JEGYZŐKÖNYVEI 1289-1556. 1-2. köt. Közzéteszi Jakó Zsigmond (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990) (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17.) – Egy évtizedek óta kiadásra váró történelmi kútfő végre elfoglalhatja méltó helyét a történettudomány művelőinek könyvtárában.

KOLOZSVÁR (Polygon Könyvkiadó, Budapest, 1989/1990) (Transylvánia képeskönyvek) – Történelmi képeskalauz a száz év előtti Kolozsváron. A kötetet Kelemen Lajos írásaiból összeállította: Bálint István János. Fotó és reprodukció: Entz Géza Antal és Kincses Károly.

A KOLOZSVÁRI MAGYAR EGYTEM 1945-BEN. A BOLYAI EGYTEM SZERVEZÉSÉNEK VÁLOGATOTT DOKUMENTUMAI (Magyar-ságkutató Intézet, Budapest, 1990) (A Magyar-ságkutató Intézet könyvtára III.) – Tanulmány és adattár a Bolyai Egyetem alapításának körülményeiről és működésének első évéről. Előszó: dr. Csögör Lajos. Bevezető tanulmány és utószó: Joó Rudolf. Gyűjtötte és szerkesztette: Barabás Béla és Joó Rudolf.

KÓS KÁROLY (IFJ.): ERDÉLY NÉPI ÉPÍTÉSZE (Kelenföld Kiadó, Budapest, 1990) – Területi vonatkozásban hézagpótló munka. Nem a látványos, turistacsalogató témá-

kat kutatja ebben a kötetben. Kolozs megye, a Mezőség, a Kis-Küküllő mente népi építészetét dolgozza fel.

KOSSUTH KORMÁNYBIZTOSA CSÁNYI LÁSZLÓ (Megjelent Csányi László születésének 200. évfordulóján) (Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1990) (Zalai Gyűjtemény 30.)

KUBASSEK JÁNOS: ZANZIBÁRTÓL A STEFÁNIA-TÓIG (Bembo, Budapest, 1990) – A Teleki Sámuel nyomában szervezett akadémiai Afrika-expedíció geológus tagjának útinaplója.

KURZE GESCHICHTE SIEBENBÜRGENS (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990) – Erdély rövid története német nyelven.

ION LANCRANJAN: SZÓNOKLAT ERDÉLYRŐL (Áramlat, Budapest, 1990) – A hírhedtté vált vitairat magyar változata. A másik fél meghallgatása jegyében.

LIPCSEY ILDIKÓ: ERDÉLYI AUTONÓMIÁK (Lipcsey Ildikó kiadása, Budapest, 1990) – Tanulmányok az erdélyi autonómiák működéséről a XIX-XX. században, viszonyukról a központi államhatalomhoz, kitekintéssel az autonómia-gondolat életképességére, további lehetséges szerepére.

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET. A Magyar Építőművészek Szövetségének folyóirata, LXXXI. évf. 1990. 5. sz. – Erdély különszám. Tanulmányok az erdélyi építészetéről, a műemlékvédelemről, a kolozsvári eklektikáról, a román fatemplomokról, a falusi társadalom építkezéséről, Erdély első térképéről, Kós Károly munkásságáról.

(Folytatjuk)

Összeállította:
KOMÁROMI BÉLA

HETVEN ÉV. A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETE 1919-1989 (Magyar-ságkutató Intézet, Budapest, 1990) (A Magyar-ságkutató Intézet könyvtára V.) – A romániai magyarság demográfiai, jogi, politikai, művelődési viszonyainak áttekintése egy olyan korban, amikor a status quo és a politikai berendezkedés is többször változott. A tanulmányok szerzői: Barabás Béla, Diószegi László, Enyedi Sándor, Sebők László, R. Süle Andrea.

JANKÓ JÁNOS: A MILLENEUMI FALU (Néprajzi Múzeum, Budapest, 1989/1990) – A milleniumi kiállítás részét képező néprajzi falu dokumentációjának hasonmás kiadása. Tartalmazza: Csík, Hunyad, Kolozs, Szeben, Temes, Torontál, Torda-Aranyos vármegye anyagát. Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Szemkeő Endre.

KÁNTOR LAJOS: HAMLET A BÁNTOTT FÉLHEZ TARTOZIK (Hét-torony, Budapest, 1990) – Az erdélyi Hamlet-előadások feldolgozása, de szélesebb kitekintést nyújt az erdélyi magyar színjátszás egészére.

KÁNYÁDI SÁNDOR: KINYÍLOTT AZ IDŐ (Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1990) – Leporelló gyerekversekkel, Rényi Krisztina rajzaival.

KATONA SZABÓ ISTVÁN: A NAGY REMÉNYEK KORA (ERDÉLYI DEMOKRÁCIA 1944-1948) I-II. (Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990) – A fiatal magyar baloldali értelmiségiek háború utáni eufóri-

Pályázati felhívás

Az Erdélyi Magyarság Szerkesztősége Franciaországi Baráti Körének anyagi áldozat-vállalásával, és a Magyar Világ Kiadó támogatásával pályázatot hirdetünk olyan tanulmányok megírására, amelyek Erdély elrománosítását elemzik. A szerzőknek tudományos alapossága, a megbízható – egyházi és egyéb – adatok felhasználására, eddig még nem publikált naplók, önéletrázások feldolgozására kell törekedniük.

A pályamunkák kiemelt kérdéskörei:

- a) a Moldvából és Havasalföldről beáramló román tömegek földrajzi megoszlása. A Trianon előtti és utáni tendenciák, a kettő összefüggései;
- b) a betelepítések stratégiai célja;
- c) a betelepítést szervező és irányító erdélyi és regáti szervezetek és intézmények ismertetése. Vezetőinek ideológiája és politikai meggyőződése;
- d) a stratégiai cél eléréséhez felhasznált eszközök (földvásárlások, az erdélyi román bankok támogatása, a Regátból érkező segélyek; a román egyházak és társadalmi szervezetek szerepe a bevándorlásban);
- e) az erdélyi román kultúrzónák szervezése, a telepesek főlépítése;
- f) az idegengyűlölet (magyarellenesség), mint az erdélyi toleranciától idegen társadalmi gyakorlat. Ennek a politikának drámai következményei a magyarságra nézve (az értelmiség elűzése Trianon után, a Vasgárda tevékenysége, 1945-ös atrocitások és annak következményei);
- g) a Vatra Romaneasca magyarellenességének történelmi gyökerei (XVIII-XIX. századi pogromok);
- h) a román nacionalista iskolapolitika a két világháború között és annak előzményei a korábbi századokban;
- i) a jelenlegi erdélyi demográfiai helyzet elemző összehasonlítása az 1910-es, nemzetközileg hivatalosnak elfogadott Teleki-térkép adataival, jelzéseivel;

j) annak a bizonyítása, hogy a regáti románság tömeges betelepítése Erdélybe sértette és sérti az erdélyi magyarok alapvető emberi és kollektív (csoport) jogait, és hogy ezek ellentétesek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának elveivel.

A szerkesztőség sem a felkutatott forrásanyag feldolgozását, sem a feldolgozás módját nem kívánja korlátozni.

A pályázók eldönthetik, hogy az a)–j) pontban jelzett témák valamelyikét dolgozzák-e fel, vagy pedig saját koncepcióban írják meg tanulmányukat.

A pályaművek terjedelme 40–80 szabványoldal (egy oldalon 26 sor, egy sorban 60 jel). A pályamunkákat két példányban kell beküldeni az Erdélyi Magyarság szerkesztőségének címére: H-1012 Budapest, Kuny Domonkos u. 4/c. Hungary. A pályázaton, függetlenül állampolgárságától, bárki részt vehet. A borítékra kérjük ráírni: „PÁLYÁZAT”.

A díjazott pályamunkákból részleteket közöl az Erdélyi Magyarság. A szerkesztőség ugyanakkor segítséget nyújt, hogy a díjazott és kiemelkedő pályaművek folyóiratokban, illetve könyv formájában is megjelenjenek.

A pályaműveket a lap főszerkesztőjének elnökletével 3 tagú bizottság bírálja el.

Beküldési határidő: 1991. október 31.

Eredményhirdetés 1991. december 28-án. A pályázat rövid értékelését és az eredményt lapunk 9-es számában tesszük közzé.

A legsikeresebb munkákat a bírálóbizottság a következő díjakkal jutalmazza:

I. díj:	1 000 (Egyezer) USA-dollár
II. díj:	600 (Hatszáz) USA-dollár
III. díj:	20 000 (Húszezer) Forint

A bírálóbizottság az arra érdemes munkákat különdíjban részesíti.

Szerkesztőség

Fizessen elő az Erdélyi Magyarságra, és ajánlja barátainak, ismerőseinek is!

Megrendelőlap

Megrendelem az Erdélyi Magyarság politikai és művelődési szemlét példányban, és kérem az alábbi címre kézbesíteni:

Megrendelő neve:.....

Címe:

Az előfizetés díja egy évre
belföldieknek 176 forint
szomszédos országokba 212 forint
nyugati előfizetés légipostai díjjal 20 USD

.....
aláírás

Kérjük, a megrendelőlapot belföldről a HELIR, 1900 Bp., Lehel út 10/A. címére feladni. Külföldiek csakken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ Kft., 1068 Budapest, Benczúr u. 15. címén rendelhetik meg a lapot. A lap megrendelhető a postahivatalokban is.

Hírek, postabontás

HIBAIGAZÍTÁS: nem a szilveszteri kábulat miatt, de mégis néhány megengedhetetlen hibával jelent meg lapunk 5. száma. Lászlóffy Csaba családnévének első betűjét elnyelte a gondatlanság, s bár nem utolsó dolog Ászlóffynak lenni, a kurtítás mégis megengedhetetlen. A Vasárnap című vers a 23. oldalon úgy tűnhet – annak ellenére, hogy a tartalomjegyzék világosan utal a költőre –, mintha ismeretlen szerző alkotása volna.

Ugyancsak előző számunkban Sütő Szilárd: A hátszegi román kerület bíraskodása 1360-ban c. cikkébe értelemzavaró sajtóhiba csúszott. A 28. oldal 4. bekezdésének kezdő mondata helyesen: „Az ítéletlevél tárgyat képező, a közgyűlésen felvetődött ügy a román autonómiára vonatkozóan kevés érdekel bír.” stb.

V. T. Nagyvárad. Köszönjük baráti érzelmeit, jókívánságait és a Phoenix című helyi lap múlt évi négy számát. Román nyelvű levelét a jövőben is szívesen olvassuk. Az erdélyi kérdéssről írott sorai megindítóak, mi is reméljük, hogy egy nemzetközi rendezés megteremtheti Erdélyben, ahogy ön is írja „minden ott lakó nép számára a közös hazát”. – A Phoenix stílusa idegen számunkra; velük nem óhajtunk se vitatkozni se vitázni. – A tőlünk átvett románra ferdített írásokkal kapcsolatban mindössze annyi a megjegyzésünk, hogy a saj-

tóetika nemcsak a szöveghű fordítást írja elő. A forrásmegjelölés ugyancsak elengedhetetlen. – A Phoenix számára azonban mindezt mellőzhetőnek tűnik. Amint ön is jelzi: Az EM 2-es számában megjelentettük a londoni Independent 1989. október 30-i példányában közölt elemzést. Az írás címe Európa 2000-ben, szerzője Robert Cottrell. Ezt az írást is átvette a Phoenix (46. sz. 8. oldal), ezzel a hangzatos címmel: Magyarország támad! A Phoenix szerkesztői elhallgatták olvasóik előtt, hogy a cikk eredetileg az Independentben jelent meg. Ráadásul megcsonkították. Ehhez képest már semmiségnek számít, hogy nem szöveghűen fordították.

Többeknek. Mint már korábban közöltük: lapunk továbbra sem óhajt belpolitikai kérdésekkel foglalkozni. A kormány politikáját csak abban az esetben értelmezzük, ha az érinti a „külső magyarság” helyzetét...

V. L. Temesvár. Köszönjük szíves sorait, és a mellékelt nyílt levelet, melyet Dr. Éva Maria Bárki írt Domokos Gézának, az RMDSZ elnökének, az erdélyi magyarság érdekeinek elégtelen képviselésével kapcsolatban. Mivel 1991. február 12-én a Népszabadság nyilvánosságra hozta a levelet Domokos Géza válaszsoraival együtt, közlésétől eltekintünk.

Dr. Száz Zoltán az USA-ból a washingtoni Kossuth-szobor felavatásáról szóló kongresszusi emlékkönyv megjelenéséről adott hírt. Az amerikai állami nyomda kiadása nem csak a Kapitólium Rotundájában elhangzott beszédeket közli, hanem Kossuth életrajzát is. A könyv megrendelhető 5 dollárért az alábbi címen: Superintendent of Documents, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. 20402.

„VARADINUM 1992” Az 1992-es esztendő jubileumi év Nagyvárad és Bihar megye történetében. Az első ismert történeti dokumentum, amelyben Nagyvárad neve szerepel, 1092-ből datálódik; nyolcszáz évvel ezelőtt, 1112-ben zajlottak le Nagyvárad megalapításának, I. László király szentté avatási ünnepségei; 1692-ben szabadult fel Várad a 32 esztendő török uralom alól.

Ezen emlékezetes évfordulók megünneplésének előkészítésére 1991. január 4-én, Nagyváradon, „VARADINUM 1992” elnevezéssel kuratórium alakult a római katolikus és a református egyház, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Bihar megyei szervezete képviselőinek, valamint az irodalmi és művészeti élet személyiségeinek részvételével. A kuratórium célja megtervezni és megszervezni, lebonyolítani és méltó keretben biztosítani annak a rendezvény-sorozatnak, amellyel e jeles eseményekre emlékezni kívánunk.

Tempfli József, nagyváradai római katolikus megyéspüspök
Tőkés László, a Királyhágómelléki református egyházkerület püspöke

Nagy Béla, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének elnöke, parlamenti képviselő

Implon Irén, újságíró

Dr. Indig Ottó, újságíró, irodalomtörténész

Jakobovits Miklós, festőművész

Varga Gábor, mérnök, író

T. Z. Pozsonyból írja: Még múlt év október 23-án nyílt levelet intézet Vladimir Meciar szlovák miniszterelnökhöz Milan Varos, a pozsonyi Zivot főszerkesztője. A levél írója azt kéri, hogy a miniszterelnök forduljon Göncz Árpádhoz, az MK elnökéhez, és kérje vissza azokat a műkincseket, amelyeknek

„visszaadásáról a mi kormánybizottságunk és a magyar kormánybizottság többször tárgyalt egymással, de eredménytelenül. A lap november 8-i száma, majd november 15-i száma a levélben foglaltak dokumentálásaként ezzel a hangzatos címmel közölt írást: „Budapest elvette a szlovákoktól az Úristent, Szűz Máriát, a kis Jézust, Krisztust és sok-sok szentet.” Milan Varos leírja, hogyan kerültek a 14., 15., 16. században keletkezett „szlovák műkincsek” a mai Magyarországra, legfőképp a Nemzeti Múzeumba. „Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásának napjaiban a magyarok mindenütt fosztogattak, ahol csak lehetett.” Olyan ez, mintha azt mondanám, „kifosztottam magamat”. A cikk alkalmas a hangulatkeltésre, és kísérlet a zsarolásra. Azok a műalkotások ugyanis függetlenül keletkezési helyüktől a magyar nemzet legféltettebb nemzeti kincsei közé tartoznak

még akkor is, ha a szerző „középkori szlovákiai” művekről ír. A kisiskolás számára is nyilvánvaló ugyanis, hogy a középkorban nem volt szlovák állam.

Amikor a magyar állam ezeket a kincseket nem volt hajlandó átadni Csehszlovákiának, akkor a trianoni békeszerződés szelleme és betűje szerint járt el. Ehhez tartotta magát a Horthy éra, így jártak el a II. világháborút követő koalíciós időszak kormányai, így Rákosi és Kádár.

Szlovák kormányköröktől úgy tudni, hogy most „végre” sikerül nem vissza-, hanem megszerezni a magyar nemzeti kincseket. Lehetséges – kérdezzük –, hogy annyi nyomorúság és nyomorgatás után, a magyar illetékesek hajlandók lesznek arra, amire se Horthy, se Rákosi, se Kádár nem volt rábírható? Lehetséges, hogy a mostani kormánynak sérültebb a nemzeti önbecsülése, mint a Rákosié volt? – kérdezi a levélíró.

**- A SZERKESZTŐSÉGÜNKBÉ
ÉRKEZŐ ÍRÁSOKKAL KAPCSO-
LATBAN FENNTARTJUK MA-
GUNKNAK - AZ ÍRÁSOK SZEL-
LEMÉT ÉS TARTALMÁT NEM
ÉRINTŐ - RÖVIDÍTÉS JOGÁT.**

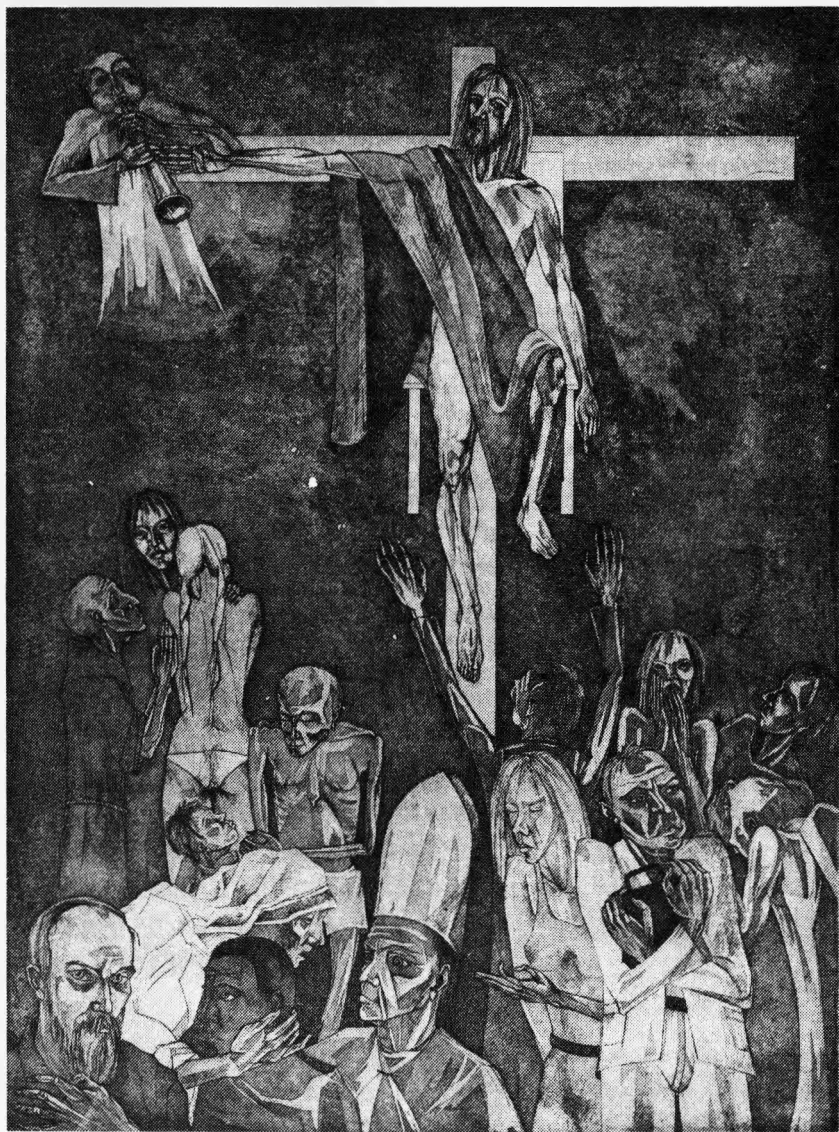
Csak remélhető, hogy mindez rémálom, de annyi mindent megértünk már! Mindenesetre várjuk az illetékesek válaszát.

G. L. írja Brassóból: Nehéz megítélni, hogy az RMDSZ egyes vezetői miként is képzelik az erdélyi (romániai) magyarság holnapját? Még kevésbé, hogy ők maguk miként tudnak s akarnak hozzájárulni a térség európai mércével is megítélhető jövőjének kimunkálásához? A román alkotmány vitája is indokolja a kérdést, hiszen az új alaptörvény (tervezet) a legkevésbé sem igazodik a huszadi századvég nemzetközi jogi normáihoz, a megemésedett európai társadalmi igényekhez, sem pedig a közmegegyezően alapuló politikai normákhoz! Az alaptörvény döntő, talán utolsó előtti törvényi szabályozása egy olyan állapotnak, amely Európában példátlan. Annak a kodifikálása, hogy Románia egységes nemzeti állam, ahol a nemrománoknak nincs semmilyen keresnivalójuk. Ez ellen „tiltakozott” Domokos Géza is, az RMDSZ elnöke.

Hogyan is?

- A román állam - mondta - nemzetinek történő minősítése felérne azzal, hogy nem ismerik el a nemzeti kisebbségeket. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy az RMDSZ soknemzetiségű állammá kívánja minősíteni Romániát.

Ez világos beszéd, még akkor is, ha semmi értelme. Ha csak az nem, hogy úgy lesz jó minden, ahogy lesz!

Háttal Európának

Nem kétséges, hogy Romániában tovább virágzik a politikai irracionálisizmus. Az új alkotmány vitájánál törvényerőre emelték annak legfontosabb szakaszát, amely kimondja: *Románia egységes nemzeti állam*. Egységes nemzeti állammak nyilvánítja az alkotmány azt az országot, melyet a telhetetlen szerzés tett olyanra és akkorává, amelyennek ismerjük. Olyan állammá, amelyben románok mellett tucatnál is több nemzet-rész, népcsoport vagy nemzetiség él: hétmilliónál is több nemromán. Az ország lakosságának jó harmada.

Az irracionálisizmus ma bujábban bokrosodik, mint valaha. A látszat-szabadság mámorában nem Európához, az európai eszmékhez, évszázados jó hagyományokhoz igazodik az ország! A legnagyobb gondot arra fordítja a kormány, hogy az ország ne távolodjon el a keleti despotikus hagyományoktól. Romániában ma is az fejlődik szertelenül, ami mindig is az európaiktól elütő volt a román közéletben: az irracionálisizmus, amelyhez csöndestársként lapul az aggályokat nem ismerő társadalmi és politikai gyakorlat.

Ez a félig ösztönös, félig tudatos magatartásforma határozza meg döntően otthon s külföldön egyaránt a gátlástalan nemzeti célok szolgálatába állított propagandát. Ez teszi lehetővé, hogy az uralkodó politika mindig rejtegethesse arcának egyik felét, bölcs szövegekkel feledtetvén – nem a nemzet, hanem társadalmi-politikai csoportok – számlájára írható történelmi bűnöket. A példasor végteleníthető lehetne, de maradjunk a történelmi emlékezet számára a *félmúltnál!* Kérdezhető például: ki tudja ma már, hogy a románok is részesei voltak Hitler szövetségeseiként 1941-ben Jugoszlávia megszállásának, hogy a Bánát déli felét anektálták? Ki tartja számon, hogy a szövetségeseik ellen egymillió katonával harcoltak Keleten? Ki tudja, hogy német tiltakozás ellenére nemcsak megszálltak, de román fennhatóság alá vonták a Dnyeszterig tartó országnyi területet, s hogy Odesszában román helytartó kormányzott. Ki hiszi el, hogy 350 ezer zsidót valóban legyilkoltak, hogy a módszerekben túltettek Hitleren? A Nagy Nemzetközi Felejtés nem csak az emberi természet védekező ösztönének a következménye. A román propagandának tulajdonítható mindenekelőtt. A leplezendő bűnök fölött az egységes nemzeti akarat

tartja a feledés palástját. Túlzás nélkül mondhatnánk azt is, hogy az emberiség ellen elkövetett román bűnöket ugyanazok követték el, akik a felejtés taktikáját is kidolgozták. A román történelmi események mérlegéhez hozzátehetjük: akik ma a bukaresti parlamentben ülnek, egyszerre készülődnek az új alaptörvénnyel a nemrománok legalizált megsemmisítésére és a tett feledtetésre. A bűn cáfolatára is. Egyazon alaptörvény más-más cikkelyében. Az egyik artikulusz a jogot teremti meg a nemrománok elrománosításához, a másik a magyarázatot, hogy ami megtörtént, nem úgy történt, ahogy mások tapasztalják, hiszik. Hiszen az a bizonyos másik cikkely éppenséggel arról szól, hogy Romániában mindenki egyenlő, hogy minden diszkrimináció tilos. A két egymással szöges ellentétben lévő paragrafusról európai hírű jogászok véleménye olvasható a nemzetközi sajtóban. Már-már mosolyt keltő elemzésekben a cikkírók ugyanis képtelenek megérteni, hogy nem joghézagról, nem a nemzetközi jogismeret hiányáról van szó, hanem arról, hogy a „jogi ellentmondás” a román lélekben és tudatban békében elfér.

A mostani törvényhozási ciklus is azt bizonyítja, hogy Románia képtelen az európai normák szerint törvénykezni, politizálni, a demokratikus társadalmi együttélés kereteit megteremteni. Továbbra is háttal áll Európának, az európai fejlődésnek. Számára az ortodox bizantinizmus az a közeg, amelyben képes az *értékteremtésre*. Ezért volt mindig idegen a román politika számára Erdély, ezért nem volt képes megbirkózni az ottani nyugati hagyományokkal. És ezért volt s maradt Erdély számára elviselhetetlen az a kormányzati módszer, amelyet át- meg átszönek az erkölcsi gátlást nem ismerő hagyományok.

A mostani törvényhozói ciklus rádöbbenhetné a világot, hogy mire megy a játék, hogy hétmillió nemromán – közöttük két és fél millió erdélyi magyar sorsáról – döntenek Bukarestben.

Jövőkük helyett a jövőtlenségükről.

Románia továbbra is háttal áll Európának. Elutasítja a másságot, a homogenizációt erőszakolja a föderalizációval szemben. Nem hajlandó tanulni az európai példákból.

Románia:

Idegenellenesség, zsidógyűlölet

Mintha csak a kivégzett zsarnok, Ceausescu végrendeletét teljesítenék be, mindenütt feltűnnek a házfalakon, elsősorban Brassó, illetve Kolozsvár környékén. Antiszemita mázolványok. Például ez olvasható, igen takaros bagy betűkkel írva: „Le a parlamenti zsidó lobbyval!” vagy „Meddig kormányoznak még bennünket a zsidók?”

Ez a kérdés annál is különösebb, mivel a mai román parlament egyetlen képviselője sem mondja magát gyakorló zsidónak. Bár a bukaresti zsidó hitközség tiltakozása mindenütt megjelent, a feliratok száma ettől még nem lett kevesebb.

Ezek a feliratok „ideológiai” alátámasztással is rendelkeznek. A dalikat és verselményeiket a „régiművészetek” előadó és az ország legkülönbözőbb tájait végigvándorló „népművészek” előszeretettel gyalázzák a kisebbségeket, így a magyarokat, a roma-cigányokat és a zsidókat. (...)

Az antiszemitizmus ujjáéledése a 20 000 főre zsugorodott zsidó közösség nem egy tagja számára elegendő ok arra, hogy mindörökre bucsut vegyen hazájától. A zsinagógákban lángralobbant rejtélyes tüzek félelmet és rémületet keltenek.

A helyi „kulturális szövetségek”, például a hírhedt Vatra Romaneasca, amely az orosz Pamjaty mozgalomról vesz példát, egyre gátlástalanabbak. A Vatra hivatalos írásai félreérthetetlenül kimondják: „Eljött a pillanat, hogy bármi módon, de mindörökre, visszavonhatatlanul és biztosan megoldjuk a kisebbségi problémákat”.(...)

Corneliu Vadim Tudor gyalázkodó verset írt Moses Rosen bukaresti főrabbi ellen: „Te, te nyomorult paradicsomkereskedő, te gyűlöletedben örök bolyongásra ítélt alak, te borvörös szemfedőbe öltözött sátán, mit keresel a mi kulturánkban? Te, te szarházi, aki ugyanolyan szarházi vagy, mint a néped, még most is egyre csak harácsolni akarsz, pedig már rég mindened megvan, rózsakerted és meleg otthonod. Ám te még mindig nem férsz a bőrödbe, képtelen vagy elviselni egy más hit hirdetését...”

(Roland Hofwiler, Die Presse 1990. október 18.)

EUROPE

In The Year

2000

For 45 years the postwar borders of Europe remained inviolate—until last month when the line between the two Germanys was erased. That is only the first step. In this final decade of the 20th century, Europe will get a new face. New countries will spring up, old frontiers will shift, new regional groupings will take shape, some old alliances will expand, some will wither. In this

Special Report, NEWSWEEK peers 10 years into the future. Some republics of the Soviet Union (almost certainly no longer called that) have spun off into new nations; others are virtually independent. Yugoslavia has broken up into sovereign states. The European Community has a new set of members—and a waiting list of eager applicants. The map above is, of course, an imaginary

picture; no one can be sure precisely how the new shape of Europe will be drawn. But change is certain, and the process of change will be painful, perilous—and also promising. To help steer that process, to begin setting up the institutions of a new European order, the leaders of 34 nations are gathering in Paris this week. They will be laying the groundwork for the next century.

NEWSWEEK/NOVEMBER 26, 1990

NEWSWEEK/NOVEMBER 26, 1990